

magazin istoric

ANUL II

Nr. 3 (12)

MARTIE 1968

SUMAR

1	<i>Preludii la Unire în mărturii străine</i>	ALEXANDRU ZUB
4	<i>Din vremea cind socialismul făcea primii pași la „Sotir“</i>	I. FELEA
9	<i>Expediția lui Darius în nordul Dunării</i>	P. ALEXANDRESCU
13	<i>Harry Sebold și cei peste 30 de spioni naziști</i>	ION PĂCURARU
18	<i>Fortăreața celor șapte turnuri</i>	MIHAIL GUBOGLU
22	<i>În pas cu dezvoltarea mișcării socialiste internaționale</i>	NICOLAE COPOIU
27	<i>Vinul la ospetele dacilor și romanilor</i>	DUMITRU TUDOR
30	<i>Microarhiva „Magazin istoric“</i>	
32	<i>Episod colonial: ocuparea Marocului (previziunile unui diplomat român)</i>	CONSTANTIN BOTO
39	<i>Ultima întrevvedere Hitler-Antonescu</i>	AUGUSTIN DEAC
48	<i>Un tablou necunoscut al pictorului Rosenthal despre pașoptiști</i>	MARIA G. FOTINO
53	<i>Arborii libertății</i>	JEAN HUGONNOT
59	<i>A existat podul uriașilor?</i>	IOAN COJOCARU
61	<i>Bufoani la curțile domnești</i>	AL. ALEXIANU
64	<i>Itinerar arheologic: Italia</i>	EMIL CONDURACHI
70	<i>Memorii</i>	C. ARGETOIANU
82	<i>Geofizica și arheologia</i>	CONSTANTIN ROMA
86	<i>Cititorii scriu istorie</i>	
91	<i>Poșta redacției</i>	

magazin istoric

REVISTĂ DE CULTURĂ ISTORICĂ
SOCIETATEA DE ȘTIINȚE ISTORICE
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

COLEGIUL DE REDACȚIE

Dumitru Almaș (director), Constantin Antip (redactor-șef), Virgil Căndea, Hadrian Daicoviciu, Ion Dragomirescu, Titu Georgescu, Dinu C. Giurescu, Nicolae Minei (redactor-șef adjunct), Cristian Popișteanu, Al. Gh. Savu (redactor-șef adjunct), Aurică Simion, Ștefan Ștefănescu.

PRELUDII LA UNIRE ÎN MĂRTURII STRĂINE

AL. ZUB

Propășirea social-economică și politică a Principatelor române a fost întotdeauna concepută în legătură indisolubilă cu realizarea unității naționale.

Restaurarea Daciei, refacerea „totimii trupului românesc întru întregimea sa cea dintii”, rămîne o preocupare permanentă, laitmotivul corespondenței și al publicisticii politicilor ai epocii. Ideea apare adesea și în notele călătoriilor și diplomaților străini. Era evident pentru toată lumea — și istoria se însărcina să probeze — că în treburile sud-estului european rostul Principatelor dunărene căpăta o pondere din ce în ce mai mare. Ele prezentau interes nu numai pentru oficiile diplomatice, ci și pentru opinia publică, aptă să recepteze planuri și sugestii de reorganizare a acestui spațiu și să contribuie indirect la înfăptuirea lor.

Unul dintre călători, anonim, emitea la 1838 (*Poids de la Moldo-Valachie dans la question d'Orient*) ideea unui stat român independent. În termeni oarecum asemănători se rostea, peste un an, Raoul Perrin (*Coup d'oeil sur la Valachie et la Moldavie*, 1839). Întemeiat pe vitalitatea principatelor, el le prevedea un rol important în viitor, subliniind, totodată, unitatea lor etnică: „Interesele celor două principate — afirma Perrin — sînt colective și sînt atîtea raporturi în origine, e atîta puritate în putere, atîta afinitate în moravuri, atîta unitate de acțiune, încît a trata despre unul înseamnă a vorbi despre celălalt, fără a greși față de exactitudine și de adevăr”. Perrin se credea îndreptățit să insiste, avertizînd cabinetele apusene: „Moldo-Valahia e chemată a juca un mare rol, cel mai mare rol poate în chestia Orientului”. Nu uita să prescrie însă, pentru prezumtivul statut al Principatelor unite, și ocrotirea *inițiativei străine*, ceea ce semnifica pătrunderea cît mai neștinjenită a capitalului apusean pe piața românească.

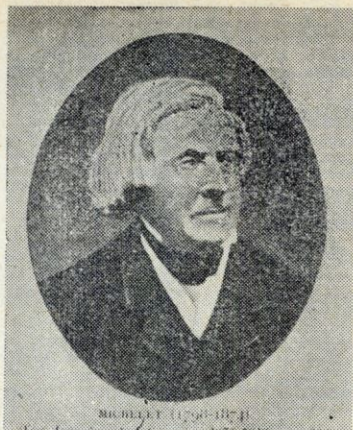
Félix Colson, fost secretar al consulului francez la București, apoi secretar al lui I. Cîmpineanu, remarcă în 1839 (*De l'état présent et de l'avenir des principautés de Moldavie et de Valachie*) larga popularitate a ideii de unire și opina pentru ridicarea Țărilor române la rangul de stat suveran, stăpîn pe gurile Dunării, dar sub protecția sultanului. Idealul românilor — lucru „aproape asigurat” — era constituirea unui asemenea stat, cu o dinastie indigenă, căci, aprecia Colson, nimic nu se putea opune „spiritului național care fermentează la toate popoarele încorporate”.

În anul următor, lui Edouard Thouvenel (*La Hongrie et la Valachie, souvenirs de voyage et notes historiques*), care călătorea prin aceste locuri, i se declara pretutindeni că „independența e visul nostru sau, dacă vă place mai mult, himera noastră”. În 1841, elvețianul Emil Kohly de Guggsberg, o vreme perceptor în casa comisului Gherghel din Botoșani, tipărea la Iași un memoriu (*Le Philo-dace...*) în care afirma că Principatele române, avînd o obîrșie comună, suferind aceeași influențe politice, fertilizate de aceeași idee, trebuiau „să urmeze aceeași cale” în chip necesar. Progresul lor nu putea fi asigurat însă prin imitații sterile, ci prin dezvoltarea și perfecționarea formelor interne, iar în această direcție reforme esențiale își declarau urgența.

În 1842, I. A. Vaillant încerca să introducă un nou termen, absent pînă atunci în literatură apuseană: *Les Roumains de la Dacie*, iar peste doi ani tipărea, în trei volume, o vastă expunere asupra istoriei, limbii și literaturii noastre, *La Roumanie* (1844). „Un străin e uneori un prieten” — scrisese Vaillant pe volumul dedicat românilor. Și, într-adevăr, Vaillant, el însuși participant la mișcarea revoluționară din principate, ne-a adus serviciile unui mare prieten. În lucrarea amintită, el vorbea de continuitatea elementului românesc în Dacia și considera, pe temeiul acesta, că ținta tuturor silințelor trebuia să fie unirea.

Călătorind, în 1846, prin Țările române, Hypolite Desprez avea și misiunea de „a stabili legături cu Ardealul”, în perspectiva unei unificări cu principatele ciscarpatine. În anii următori, el publică în *Revue des deux Mondes* articole în care certifică dorința sinceră de unire a celor trei provincii: „Acel popor mutilat constituie un singur corp și vastul teritoriu care îl cuprinde se numește pe bună dreptate România”, chiar dacă termenul nu era consfințit de tratate.

Tendința de creare a unui stat unitar era, prin urmare, o realitate sesizată de mai toți străinii. În 1846, A. de Carlowitz călătorea, însoțit de contele Waisbach, prin Țările române, iar la întoarcere publica în *Revue de Paris* interesante note asupra locurilor și

Joules Michelet

Edouard Thouvenel

a oamenilor, afirmind că progresul acestor provincii, înzestrate excepțional în toate privințele, ar putea fi asigurat de unirea lor într-un „regat independent”, sub garanție colectivă. Era convinsă că „dacă principatele ar forma un stat independent, acest stat ar fi îndată unul din cele mai înfloritoare ale Europei”.

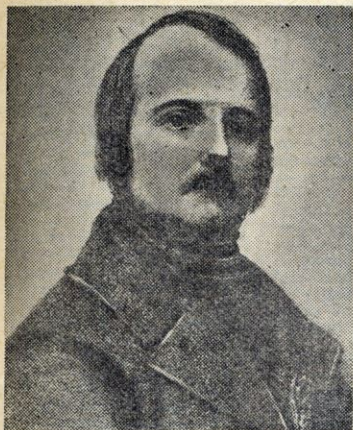
În anul următor, Etienne Adolphe Billecocq, fost consul general al Franței la București, consemna și el (*La principauté de Valachie sous le Hospodar Bibesco*, Bruxelles, 1847) aspirația unionistă pe care o înlănțuise aici, întemeiată pe originea comună și pe amintirea unor fapte de arme. Principatele îi apăreau ca un Eldorado în care opulența se învecina cu cea mai tristă miserie. Cititorii săi și mai ales factorii responsabili ai politicii europene trebuiau să știe că românii au alcătuit odinioară împreună cu unele popoare vecine, „acel zid de grămadă care a scutit Apusul de năvălirea mongolă sau turcească”.

Propaganda românilor aflați în diferite țări occidentale, și îndeosebi în Franța, la Paris, a contribuit în mare măsură la elucidarea opiniei publice internaționale asupra dezideratelor și aspirațiilor Țărilor române. Ca rezultat, organe de presă influente, cum erau *Ecoles, Réforme, Débats, République, National, Revue des deux Mondes* și altele, au fost cîștigătoare pentru cauza românească, iar personalități de prestigiu unor Quinet, Ubicini, Michelet, Bataillard, Louis Blanc, Beranger, Regnault, Bastiat, Ortolan se rosteau în favoarea unei soluții conforme cu cerințele veacului pentru en-

clava latină de la Dunărea de Jos.

Oficialitățile continuau să se mențină însă, în general, într-o atitudine de abținută rezervă. Cînd Billecocq prezentă, în 1848, suveranului său excelentul *Album moldo-valaque*, cu ilustrațiile de mare interes documentar ale lui Michel Bouquet, Ludovic-Filip nu-și putu ascunde surprinderea: „Știi, d-ta, că-mi spui lucruri de care nici d-l Guizot și nici vreunul din ambasadorii mei habar nu are?” Cartea, după declarația autorului, voia să fie un „ghid politic și pitoresc de-a lungul Principatelor dunărene”. Ea ținea să atragă atenția asupra celor „aproape nouă milioane de valahi care au aceeași mună ca și noi, vorbesc o limbă latină și se cunosc între ei prin numele de Roumains...”

La rîndul său — și în aceeași vreme — consulul prusian Neigebauer scria două lucrări, adunate în 1859 sub titlul *Die Donau Fürstentümer, gesammelte Skizzen*, în care consemna cu simpatie audiența largă de care se bucura în Germania ideea unui „regat daco-român”, ca o formulă de garantare a echilibrului dintre marile puteri. Ideea era destul de răspîndită, deoarece importanța politică a principatelor, sesizată de mult de mari personalități politice ca Talleyrand, sporise în ultimele decenii. Un asemenea proiect ajungea și la cunoștința Parlamentului de la Frankfurt, în 1848, prin glasul lui I. Maiorescu, care înfățișase un memoriu în același sens și domnitorului muntean. La curtea tarului Nicolae I, încă în 1828, se emitea ideea de alcătuire a unui

Edgar Quinet

Paul Bataillard

„ducat sau regat al Daciei”. La fel se rostea englezul E. M. Blutte, fost consul al Marii Britanii, care consemna cu uimire conservarea ființei etnice a poporului nostru, în ciuda vicisitudinilor de tot felul: „O concentrare de cea mai mare vitejie, de cel mai înalt geniu, cu cea mai rară omenie și cu cea mai evanghelică ospitalitate și afabilitate”. Întilnind aci venerabile antichități de peste patruzeci de veacuri („Pământul Principatelor române e clasic ca o Italie”), Blutte susținea dreptul poporului român la o existență demnă, întemeiată pe vechimea și identitatea sa etnografică. Este adevărat, în multe cazuri, diplomații și călătorii străini afirmau punctul de vedere al burgheziei apusene, interesată să găsească noi debușee pentru mărfurile ei. Dar punerea în circulație a unor asemenea planuri nu se făcea nici de dragul unității, nici numai pentru debușee, ci îndeosebi pentru a sluji interesele de dominație ale marilor puteri în această parte a Europei. Militanți generoși, de felul lui Saint-Marc Girardin, nu întrezăreau pentru Țările române decât șansa de a fi niște „popasuri (*auberges*) ale civilizației” în expansiunea ei spre Orient. Totuși, fapt esențial rămânea constatarea multor personalități marcante în cultură privind necesitatea unirii Țărilor române, a profundelor aspirații naționale ale poporului român.

Evenimentele de la 1848 au relevat pregnant capacitatea revoluționară și spiritul politic al poporului român. Bunele auspicii sub care începea, în Muntenia, opera

de renovare instituțională nu puteau trece neobservate. Istoricul Jules Michelet remarcă, urmărind dezbaterile din comisia munteană a proprietății, „via inteligentă a acestui popor”, de la care umanitatea era îndreptățită să aștepte servicii importante. „Îndrăznesc a spune, insistă el, că poate în nici o țară nu s-ar fi putut găsi la locuitorii satelor un mai puternic simț strămoșesc și, în același timp, o dreaptă și pătrunzătoare judecată...” Concluzia istoricului venea de la sine: un popor perfect unitar sub raport etnic și cultural avea dreptul la o țară unică.

Interesante reflecții se fac în această ordine de idei și în memoriile lui Eugène Poujade (1849). Viitorul românilor, conchidea fostul consul al Franței la București, rezidă în unirea lor. El dezaproba politica Austriei, care tindea să mențină principatele „în hotarele unei lungi copilării”, atitudine anacronică ce avea doar să sporească grijiile imperiului. „Principatele — observa Poujade, în chip de concluzie — aspiră de mult a deveni o nație unică”.

După înfringerea revoluției, o dublă ocupație și convenția de la Balta-Liman păreau să justifice scepticismul și blazarea unora dintre combatanți. Chestiunea unirii fusese lansată însă, iar evenimentele de la 1848 arătasera că în ordinea urgențelor aceasta ocupa locul întâi. Opera de dreptate socială, implicită, trebuia să-i urmeze. O nouă campanie, cu un orizont mai practic, avea să pregătească realizarea Unirii în condițiile în care chestiunea orientală traversa o nouă criză.

DIN VREMEA CÎND S O C I A L I S M U L FĂCEA PRIMII PAȘI LA

S O T I R

Sala „Sotir” ! Cine dintre persoanele cu părul nins de ani n-a auzit, pe vremuri, de sediul muncitoresc din strada Piața Amzei nr. 26 ? Care muncitor sau intelectual, ce îmbrățișase, chiar numai în anii tineri, ideile înaintate, nu s-a furișat prin gangul întunecos spre sala „Sotir”, ferindu-se de ochii iscoditori ai agentului sau de pumnul „sergentului” din colț ?

Modesta sală În care se plămădea • mare mișcare...

De cînd s-a stabilit Clubul muncitorilor din București în această stradă ? Ne-o spune ziarul *Munca*, cu data de 28 aprilie 1891 : „Clubul muncitorilor, precum și redacția și administrația ziarului *Munca*, s-au mutat în sala «Sotir» din Piața Amzei, unde a mai fost”.

Da, a mai fost ! Dar atunci nu era nici club, nici redacție. În ziarul *Drepturile omului* din 11 decembrie 1888 se spune, într-un anunț, că sub denumirea de *Cerc al muncitorilor* se află „în strada Piața Amzei o sală unde muncitorii de toate breslele se adună spre a se consfătuî asupra intereselor lor”.

I. FELEA

Prin urmare, în 1888, în sala „Sotir” se afla sediul cercului muncitorilor, care, pînă în 1891, se transformase în *Clubul muncitorilor* ; acolo ființa redacția ziarului *Munca*, biblioteca, sediul societății „Ajutorul” etc.

De altminteri, sala se numea „Sotir” nu pentru că numele acesta ar fi reprezentat pe vreunul dintre conducătorii mișcării socialiste, ci datorită faptului că era proprietatea birtășului Sotir, care avea un local modest în față, iar sala din fundul curții, mai încăpătoare, o închiriasc socialiștilor, pentru a-și ține acolo adunările, conferințele...

Scriitorul Ion Pas descrie sediul socialist — din strada Piața Amzei și sala „Sotir” din 1888 într-un mod pitoresc : „Era acolo o casă cu etaj, străpunsă de un gang peste care, pe o firmă, se aflau scrise cuvintele : *Cercul muncitorilor*. În dreapta, în stradă, era o prăvălie cu arătarea, deasupra ușii, *La Androane. Ceaînărie și Birt*. Era, la capătul gangului, o curte împresurată de zidurile înalte ale caselor inconjurătoare, iar din curte se

întra în citeva odăi și într-o sală mare. Era aici locul de adunare a muncitorilor din capitala țării”.

Muncitorul și poetul

Seara, mai cu seamă sim-băta, sala era întotdeauna înțesată de oameni. Cite-odată, neavînd loc în sală, muncitorii stăteau afară, cu gîturile întinse ca să audă ce spune oratorul. În mijlocul tavanului atîrna o lampă care răspindea o lumină slabă, gălbuie. Lîngă ușă, pe o masă, se aflau împrăștiate ziare și broșuri. Pe pereți atîrnau tablouri înrămate, care reprezentau frunțași socialiști, muncitori și intelectuali. În fundul sălii, ceva mai înălțată, era o masă lungă, acoperită cu pinză roșie. În peretele dinapoia mesei se afla bă-tută în cuie o fișe de car-ton, pe care scria, cu litere mari, roșii : *Organizare și lumină*.

Intr-una din seri, în au-gust 1888, la tribuna impro-vizată vorbea un bărbat înalt de statură, cu barba lungă, neagră. Era Constan-tin Olcescu, organizatorul și conducătorul lucrătorilor de la Atelierele centrale ale

căilor ferate din București. Adesea, la ședințele săptămânale ale Cercului muncitorilor, el explica mecanismul exploataării capitaliste și descria, cu voce caldă, cu gesturi largi, îmbrățișătoare, perspectivele luminose ale luptei clasei muncitoare, cu finalitatea ei: crearea unei societăți fără exploatați și exploatați. Constantin Olcescu avea o figură atrăgătoare, o figură de Hercule, cu ochi strălucitori, mângâindu-și din când în când barba atunci când explica muncitorilor, într-o limbă clară, curgătoare, ce înseamnă lupta de clasă. Socialist în viața obștească, ca și în viața sa de familie, agitator până la jertfă, plin de învățătura timpului, Constantin Olcescu s-a stins din viață în vîrstă de numai 39 de ani, în luna florilor a anului 1892, cînd clasa muncitoare din România se pregătea să-și întemeieze partidul său propriu, al cărui prim congres s-a deschis la 31 martie 1893...

Pe vremea aceea, în 1888, cu prilejul grevei generale a lucrătorilor tipografi din București, a venit la sala „Sotir” și marele poet Mihail Eminescu. Apariția lui îngîndurată în mijlocul muncitorilor a produs senzație. În anul următor, aflînd de dramaticul sfîrșit al celui mai mare poet român, muncitorii socialiști au slăvit, în cadrul unei ședințe solemne, pe autorul poeziei „Împărat și proletar”.

Pițurcă și economia politică

Din aprilie 1891, cînd Clubul muncitorilor se mutase, împreună cu redacția ziarului *Munca*, în sediul din Piața Amzei, și pînă în preajma primului Congres al P.S.D.M.R., în sala „Sotir” se desfășura o activitate febrilă.

Conferințele publice erau ținute săptămînal de Ioan Nădejde, C. Dobrogeanu-

Gherea, V. G. Mortun, Anton Bacalbașa, C. Mille, Al. G. Radovici, C. D. Anghel, Traian Demetrescu, Zamfir Filotti, H. Sanielevici, Sofia Nădejde etc. La „Sotir”, Ioan Nădejde ținea un curs de economie politică; dar tot la „Sotir” dr. C. Popescu-Azuga ținea un curs de scris-citit pentru adulți. Dacă la cursul lui Popescu-Azuga, Niță I. Pițurcă, meșterias croitor, învățase să scrie și să citească, la cel de economie politică al lui Ioan Nădejde, același Niță I. Pițurcă, om foarte simpatice, cu fruntea mare și ochii vii, avea impresia că e pus

să ridice bolovani prea grei... Avea însă Pițurcă un glas plăcut și vorba curgătoare. Avea un bun simț în vorbirile sale, umor sugestiv și o mare bogăție de comparații și imagini. Cînd Pițurcă apărea la tribună, purtînd un fel de pantaloni șalvari cu niște bentițe în loc de cordon mărginaș — „căci și-a onorat breasla, purtînd aceeași pantaloni creți cu care-și împodobește și clienții” — cucerea auditoriul. Greu i-a fost cu teoria monedei, expusă încălțit de Ioan Nădejde, care nu avea talent oratoric. Așa se face că „elevul” Pițurcă a

Era aici locul de adunare al muncitorilor din Capitală...

Niță I. Pițurcă

Răsfățatul Tony

găsit „soluții” proprii grelelor probleme economice. Lichidarea sărăciei? Nimic mai simplu: să se facă o mașină care... să tipărească încontinuu bancnote. Oamenii să fie întrebați, fiecare cît le trebuie. Măi, tu, nea Mitică... cîți copii ai? De cîți bani ai nevoie pe zi? Atît... Poftim! Și, astfel, toți oamenii vor avea bani pentru cele necesare...

După ce Pițurcă și-a expus curioasa sa teorie asupra monedei, Ioan Nădejde a spus:

— De altfel, prietenul Pițurcă nu este singurul care să emită asemenea teorii. Aceleași teorii au fost expuse și de filozoful Tolstoi...

Intr-o odădă funcționa biblioteca. Se aflau acolo de vinzare și de cîtit, pe o bancă în sală, multe broșuri: *Chestia socială*, de Amicis, *Scrisori către țărani*, de C. Mille, *Ce vor socialiștii români?*, *Apanajul prințului Ferdinand*, *Mediul social ca factor patologic*, de dr. Ștefan Stîncă, *Chestia lucrătorilor și a femeilor de-acuma*, de Clara Zetkin, în traducerea Sofiei Nădejde etc. Se mai aflau ziare și reviste românești și străine, ca *Revista socială*, *Contemporanul*, *La Revue Socialiste*, *Le Socialiste*, *L'Action*, *La Revolte*, *Arbeiter Zeitung*, *Volks-Tribüne*, *Volksblatt*, *Freiheit*, *Der Arme*, *Teufel*, *Die Autonomie*, *Die Neue Zeit*, *Zar*, *Népszava*, *Free Russie*.

Clubul muncitorilor a organizat, în preajma congresului, un *Mare Bal Social* în folosul brutăriei cooperative. În cadrul balului a avut loc și o reprezentație teatrală cu subiect social: *Alegoria muncii* (tablou vivanț). Corul clubului, dirijat de profesorul Athanasie Alexandrescu, a executat mai multe cîntece socialiste. S-au spus monoloage, a cîntat muzica militară și națională.

În sala „Sotir” se țineau și cursuri de popularizare a științei. Adesea venea blindul dr. Popescu, încărcat cu

eprobete, retorte de sticlă și reactivi pentru cursurile sale de chimie, lecții ascultate cu un deosebit interes de un numeros auditoriu.

Martoră a unui important eveniment: crearea P. S. D. M. R.

Înainte de Congresul de constituire a P.S.D.M.R., sala „Sotir” a cunoscut o agitație deosebită. La 21 martie 1893, ziarul *Munca* arăta că „întrunirea ținută sîmbătă seara la Clubul muncitorilor a fost numeroasă. Prietenul C. Dobrogeanu-Gherea a propus să se aleagă membrii care vor reprezenta Clubul muncitorilor din București la Congresul Partidului Social-Democrat al Muncitorilor. Prietenul C. Mille a arătat în cîteva cuvinte însemnătatea acestui congres. Au fost aleși din partea clubului prietenii C. Dobrogeanu-Gherea, C. Mille, Al. Ionescu, Al. Georgescu, I. T. Băghereanu, G. Lambru, Dulceanu, Pițurcă, Constantinescu, I. Tabacovici, Rîsde, M. Legat, Panaitelescu, Mustățea Albă, C. Ionescu-Sitaru și prietena Cornelia Morțun”. Din comitetul care urma să se ocupe de organizarea serbării de 1 Mai 1893 făceau parte și G. Simionescu, Nae Radu, Voicu N. Nicolae, Ioseph Schneidl, Nicolae Bădulescu, Mihalache Ionescu, Hoffman, N. I. Aceteleanu, Petre Iacovescu.

În ziarul *Munca* din 28 martie 1893, într-un anunț apărut cu literă bloc, în pagina întâia, se aducea la cunoștința delegaților că prima ședință a Congresului de constituire a P.S.D.M.R. avea să se țină în dimineața zilei de 31 martie 1893, la ora 9, precizîndu-se totodată că „ședințele congresului vor fi private și se vor ține în localul Clubului muncitorilor, 26 bis, Piața Amzei”.

Astfel, „Sotirului” i-a fost dat să intre în istorie ca locul care a adăpostit primul congres al primului

partid al muncitorilor din România. Acesta a fost, neîndoielnic, apogeul gloriei sale. Mișcarea socialistă va lua în perioada următoare un asemenea avânt încât vor trebui căutate alte sedii, mai corespunzătoare. Dar muncitorii n-au uitat niciodată „Sotirul”. Numele acesta evoca o epocă — cu meritele ei și cu scăderile inerente creșterii... Cine își poate uita vreodată copilăria și tinerețea ?

Cînd vorbea Tony...

„Sotirul” n-a fost însă părăsit dintr-odată. După congres, în aprilie, gazeta *Munca* dădea amănunte despre „întîlnirea ținută simbăta trecută la Clubul muncitorilor [care] a fost din cele mai impunătoare. Mulțimea staționa pînă afară în stradă”. Cu acest prilej au vorbit V. G. Morjун, C. Mille, Anton Bacalbașa. La aceeași adunare au fost aleși în Comitetul Executiv al clubului: Anton Bacalbașa, ziarist, Al. Georgescu, lucrător tipograf, și Gr. Pănaftescu, avocat.

Și înaintea primului Congres al P.S.D.M.R., și în perioada următoare, în activitatea sălii „Sotir” un loc important îl ocupau conferințele. În luna ianuarie 1893 erau programați: pe ziua de 8, Ioan Nădejde — subiect rezervat; pe ziua de 15, Al. G. Radovici — „Despre simțul moral”; V. G. Morjун a vorbit despre „Constituția și parlamentul român”. Urmau: Gherea, C. Mille, Sofia Nădejde, Hasan (H. Sanielevici), I. Teodorescu. Înainte de congres, Niță I. Pițurcă a vorbit la sala „Sotir” despre religie și despre rolul femeii în mișcarea socială. Vorbirea lui era simplă, pitorească, mult gustată de auditoriu.

Și muncitorii veneau. Umpleau sala. Ba unii stăteau și pe-afară, cu gîturile întinse,

cu urechile făcute pilnie. La scurte intervale izbucneau risete zgomotoase. Anton Bacalbașa, răsfățatul „Tony”, asemănător la figură și la vorbă cu Ferdinand Lassalle, era deliciul sedințelor din sala „Sotir”. Din cînd în cînd, oratorul trebuia să se oprească din pricina risetelor zgomotoase ale celor prezenți. Se întimplau și scene amuzante. La un moment dat s-a observat că, după ce cascadele de ris ale sălii se potoleau și Tony se pregătea să-și reia cuvîntarea, din fundul sălii răsuna, izolat și întîrziat, un hohot. Curînd, Tony s-a lămurit: printre ascultători se afla unul „fudul de urechi”. Pînă afla de la vreunul din vecini ce-a spus oratorul, ceilalți se săturaseră deja de ris. Omul nu se putea însă stăpîni și-i dădea drumul, solo... Tony a găsit remediul pentru a nu mai fi întrerupt: după ce întreaga sală se potolea, mai aștepta, răbdător, într-o liniște plină de așteptări amuzante, hohotele în cascade ale întîrziatului, apoi, calm, își relua cuvîntarea...

Adesea Tony, lipsit de un adăpost permanent, dormea pe masa din redacție, atunci cînd nu-l tenta mai mult vreo bancă din Cîșmigiu. Într-o seară, fuseseră convocate la „Sotir” membrele unei societăți de ajutor reciproc — un fel de asociație de femei bătrîne — al căror casier deturnase niște fonduri, ca să-și clădească o casă. Așa se spunea. Citeva „prietene” entuziaste au crezut de cuviință să aducă pe aceste nemulțumite la club.

Sala „Sotir” era plină, dar oratorul nu venise. Atunci, o bătrînă gureșă, baba Zîncă — care-și agonisise cele necesare traiului cîrînd apă cu donița prin mahala — șiîind că Tony trăgea un somn pe masa redacției, l-a zgîlțit și l-a trezit, povestindu-i „cazul” și înduplecîndu-l să vină în sală și să vorbească femeilor. Tony și-a dat cu puțină apă pe față, a intrat în sală, s-a suit

la tribună și a spus următoarele la adresa defraudatorului:

„Casa care și-a înălțat-o e închegată cu lacrimile voastre. Cărmizile ce a așezat el acolo se vor surpa peste dînsul, dacă nu vi se va face dreptate”.

Asistența a izbucnit în hohote de plîns. Baba Zîncă s-a repezit la tribună și l-a pupat zgomotos pe Tony pe amîndoi obraji, pe cînd lumee, care începuse să ridă, aplauda cu frenezie...

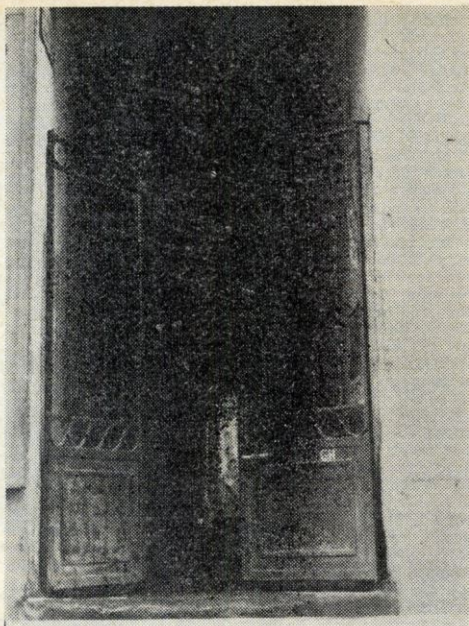
Altădată, la o întrunire de protest ținută în sala „Sotir” împotriva condamnării la muncă silnică a unui soldat cu numele de Cojocar, Anton Bacalbașa a povestit o întîmplare din vremea cînd făcea milițarie și avea gradul de sergent. Un soldat, amărît de traiul greu în armata din acea vreme, se aruncase de la al treilea etaj al cazărîi și murise. Aflînd de acest accident mortal, locotenentul Constantinescu venise și înjurase în front pe toți sergenții din companie pentru că nu i se dăduse la vreme raportul despre moartea soldatului. Sergentul Bacalbașa ieșise din front, cu arma la umăr, și-l întrebise:

— Mă rog, să trăiți, don' locotenent, cînd ați înjurat pe toți sergenții din companie m-ați înjurat și pe mine ?

Locotenentul, după mai multe amenințări și ordine zadarnice de a se întoarce la loc, îi răspunsese: da.

Sergentul Anton Bacalbașa îi dăduse atunci ofițerului două palme. Caz mai mult decît grav...

Nici vorbă că, după această întîmplare, sergentul Bacalbașa fusese dat în judecată, dar cînd se ceruseră martori toată compania declarase că nu știa, nu văzuse... Din pricina lipsei de martori, sergentul Bacalbașa fusese condamnat numai la degradare în front, care, de altminteri, nu-i făcuse nici cald, nici rece...

Cînd sala devenea neîncăpătoare, muncitorii ascultau pe oratori din acest gang

Și I. L. Caragiale a conferențiat la „Sotir”. E-adevărat că marele nostru scriitor satiric se supărase pe Ioan Nădejde pentru faptul că hotărîse ca lucrările congresului din martie 1893 să fie *private*, adică să se țină cu ușile închise. Se supărase Caragiale și-și manifestase această supărare în *Moftul român*. Dar nu se supărase pe clasa muncitoare și pe clubul ei. În mai 1893, I. L. Caragiale a vorbit în sala „Sotir” despre „Prostie și inteligentă”. „Cine-i prost?” — se întreabă conferențiarul. Și răspunde: „Un profesor universitar care-ți predă un curs de logică veche de care rid și copiii dă dovadă că-i prost, pe cînd un sătean care-ți dă un răspuns simplu, dar nimerit, e inteligent. Prostia ori inteli-

gența atîrnă de conformația creierului nostru. Totuși, instrucția poate modifica mult prostia, însă nu instrucția așa cum se face astăzi. Azi numai un număr de privilegiați au de fapt dreptul la instrucție și de multe ori acești privilegiați nu au aptitudini de a-și modifica prostia din naștere. De aceea, profesorul nostru de universitate, care ar fi trebuit să taie lemne, ocupă locul pe care l-ar fi ținut mult mai bine țărănul cuminte, cînd ar fi avut instrucție”. Și marele Caragiale a conchis: „Instrucția ar trebui pusă la îndemîna tuturor, pentru că ai mai mulți sorți de a găsi buni conducători ai societății dintr-un număr mai mare de oameni culti decît dintr-un cerc restrîns”.

O m a g i u

Evocăm cu adîncă emoție modesta sală „Sotir”, în care, acum șaptezeci și cinci de ani, s-a plămădit partidul muncitorilor, cel mai înaintat partid din acea vreme. În sala „Sotir” veneau muncitori, după o zi de muncă în condiții grele, și, așa oboșiți cum erau, căutau să descifreze, din slova scrisă și vorbită a cărturarilor, învățăminte cu privire la soarta lor. Acolo, în sala cea modestă, veneau intelectuali cu idei înaintate, bucușori să contribuie la luminarea poporului muncitor, bucușori să lupte alături de oamenii muncii.

În sala „Sotir” s-a ținut primul congres al partidului muncitorilor care preluase steagul de luptă al revoluționarilor democrați de la 1848, steag purtat cu eroism de alți luptători pentru libertate și dreptate socială, pentru unitatea națională și independența țării.

Sala „Sotir” reprezintă un moment însemnat în lupta grea a poporului nostru pentru o viață fericită. Omagiul nostru îl încrustăm cu recunoștința față de înaintașii care au luptat pentru socialism, astăzi în plină înflorire, sub conducerea glorioasă a Partidului Comunist Român.

E duminică dimineată. Un ger de crapă pietrele. Mă aflu în strada Piața Amzei nr. 26. Uite, aici e gangul. În dreapta — o florărie; în stînga — un magazin de geamuri al unei cooperative. Întru în gang: pereții sînt iupuiți, înnegrii. În fund, în fața mea — sala „Sotir”, bătrînă, tare bătrînă, cu rîni multe... În loc de ușă — zăbrele; înăuntru — multe lăzi cu geamuri; lingă zăbrele — cîteva găini beau apă dintr-o strachină... E colbul nepăsării citorva, nu al timpului și nici al celor mulți!

Mă cuprinde emoția: va săzică, aici a fost!

De ce nu există măcar o placă?

EXPEDIȚIA LUI DARIUS LA NORDUL DUNĂRII

PETRE ALEXANDRESCU

Una dintre întrebările la care istoriografia încearcă să răspundă și astăzi este aceea privind marea expediție a regelui persilor, Darius I, organizată în jurul anului 514 î.e.n. împotriva sciților. Care a fost scopul acestei campanii duse de marele rege atât de departe de granițele țării sale și care au fost repercusiunile ei imediate?

Este drept că încă de la cucerirea regatului Lydiei, din vestul Asiei Minore, de către Cyrus, Persia a trebuit să-și pună problema relațiilor ei cu Europa. Datorită însăși configurației sale geografice, stăpânirea Platoului Anatolian fără litoralul său apusean, îndreptat către Marea Egee, le apărea despoșilor persani de neconceput, dar cucerirea acestei coaste implica contactul cu insulele grecești și participarea la politica încălcată a Peninsulei Balcanice și a coastelor Mării Negre. Dindu-și seama de aceste necesități, perșii au pus stăpânire, imediat după subjugarea Podișului Anatolian, pe litoralul apusean al Asiei Mici și pe insulele vecine. Cu aceeași mișcare, ei au pășit dincolo de Strîmtori, în Europa, supunînd malul apusean al Mării Marmara. În acest fel, încă înainte de 517, Persia devenea cea mai mare putere din bazinul egeean.

În anul 514 î.e.n., Darius dezlanțuie marea acțiune în Europa împotriva sciților. Se pune întrebarea: ce l-a determinat ca, în conjunctura momentului, să nu hotărască imediat cucerirea Greciei, ci să considere mai oportună o incursiune în nord, dincolo de Dunăre?

Recurgînd la analogii din istoria mai nouă, ca, de pildă, campania demonstrativă a lui Alexandru cel Mare în nordul Dunării, întreprinsă cu scopul de a asigura liniștea în aceste regiuni în vederea atacului asupra Greciei, sau politica sultanilor otomani de a cucerii nordul Balcanilor înainte de a încerca atacul definitiv asupra Bizanțului, unii istorici explică expediția din Sciția ca o acțiune cu scop strategic, menită să asigure spatele în timpul războiului împotriva Greciei, deja decis la acea dată.

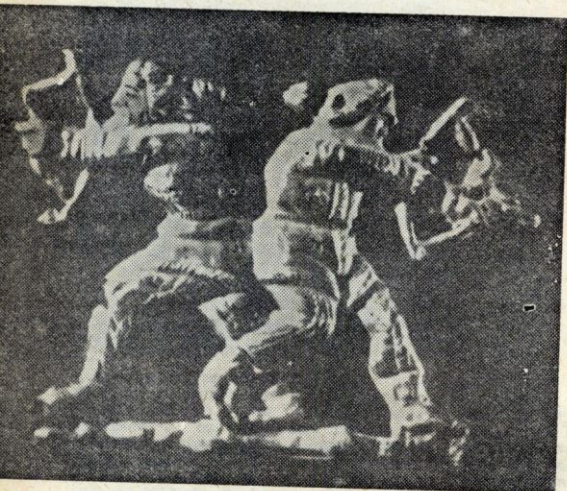
O asemenea ipoteză, deși atrăgătoare, nu este pe deplin în concordanță cu faptele. Raportul dintre campania la nord de Dunăre și atacul asupra Greciei — poate existent — nu trebuie înțeles în sensul că primul a fost conceput și executat în funcție de cel de-al doilea. Aceasta datorită, în primul rînd, faptului că între cele două campanii au trecut 22 de ani, ceea

ce practic anula efectul pe care regele ar fi trebuit să conteze. În al doilea rând, faptul în care a decurs atacul asupra Greciei și înfrângerea în primul război medic dovedesc că nici în anul 490 Darius, care subaprecia valoarea forțelor elene, nu va urmări cucerirea propriu-zisă a Eladei, ci doar pedepsirea ei pentru participarea la răscoala orașelor grecești aflate sub perși. De aceea, ipoteza după care subjugarea Greciei ar fi fost concepută în cadrul unui plan mai vast, executat în două faze, nu este justificată pe deplin de mersul eveni-

cesar în politica economică a lui Darius. Privită sub acest unghi de vedere, expediția regelui persan nu constituia numai o acțiune cu scop limitat strategic; țelul ei a fost, desigur, extinderea autorității persane de-a lungul malurilor pontice în vederea înglobării bazinului Mării Negre în ansamblul economic al imperiului universal.

* * *

Ca și problema caracterului campaniei lui Darius, aceea a desfășurării și, mai ales,

Placă de aur reprezentând doi războinici scifi

←

*

→

Scenă de vânătoare de pe un sigiliu cu inscripția lui Darius I

mentelor. Campania persilor trebuie mai așezată considerată ca o acțiune de sine stătătoare în cadrul politicii persane de expansiune către nord-est.

Darius, supranumit de greci „regele negustor”, era preocupat de activizarea și extinderea schimburilor comerciale pe spații cât mai întinse. Or, bogăția orașelor grecești din Asia Mică și din Tracia, în parte și a altor regiuni ale imperiului său, depindea în mare măsură de securitatea legăturilor cu regiunile din jurul Mării Negre. Pe de altă parte, pe harta economică a vremii, bazinul pontic grupa importante drumuri comerciale, pe care se întâlneau mărfurile din Mediterana cu cele din Asia Centrală și din nordul Europei. Controlul bazinului pontic reprezenta deci un complement ne-

ceea a rezultatului ei sînt încă neclare. Cea mai mare dificultate o constituie natura tradiției istorice grecești, singura care a păstrat consemnări asupra acestui eveniment. Istoricii greci din antichitate nu pot fi utilizați cu deplină încredere, deoarece relatările lor sînt pătinoare. Astfel, scrierile lui Herodot, principalul izvor istoric, înfățișează tendențios faptele fie datorită informațiilor inexacte pe care istoricul le-a avut la dispoziție, fie din pricina punctului de vedere pe care acesta l-a adoptat în judecarea conflictului greco-persan. Din aceste motive, povestirea campaniei scitice a lui Darius, din cartea a IV-a a **Istoriilor** sale, este încărcată de numeroase date neverosimile. De pildă, este greu de acceptat

itinerarul, de-a dreptul fantastic, al armatei persane în stepele din nordul Mării Negre pînă la Volga în urmărirea sciților și întoarcerea ei prin ținuturile unor populații pe jumătate legendare. Exegeza modernă a dovedit că Darius, după ce a trecut Dunărea (probabil pe unul dintre vadurile din nordul Dobrogei) nu a avansat mai departe de teritoriul de la nord de gurile Dunării.

Din povestirea lui Herodot se desprinde ideea că expediția persană s-a soldat cu un eșec; sciții, retrăgîndu-se mereu din fața in-

Herodot descrie foarte sumar drumul de întoarcere al lui Darius de la Dunăre. Există însă unele texte din scrierile aceluiași istoric în care se arată că întoarcerea regelui nu a fost prea liniștită. Așa, de pildă, către sfîrșitul povestirii campaniei din nordul Dunării se găsește următoarea anecdotă: Darius a hotărît retragerea către fluviu, la sfatul unuia dintre generali săi, „iar pe cei bolnavi dintre soldați și pe cei de care se putea dispensa — scrie Herodot — cit și toți mă-

vadatorului — o tactică rămasă clasică — nu i-au oferit ocazia unei bătălii organizate. Însă, după cum am mai arătat, povestirea lui Herodot și concluzia pe care o sugerează se cer verificate. Ele reflectă atitudinea antipersană a unui grec care scria nu la mult timp după războaiele medice.

Cunoașterea rezultatului expediției lui Darius interesează în cel mai înalt grad istoria generală de la sfîrșitul veacului al VI-lea î.e.n. De aceea, vom încerca să controlăm afirmațiile lui Herodot urmînd, pe cît ne va fi posibil, o linie de cercetare independentă. Și anume vom căuta să desprindem, semnificația unor fapte disparate, care s-au petrecut concomitent sau imediat după expediție și direct în legătură cu aceasta.

garii, legați unul de celălalt, i-a părăsit acolo în tabără; rostul părăsirii măgarilor și a oștenilor slăbiți era ca măgarii să zbiere, cît despre oameni, ei erau părăsiți din pricina slăbiciunii lor". Înșelați de răgetele măgarilor, cei din tabără, ca și sciții care îi pîneau de departe, nu și-au dat seama de șiretlicul regelui decît la ivirea zorilor, cînd armata persană era deja departe.

Caracterul acestei istorioare dovedește că ea a fost inserată probabil în povestire nu atît cu intenția de a adăuga încă un fapt defavorabil expediției, cît mai degrabă datorită laturii ei anecdotice și amuzante. Ca atare, ea poate fi mai puțin suspectată de parțialitate decît alte

părți ale povestirii. Interesul pe care pasajul îl prezintă din punctul nostru de vedere stă în faptul că în timpul retragerii s-a ordonat părăsirea tuturor măgarilor. Abandonarea animalelor de transport și, desigur, a unei importante părți din bagaje este, totuși, o hotărâre care nu se ia decât în împrejurări grave.

Există însă unele indicii mai substanțiale care trebuie relevate. În timpul în care Darius se găsea la nord de Dunăre, câteva dintre orașele grecești prin care marele rege trecuse s-au răsculat. Printre acestea se găsea și puternica cetate a Bizanțului. Mișcările s-au întins apoi la mai multe orașe grecești de pe malurile Mării Marmara. Primul lucru pe care acestea l-au făcut a fost distrugerea faimosului pod de vase pe care iscusitul arhitect Mandrokles din Samos îl ridicase peste Bosfor. Ele au năruit apoi cele două plăci monumentale, puse de Darius pe ambele maluri ale Strimtorilor care trebuiau să fixeze pentru vecie amintirea marelui eveniment al trecerii regelui către Europa. Pus în fața unei atare situații, la întoarcerea sa, Darius ocolește regiunile răsculate și, în loc să treacă în Asia peste Bosfor, coboară pînă în Dardanele, unde se găsea singurul oraș grecesc rămas credincios cauzei persane: Chersonesul tracic, guvernat la acea dată de abilul Miltiade, viitorul conducător al Atenei.

Se pune întrebarea: ce a determinat cetățile grecești ca, la scurt timp după ce acceptaseră suveranitatea persană — primind să participe la expediția lui Darius —, să adopte o atitudine opusă, răzvrătindu-se? Credem că răspunsul stă în faptul că aceste orașe fuseseră informate, poate chiar de propriile escadre navale, de situația nefavorabilă creată perșilor peste Dunăre. Decepționate în năzuințele lor mercantile și profitind de acel moment de slăbiciune al perșilor, cetățile grecești au hotărât, probabil, să se desolidarizeze de interesele acestora și au încercat să-și recapete libertatea. Asemenea evenimente, fără îndoială, nu puteau avea loc decât într-o atmosferă de insucces al expediției transdanubiene.

Totdeauna converg în a dovedi că acțiunea regelui Darius nu reușise. De aceea, întorcându-ne la afirmațiile lui Herodot și

ale întregii tradiții istorice grecești, trebuie să recunoaștem că, în ciuda atitudinii ostile față de aceste evenimente, ele sînt în esență execte. Fără a fi sfîrșit printr-un dezastru, această acțiune a însemnat totuși o înfrîngere. Nu se poate preciza în ce a constatat această înfrîngere, deoarece desfășurarea operațiilor militare nu este suficient de bine cunoscută. Ea a dat însă curaj cetăților-cheie din Bosfor să încerce recîștigarea libertății lor pierdute.

Represiunea persană, promptă, a restabilit însă liniștea la această margine de imperiu.

Înainte de a încheia trebuie să arătăm că expediția peste Dunăre, episodică în istoria imperiului persan, a declanșat însă o serie de evenimente hotărîtoare pentru istoria balcanică. Profitind de perturbările produse de uriașa defilare a armatei persane și de golul lăsat prin retragerea ei precipitată, sciții, locuitorii stepelor nord-pontice, învăț să cunoască drumul care ducea către Bosfor. Ei trec Dunărea și efectuează raiduri care ajung chiar să amenințe orașele grecești din jurul Mării Marmara. Prezența lor în Tracia va lăsa urme importante, deși nu va fi de durată. Căci o altă consecință a expediției lui Darius va fi constituirea, în anii imediat următori, a primei formații statale a tracilor de la nord de munții Rodope. În jurul anului 500 î.e.n. apare statul tragic al odrysilor. Acesta și-a stabilit curînd granița de nord pe Dunăre. Constituie noii formații politice a însemnat impunerea acestui fluviu ca hotar recunoscut. În același timp, o dată cu lichidarea aproape fără urme a grupurilor scitice care începuseră să se strecoare către sud, tinărul regat oprește expansiunea sciților în direcția Peninsulei Balcanice.

În orice caz, perioada care a existat între retragerea lui Darius și constituirea regatului odrus nu a fost de loc calmă. Orașele grecești de pe coasta apuseană a Mării Negre au trecut prin încercări grele. Săpăturile efectuate la Histria, de pildă, au arătat că în această vreme orașul a fost grav distrus și incendiat. Dar liniștea s-a restabilit curînd și vremurile care vor veni vor fi dintre cele mai prospere pe care le-a cunoscut acest colț al Europei.

Capitel de coloană din palatul de la Persepolis

Podoabă de harnașament scitică

HARRY SEBOLD

și cei peste 30 de spioni naziști

ION PĂCURARU

La 30 iulie 1941, 31 de agenți ai Abwehrului în Statele Unite au fost arestați de F.B.I. Printre ei se numărau câțiva dintre cei mai capabili spioni ai amiralului Canaris, șeful Abwehrului.

Studiind preocupat lista celor căzuți, amiralul spuse unuia dintre adjuncții săi, Lahousen :

— Să se prezinte imediat la mine Ranken.

UN AMERICAN... „PATRIOT“ GERMAN

Dr. Ranken, care activase mulți ani în S.U.A. ca om de afaceri, locuia la Hamburg, unde Abwehrul avea un birou de îndrumare a spionajului german în America.

Agentul principal al lui Ranken în Statele Unite, Frederick Joubert Duquesne, comunica cu el prin intermediul salariaților companiilor de navigație „Hamburg-Amerika Linie” și „Norddeutscher Lloyd” : un ofițer special desemnat pe fiecare vas se prezenta cu rapoartele la dr. Ranken.

Intr-una din zile, pe lângă raportul scris pe foiță, ofițerul respectiv puse pe masa lui Ranken și un obiect. Era modelul în miniatură al unei elice de avion. Ofițerul povesti că în urmă cu câteva săptămîni, într-un bar din New York frecventat de marinarii germani și de americanii de origine germană, făcuse cunoștință cu un german-american mai în vîrstă — Fritz Soehn, căruia toată lumea îi spunea Papa. Declarînd că vrea să-și servească patria, el predase ofițerului modelul de elice, care provenea din Fabrica „Norden”, unde lucra.

Nici Ranken, nici specialiștii aviației naziste care făcuseră expertiza tehnică nu descoperiră nimic deosebit în modelul primit. Ranken hotărî totuși să păstreze legătura cu Soehn, în speranța unor informații mai importante.

Prin Fritz Soehn, ofițerul de legătură făcu cunoștință cu încă un german-american, cu numele de Paul, care lucra în aceeași fabrică, fiind controlor-șef al conveierului. Cele două pachete cu planuri predate de el și prezentate ca fiind foarte valoroase se dovediră neinteresante. Dar presupunerea că Paul umbla după bani nu se confirmă, deoarece el nu ceru nici o răsplată pentru serviciul adus. Cu ocazia unei călătorii în America, Ranken făcu personal cunoștință cu Fritz Soehn, care i-l prezentă pe Paul, pe numele lui adevărat Hermann Lang.

Ranken află că Fabrica „Norden” lucrează la un aparat de ochire pentru bombardierele americane. Lang îi predă încă două pachetele, care conțineau alte ansambluri ale mecanismului.

— Vreau ca aparatul de ochire să fie al Germaniei ! spuse el pe un ton hotărît. Ceea ce fac, fac pentru patria mea. Degeaba mi-ai da bani, i-aș arunca.

Ranken îi strînse mina, mulțumindu-i solemn. A doua zi, Lang îi predă restul de planuri.

Ajunse în Germania, acestea fură studiate de cei mai competenți specialiști, care confirmară că Hermann Lang spusese adevărul : aparatul de ochire era fără pereche în tehnica militară.

Era în vara anului 1938. Tehnicienii din Luftwaffe asamblară prototipul, și Canaris hotărî să-l controleze cu Lang. Spionul voluntar primi o invitație să-și petreacă concediul în Reich, împreună cu soția lui. A doua zi după sosirea la Berlin, Lang verifică prototipul și se declară mulțumit.

Abwehrul îi oferă să rămînă în Germania, unde urma să primească un serviciu foarte bun sau, dacă nu dorea să lucreze, o rentă viageră ridicată. Dar Lang preferă să se reîntoarcă în America, spunînd că acolo îl poate servi mai bine pe führer.

RECRUTAREA UNUI NOU AGENT

„Consolidated Aircraft Company” din San Diego (California) își petrecea concediul, în vara anului 1939, în Germania. Având neplăceri cu viza, fusese îndrumat către secția a III-a a Abwehrului, unde se declarase adept al nazismului și dăduse de înțeles că, întors în America, ar face cu plăcere unele servicii Reichului.

Pe baza indicațiilor lui Ranken, Sebold își prelungea pașaportul și mai rămase câteva zile ale lunii ianuarie 1940, el deschise, conform indicațiilor primite, un birou tehnic care să-i mascheze adevărata activitate. Totodată el luă contact cu Duquesne, prin care făcu cunoștință și cu ceilalți agenți ai Abwehrului.

În acest timp, un bombardier german echipat cu aparatul de ochire copiat după planurile lui Lang fu doborât de englezi. Știind că aceștia vor comunica la Washington descrierea aparatului și că F.B.I. va căuta la Fabrica „Norden” pe trădător, Canaris hotărî ca Lang să părăsească urgent S.U.A. și să se întoarcă în Germania, prin America de Sud, cu banii puși la dispoziție de consulatul hitlerist din New York.

Ranken transmise această dispoziție prin Sebold, care-l înștiință pe Lang să se prezinte la 7 aprilie 1940 la biroul său tehnic din strada 42.

După ce-l informă că este omul Abwehrului, Sebold îi propuse lui Lang să fure planurile aparatului de ochire. Uluit, Lang îi povesti cum transmisese copiile planurilor în Germania și cum explicase personal la Berlin specialiștilor procedeele de fabricare în serie a aparatului.

Sebold își ceru scuze pentru neinformare și trecu la alt subiect. După plecarea lui Lang, din spatele paravanului care despărțea camera în două se iviră doi bărbați. Erau agenți ai F.B.I., ca și Sebold. Grație lui se cunoșteau acum numele a peste 30 de spioni germani care lucrau în S.U.A.

Arestarea lor avu loc în zorii zilei de 30 iulie 1941. La 2 septembrie, în fata Tribunalului din Brooklyn începu procesul. Lang și ceilalți spioni negară totul, dar acuzarea avea un martor care le dovedea vinovăția — pe Sebold. Ranken, care omisese să verifice identitatea lui, fu nevoit să-și părăsească postul comod de la Hamburg și nimeri pe temutul front din răsărit.

ȘCOALA DIVERSIONIȘTILOR

Trecură săptămîni și luni, dar Canaris nu reuși să-și reorganizeze agentura din S.U.A. Amiralul fu chemat la Marele cartier general al fűhrerului, împreună cu Lahousen. Pe un organizaze fără întîrziere acțiuni de sabotaj împotriva industriei de război americane.

Întorși la Berlin, Canaris și Lahousen ajunseră la concluzia ca sabotajele să se execute de grupe de diversioniști formate din germani-americani înapoiati în Germania înainte de război. Sarcina de organizare o primi căpitanul Astor, căruia amiralitatea îi puse la dispoziție cîteva submarine pentru a transporta pe agenții Abwehrului pe coasta S.U.A. În ceea ce privește obiectivul acțiunii, naștii își dădură seama că punctul nevralgic al industriei americane de armament este capacitatea limitată a producției de aluminiu. Diversioniștii urmau să producă sabotaje în întreprinderile producătoare de aluminiu.

Astor îl cunoscu și pe Kappe, locotenent de rezervă al Wehrmachtului, despre care la secția externă a partidului nazist exista o părere foarte bună. Kappe se reînfortase cu puțin înainte de începerea războiului din S.U.A., unde, afirma el, o serie de oameni îi împărtășeau sentimentele și vor fi gata să colaboreze cu diversioniștii.

La două săptămîni după aceea, Kappe instruia zece voluntari în castelul de la Quensee și în parcul din jurul lui. Elevii săi învățară cum se manipulează explozibilul, cum se luptă cu adversarul, care sînt regulile de bază ale conspirativității. Fiecare dintre ei locuia într-o încăpere separată, în care un difuzor transmitea cele mai noi șlagăre americane. Consumau mîncăruri americane, beau whisky și mestecau gumă. Pe harta S.U.A. li se indicară obiectivele pe care trebuiau să le distrugă.

După trei săptămîni se jînu „festivitatea de închidere” a școlii de sabotaj. În ultimul moment, din cei zece voluntari, doi renunțară. Ei fură încorporați și trimiși pe frontul de est, de unde nu se mai întoarseră.

Urmară cîteva zile liniștite la Berlin, unde agenții primiră bani de buzunar ca să se distreze. Ei nu bănuiau că se aflau sub permanentă observație pentru a se vedea în ce măsură păstrau secretul și se dovedeau oameni de încredere. După expirarea concediului se adunară la un sediu în care, în cîteva zile, fură echipați cu

La cîtăva vreme după aceea, secția a III-a a Abwehrului îl înștiință pe Ranken de prezența în Reich a unui german-american care i-ar putea fi de folos. Harry Sebold, inginer la

Trecură săptămîni și luni, dar Canaris nu reuși să-și reorganizeze agentura din S.U.A. Amiralul fu chemat la Marele cartier general al fűhrerului, împreună cu Lahousen. Pe un

organizaze fără întîrziere acțiuni de sabotaj împotriva industriei de război americane.

Întorși la Berlin, Canaris și Lahousen ajunseră la concluzia ca sabotajele să se execute de grupe de diversioniști formate din germani-americani înapoiati în Germania înainte de război. Sarcina de organizare o primi căpitanul Astor, căruia amiralitatea îi puse la dispoziție cîteva submarine pentru a transporta pe agenții Abwehrului pe coasta S.U.A. În ceea ce privește obiectivul acțiunii, naștii își dădură seama că punctul nevralgic al industriei americane de armament este capacitatea limitată a producției de aluminiu. Diversioniștii urmau să producă sabotaje în întreprinderile producătoare de aluminiu.

Astor îl cunoscu și pe Kappe, locotenent de rezervă al Wehrmachtului, despre care la secția externă a partidului nazist exista o părere foarte bună. Kappe se reînfortase cu puțin înainte de începerea războiului din S.U.A., unde, afirma el, o serie de oameni îi împărtășeau sentimentele și vor fi gata să colaboreze cu diversioniștii.

La două săptămîni după aceea, Kappe instruia zece voluntari în castelul de la Quensee și în parcul din jurul lui. Elevii săi învățară cum se manipulează explozibilul, cum se luptă cu adversarul, care sînt regulile de bază ale conspirativității. Fiecare dintre ei locuia într-o încăpere separată, în care un difuzor transmitea cele mai noi șlagăre americane. Consumau mîncăruri americane, beau whisky și mestecau gumă. Pe harta S.U.A. li se indicară obiectivele pe care trebuiau să le distrugă.

După trei săptămîni se jînu „festivitatea de închidere” a școlii de sabotaj. În ultimul moment, din cei zece voluntari, doi renunțară. Ei fură încorporați și trimiși pe frontul de est, de unde nu se mai întoarseră.

Urmară cîteva zile liniștite la Berlin, unde agenții primiră bani de buzunar ca să se distreze. Ei nu bănuiau că se aflau sub permanentă observație pentru a se vedea în ce măsură păstrau secretul și se dovedeau oameni de încredere. După expirarea concediului se adunară la un sediu în care, în cîteva zile, fură echipați cu

cele necesare misiunii lor. Îmbrăcămintea era făcută la Berlin, dar după reviste de modă americane. În căptușeala hainei li se cusură câte 3500 de dolari. Își luară în primire actele și-și învățară datele personale, respectiv biografia pe care le-o confecționase Abwehrul. Doi dintre ei, numiți conducători de grup, primiră și câte o batistă pe care erau trecute, cu cerneală invizibilă, numele și numărul de telefon al agenților din S.U.A. care reușiseră să scape de arestare.

Misiunea lor primi numele de cod „Acțiunea Pastorius”, în cinstea lui Daniel Pastorius, primul președinte al Organizației germanilor emigrați în America.

PERIPEȚIILE CĂLĂTORIEI

PE U. 202

În vîrstă de 39 de ani, Dasch, de meserie chelner, emigrase în America în 1920 și lucrase în meseria sa la Washington. Obținuse cetățenia americană și în 1931 se însurase cu o americană, pe care însă o părăsise și se reîntorsese în Germania în 1941, puțin înainte de izbucnirea conflictului cu S.U.A. Intrase imediat în partidul nazist, abandonînd meseria de chelner și lucrînd în Ministerul de Externe nazist ca traducător.

În subordinea lui erau Peter Bürger, Heinrich Heink și Richard Kwirin, toți trei foști emigranți în S.U.A.

Înainte de a se imbarca pe submarin, fiecare dintre ei primi o uniformă de marină: în eventualitatea că aveau să fie prinși la debarcare, puteau astfel să beneficieze de regimul prizonierilor de război.

Căpitanul Linder, comandantul submarinului, își salută călătorii cu un pahar de rachiu. U.202 ieși repede din port. Dar în apropiere de Terra Nova submarinul fu nevoit să se dea la fund: pe cer apăruseră două bombardiere inamice. Acestea lansară cîteva grenade subacvatice. Una dintre ele avarie prova submarinului și apa începu să se infiltreze. Cu chiu cu vai, vasul putu să-și continue cursa, dar cu viteză redusă.

Aceste peripeții zdruncinăroase oarecum nervii spionilor, care sufereau și de pe urma răului de mare. În sfîrșit, în noaptea de 14 iunie 1942, la ora 0,45, atinseseră punctul ce le fusese stabilit în vecinătatea coastei. Căpitanul Linder constată cu satisfacție că timpul era favorabil: o ceață deasă acoperea marea și tărîmul. Îmbrăcați în uniformă, agenții săriră în două bărci, echipamentul punîndu-l într-o treia, fiecare condus de un marinar.

Pe uscat materialul fu debarcat cu destulă dificultate, mai ales că marinarii se zoreau să ajungă cit mai repede la submarin, unde se știau mai în siguranță. Conform ordinelor primite, agenții trebuiau să dezbrace uniformele, pentru ca acestea să fie înapoiate pe bordul submarinului. Dar marinarii porniră fără a-și mai îndeplini această sarcină. Fu prima greșeală. Dar nu și ultima.

O COMPORTARE CIUDATĂ

Dasch își îngropă cel dintîi uniforma și, depărtîndu-se puțin de ceilalți, se duse spre o dună de nisip care se vedea la vreo sută de metri de locul debarcării. Acolo se întîlni cu un om îmbrăcat în uniformă bleumarin, cu cască albă. Într-o mină avea o lanternă, iar în cealaltă ținea un pistol.

E greu de spus cine tremura mai tare la această întîlnire, americanul din poza de coastă a S.U.A. sau spionul nazist, abia debarcat.

Dasch reuși să-și vină repede în fire:

— Te rog să nu te ocupi de mine! spuse el cu toată hotărîrea de care era capabil.

— Dar cine ești dumneata? Pescar? Te-ai rătăcit? întrebă americanul, căruia nici prin cap nu-i trecea că poate avea de-a face cu un diversionist nazist.

— Nu te privește, răspunse Dasch. Să nu-ți pese de nimic, nu te agita din pricina acestei întîlniri. În cîrînd ai să auzi despre mine... de la Washington.

— Mă rog, cum doriți dv., zise respectuos omul despre care ulterior se află că-l chema Jack Cullen și-și puse revolverul în toc.

Dasch scoase o bancnotă de 100 de dolari și i-o întinse:

— Ia, e a dumatăle! Și acum te rog să te uiți bine la mine. Aș vrea să mă recunoști oricînd!

— Cum doriți, domnule.

Paznicul scaldă în lumina lanternei fața lui Dasch:

— Puteți fi sigur că o să vă recunosc oriunde și oricînd, declară el. Vă urez mult noroc.

Apoi făcu stînga împrejur și se topi în ceață.

La această scenă asistă, în parte, și Bürger, care terminase cu echiparea și pornise în direcția în care dispăruse Dasch. Nu înțelegea de ce discută, atît de ne-stîngherit, șeful grupului cu paznicul de coastă american. În cursul instrucțiunilor primiseră doar ordine categorice să ucidă orice persoană întîlnită la debarcare sau imediat după aceea.

După plecarea paznicului, Bürger îl luă la rost pe Dasch :

— Ce-a fost asta, George ?

— Nu face zgomot ! Îți ordon să nu spui nici un cuvînt celorlalți membri ai grupului. Eu sînt comandantul și nu permit să te amesteci în treburile mele !

Bürger, disciplinat, se întoarse împreună cu Dasch la țîrm, unde ceilalți mai aveau de îngropat lăzile cu explozibil. Reușiră să ascundă totul, în afară de obiectele personale pe care aveau voie să le ia cu dinșii. Tocmai se pregăteau să pornească, îmbrăcați civil, cînd se auzi un foc de armă și licări lumina unui reflector.

— Ai văzut, ne-a trădat paznicul ! îi reproșă Bürger lui Dasch.

Grupul reuși să se ascundă după un tufiș. Pe malul oceanului, în lumina reflectoarelor, americanii găsiră cîteva cutii de țigări aruncate, nasturi de uniformă cîzuți etc., ceea ce însemna că pe țîrm umblaseră persoane suspecte. Între timp ceața se ridică. Germanii constatară cu surprindere că nu departe de tufișul după care se ascundeau se zăreau ferestre și că în fața lor, pe un catarg, flutura drapelul american. Abwehrul greșise în indicarea punctului de debarcare : diversioniștii se aflau în apropiere de sediul pazei de coastă a S.U.A.

Spre norocul hitleriștilor, americanii renunțară la cercetări. Era ora două și jumătate. Spionii trebuiau să se grăbească dacă voiau să călătorească pe întineric. După două ore de mers pe jos ajunseră la o gară. La ora 5 dimineața se urcară într-un tren, cîte doi în compartiment, în vagoane diferite, după ce-și dăduseră întîlnire a doua zi, la ora 12, în gara centrală din New York.

Dasch și Bürger călătoreau împreună. Sosiră la New York după-masă și luară camere la etajul 17 al hotelului „Hilton”. După cîteva ore de somn, Dasch trecu în camera lui Bürger. Tovarășul său tocmai număra banii grupului. Dasch îi ordonă să-i predea lui toată suma — 90 500 de dolari.

A doua zi, Dasch se întîlni cu ceilalți doi membri ai grupului, care își găseră și ei camere. Dasch le făcu un mic instrucțaj și le ordonă ca la 17 iulie, ora 15, să se prezinte la hotelul „Hilton.”

Spre marea lor surpriză, în ziua și la ora stabilită, camera de hotel a lui Dasch era închisă. Agenții ciocăniră la ușa alăturată, unde locuia Bürger. Acesta îi înlîmpină, disperat :

— Ați înnebunit ? Vă duceți la pieire ! Aștept din moment în moment să pice F.B.I. ! Am crezut că cel puțin voi n-o să nimeriți în cursa asta de șoareci.

Le povesti cum, cu o seară înainte, Dasch îl invitase să ia masa împreună. La sfîrșitul cîine, Dasch îi spusese : „Cum terminăm de mîncat, telefonez chiar din restaurant secției din New York a F.B.I. O să le spun că nu stau de vorbă decît cu Edgar Hoover, șeful F.B.I. Ai auzit ce am spus paznicului de coastă ? Crede-mă că eram cîi se poate de serios. Spun totul F.B.I. Totul. Patria mea adevărată este America, nu Germania !”

Kwirin și Heink plecară imediat. Coborînd cu liftul la parter, se uitară împrejur în holul hotelului, apoi ieșiră în stradă fără să remarcă nimic suspect. Se bucurau gîndindu-se că Dasch nu anunțase F.B.I. Dar atunci unde o fi dispărut ? Poate că a vrut să pună mina numai pe bani și apoi să se facă nevăzută...

CÎND F. B. I. NU CREDE ÎN GLUME...

Kwirin și Heink se înșelau. Într-adevăr, Dasch își îndeplinise amenințarea. Imediat ce se despărți de Bürger, el intră în primul bar și comandă un wishky cu sifon. Ceru cartea de telefon, căută numărul F.B.I. și-l formă. La celălalt capăt al firului — era seara tîrziu — se afla ofițerul de serviciu, locotenentul Harold Brain. Acesta era indispus, orele de serviciu treceau greu, și n-avea chef să facă serviciul de noapte.

— Aici vorbește Franz Daniel Pastorius, auzi el în telefon. Ați face bine să notați acest nume.

— L-am notat, se enervă Brain.

— Atunci notați și ceea ce spun în continuare ! Aici este Pastorius ! Aș vrea să vorbesc cu șeful dîmătale. Am un mesaj pentru d-l Hoover. Vă rog să-i raportați că Daniel Pastorius, cu alți trei germani, a debarcat noaptea trecută în apropiere de Long Island. Am adus cu noi cantități mari de explozibile ca să aruncăm în aer uzinele de aluminiu și de avioane.

— Isprăvește cu prostiile ! bodogăni ofițerul de serviciu, care lua totul drept o glumă de prost-gust.

— Crede ce vrei, răspune Dasch. Te rog însă să comunici d-lui Hoover că peste două-trei zile voi fi la Washington și-l voi căuta.

Cu aceasta convorbirea telefonică luă sfârșit. Brain raportă cele auzite superiorului său, locotenent-colonelul Conelly. Acesta declară și el că-i vorba de o glumă deplasată

Între timp, alarmat, F.B.I. căuta indivizii despre care raportase paznicul de coastă și nu găsește încă pe nimeni. Mai mult, cu toată alarma, căpitanul Wagner, comandantul submarinului U.170, reușise să debarce pe coastele Floridei și cel de-al doilea grup de diversioniști.

Dasch pleacă din New York la Washington, unde voia să se prezinte personal la F.B.I. Încercă din nou la telefon. Și de data aceasta dădu peste un ofițer de serviciu. Cînd persoana care telefonă și care se prezintă sub numele de Pastorius îl informă că mai telefonase înainte cu patru zile, că acum este în Washington și vrea să discute personal cu Hoover într-o problemă extrem de importantă, ofițerul de serviciu se uită în registrul de rapoarte, dar nu găsi nimic. Considerînd telefonul lui Dasch drept o glumă proastă, Brain nu-l mai înregistrase.

Dar „Pastorius” insistă. Și, cum dădea amănunte pe care nu le putea ști decît un diversionist, ofițerul se lăsa înduplecat și trimise doi oameni la hotelul „Chesterfield”, unde locuia Dasch.

Locotenent-colonelul Conelly, care-l primi în cele din urmă, refuză în continuare să-l creadă :

— Ce-ți inchipui ? Că d-l Hoover are timp de pierdut cu încurcă-lume ca dumneața ?

Dasch scoase batista albă din buzunar și o puse pe masă :

— Dacă vreți dovezi, iată dovada ! Numele și adresa tuturor agențiilor Abwehrului cu care trebuia să iau contact.

— Pune-o te rog în buzunar ! răspune Conelly și-i restituie batista dezgustat. Deodată, Dasch deschise servieta pe care o ținea în mînă și răsturnă conținutul ei — peste 90 000 de dolari — pe masă.

Conelly se uită surprins la bancnote :

— De unde ai oțîșia bani ?

— I-am primit ca să putem finanța acțiunile noastre.

EPILOG

La întrevvedere pe care o avu cu Hoover, Dasch dezvălui tot ce știa în privința celor două grupuri de diversioniști, cerînd, în schimb, „recunoștința Statelor Unite” și dreptul de a-și păstra banii.

F.B.I. trecu la măsuri urgente. În cîteva minute, chimistii au făcut vizibilă cerneala de pe batista lui Dasch și serviciul de contrainformații american află numele și adresa agențiilor Abwehrului din New York și Chicago. Dasch căpătă o secretară și, zile întregi, dictă istoria școlii de sabotaj de la Quensee. La începutul declarației, el indică exact locul în care se găseau Bürger, Kwin și Heink. Aceștia se aflau într-o situație penibilă : fără bani, activitatea lor era paralizată. Lipsindu-le batista cu numele și adresele legăturilor, n-aveau nici posibilitatea să ceară ajutor undeva. După cîteva zile, F.B.I. îi arestă.

Despre cel de-al doilea grup de diversioniști Dasch destăinuie multe, dar nu putu să dea, bineînțeles, informații tot atît de detaliate ca despre propriii săi complici. Îl indică doar pe Kehrling, ca șef al grupului, pe doi dintre diversioniști. La auzul numelui șefului celui de-al doilea grup, locotenent-colonelul Conelly rămase pe gînduri :

— Sint sigur că m-am mai întîlnit undeva cu el !

În cîteva minute fu găsită în cartoteca fișa lui Kehrling. Pe baza ei se descoperi dosarul respectiv și, pînă la urmă, F.B.I. reuși să aresteze pe toți diversioniștii.

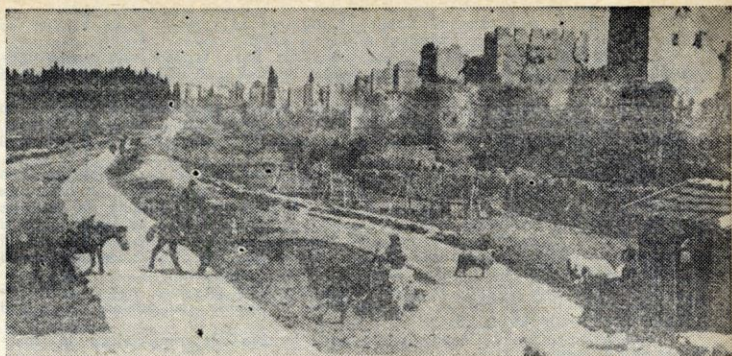
Ultimul fu arestat Dasch. Înaintat, împreună cu ceilalți, tribunalului, el primi aceeași pedeapsă : condamnarea la moarte. Acuzarea se baza pe depozitiile lui Dasch, care ocupau peste 250 de pagini. Procurorul prezentă poziția lui Dasch, respectiv demascarea complicilor săi, ca datorîndu-se exclusiv dorinței de a pune mîna pe bani. Spionul protestă vehement contra acestei învinuiri, ceea ce însă nu-i ajută la nimic.

Cei opt spioni așteptau în închisoarea Columbia din Washington rezultatul cererii de grațiere. Erau ținuți în celule separate. Într-o zi, pe cînd se plimbau în curtea închisorii, Dasch și Bürger constatară cu surprindere că ușile celulelor unde se aflau ceilalți spioni erau deschise și încăperile goale. Văzîndu-le mirarea, gardianul îi întrebă :

— Cum ? Nu știți că ai voștri au fost executați astăzi ?

Nu mult după aceasta, Dasch și Bürger fuseră conduși în fața guvernatorului statului Washington, care le aduse la cunoștință că președintele Roosevelt le comutase pedeapsa : lui Dasch la 30 de ani de închisoare, iar lui Bürger la temniță pe viață.

După 8 ani, Dasch fu grațiat, iar Bürger muri în închisoare.

FORTĂREATA CELOR ȘAPTE TURNURI

MIHAIL GUBOGLU

Capitală a Imperiului otoman între 1458 și 1923, orașul Istanbul este aproape unic în lume atât prin pitorescul așezării sale cit și prin vechile lui monumente istorice. Printre acestea din urmă se numără și vestita fortăreață *Yedikule*, căreia Grelot îi spunea „Bastilia Stambulului”. Aici au fost închiși — și deseori decapitați — sultani, mari viziri otomani, ambasadori și diplomați străini, precum și cițiva domni români căzuți în dizgrația Porții.

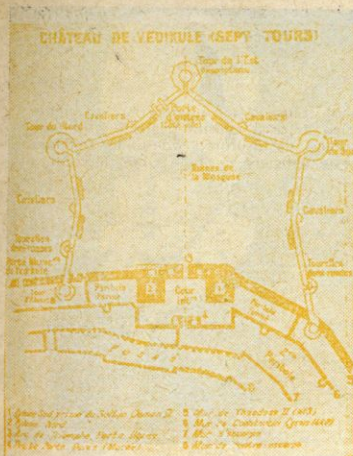
Fortăreața *Yedikule*, construită în epoca bizantină, e așezată în partea apuseană a vechiului oraș, lângă Marea de Marmara. Astăzi, după restaurare, ea se înfățișează mai curind ca o incintă întărită, și nu ca o citadelă de tipul celor din Europa Occidentală. Inițial nu avea nici turn mare, nici șant, în interior aflându-se numai o moschee (al cărei minaret trunchiat dăinuie pînă azi), o baracă pentru comandaamentul garnizoanei și o cazarmă pentru ostași.

Turiștii care o vizitează pătrund printr-o poartă amenajată în zidul gros din mijlocul unui turn pătrat. Mai înalt decit acesta este *turnul de est* (24 de m și cinci etaje), de formă poligonală, numit și *turnul inscripțiilor*, spre care se ajunge prin *poarta aurită*. Folosit în trecut ca temniță pentru deținuții politici, el a găzduit mulți ambasadori străini și domni români. Faptul

e confirmat de unele inscripții, gravate în limba latină, greacă, germană etc. Se pare că ar fi existat și inscripții în limba franceză, astăzi șterse, pe care le-ar fi dăltuit francezii capturați de turci în timpul campaniei lui Napoleon I Bonaparte în Egipt (1798).

O scară duce la un zid între bastioane, lat de cinci metri, cu o splendidă vedere spre Istanbul, Marea de Marmara și insulele ei. În continuare, pe un drum rotund, se află *turnul de sud*, înalt de 20 de m și avind patru etaje, ultimul acoperit cu o cupolă. Între bastioane zidul mai este întărit și de un turn semicircular. *Turnul bizantin*, care se ridică acolo unde incinta catedralii se infilnește cu *zidul lui Theodosie al II-lea*, a fost ruinat de un cutremur de pămînt în 1750. În 1763, un alt cutremur duse la prăbușirea turnului de est, iar în 1782, *Yedikule* a căzut pradă unui incendiu. Sub sultanul Abdul Hamid al II-lea, însă, fortăreața a fost complet restaurată în cițiva ani.

Traversînd curtea, se ajunge la poarta aurită, un adevărat arc de triumf ridicat de Theodosie I, în anul 380 e.n., la marginea orașului. Scopul era de a înzestra noua capitală a Imperiului roman cu o construcție care să eternizeze, ca la Roma, faptele mărețe ale împăraților. Arcul avea trei treceri, pasajul cel mai impunător —

Planul fortăreței Yedikule (Robert Boulanger)

cel din mijloc — fiind rezervat exclusiv împăratului.

Poarta aurită, flancată de coloane verzi, se ridică deasupra drumului pavat cu dale care trece pe sub arcul de mijloc. În stînga ei se găsește **turnul de sud**, cu o sală de execuții. În așa numitul „puț de singe” care exista aici, se aruncau capetele celor executați. Turnul are o scară în spirală, foarte întunecoasă, care duce la două săli: într-una din ele a fost asasinat, în 1622, sultanul Osman al II-lea.

Unui alt turn, zis tot *bizantin*, năruit în urma aceluiași cutremur din 1750, îi urmează **turnul de nord**, înalt de 20 de m și avînd patru etaje. Ultimul turn, cel mai înalț, este cel dinspre Marea de Marmara.

Despre istoria cetății în perioada bizantină avem știri puține. Dintr-o relatare a istoricului Procopiu, aflăm că în veacul al VI-lea e.n., pe locul respectiv se găsea o fortăreață bizantină, *Strongylon*. Prețioasa mărturie ne arată că edificiul putea fi și mai vechi: nu este exclus să fi fost zidit chiar de Constantin cel Mare, fondatorul orașului „Noua Romă” (330), sau de predecesorii săi. După alte izvoare bizantine, *Strongylon*-ul se mai chema și *Kyklobion*, denumire indicînd forma rotundă. Pe la anul 1000, împăratul bizantin Zenon a început să întărească orașul și fortăreața cu ziduri lungi de 6,5 km, terminate abia la 1282 de Emanuel Comnenul. *Strongylon*-ul sau *Kyklobion*-ul a fost și mănăstire, în veacul al V-lea.

Începînd din secolul al XI-lea și pînă pe la începutul celui de al XIII-lea, for-

tăreața *Strongylon* a fost reconstruită după un plan pentagonal și întărită cu cinci turnuri, de unde și denumirea de *Pentapyrghion*. Unul din turnuri servea ca închisoare, numele lui provenind de la Mihail Anemas, fiul regelui din Candia, întemnițat acolo în timpul domniei lui Alexis Comnenul. Turnul lui Isac Anghel, cu trei ferestre și un balcon, slujea drept observator în caz de asediu.

Mai tirziu, sub domnia lui Ioan al VI-lea Cantacuzen, la 1350, fortăreței i se adaugă încă două turnuri. De aici denumirea actuală de *Heptapyrghion* — „șapte turnuri” — sau, în turcește, *Yedikule*.

În stadiul actual al cercetărilor, nu știm la ce a servit vechea fortăreață *Strongylon*. În orice caz, *Pentapyrghion* și *Heptapyrghion* erau și închisori politice. Începînd cu epoca otomană, deși izvoarele turcești sînt laconice, grație mărturiilor și descrierilor făcute de călătorii europeni, se cunoaște mai bine istoria cetății.

Fapt cert este că, la cucerirea orașului (29 mai 1453), Mehmet al II-lea a găsit cetatea ruinată. Istoricul I. H. Danişmend, decedat în anul 1966, afirmă că sultanul, restaurînd fortăreața la 1458, i-a adăugat, la cele patru turnuri existente, încă trei. Deducem că ele înlocuiau, probabil, pe cele distruse complet în ultima fază a dominației bizantine. Dar istoricul de artă turc, Gelal Essad, susține că la 1470 au fost adăugate numai două turnuri celor cinci existente, ceea ce ne face să credem că de fapt ele nu au fost construite, ci reparate după un cutremur.

Din izvoarele turcești, foarte laconice în privința celor șapte turnuri, cităm pe istoriograful otoman Seyyid Lokman, care în cronică sa ritmată despre „arta vinătoare” (Hünername), din 1584, dă o miniatură a fortăreței. Vestitul călător turc Evliya Celebi (1612—1682), descriînd Istanbulul și împrejurimile sale în primul volum din „Cartea călătorilor” (*Seyahatname*), are numai cîteva cuvinte despre *Yedikule*. El arată că pe vremea ghiaurilor (adică a bizantinilor), cei veniți din locuri cîrmuite nu puteau intra în oraș pînă ce nu stăteau în fortăreață șapte zile. Tot după Evliya Celebi, *Yedikule* dispunea de un *takim* de muzicanți, care cîntau dimineața și seara pe ziduri și în toate cartierele orașului.

În schimb, autorii străini, în deosebi călătorii, au lăsat descrieri foarte interesante. Cea mai veche și mai demnă de încredere aparține lui Dominico din Ierusalim, care, în 1574—1592, ca medic șef al palatului împăraresc *Topkapı*, făcea parte din suita sultanului Murad al III-lea. Privirii lui pătrunzătoare nu putea să-i scape citadela despre care ne spune că era sub paza a 250 de ostași, comandanți de un *aga dizdar* sau *zabit*. În afară de sărbători, ei nu puteau pleca din post fără învoirea marelui vizir (*sadrâzam*). Aici era adăpostită vistieria primilor sultani, unul

dintre turnuri fiind plin de lingouri de aur și bani. Într-altul se păstrau diverse arme și veșminte pentru războinici, precum și harnașamente lucrate în aur, argint și pietre prețioase. În alt turn se păstrau arme și medalii vechi, împreună cu obiecte rare și prețioase, rămase din trecut, în altul documentele oficiale ale împărăției — arhiva — și, într-un loc mai mare, bogata pradă de război adusă din Tebriz de sultanul Selim I în urma expediției împotriva Iranului (1514). Toate aceste bogății au rămas la Yedikule până pe timpul sultanului Selim al II-lea (1566—1574), care a început să le risipească pentru felurite plăceri ale curții.

Odată golită de bogății, fortăreața a devenit, prin a doua jumătate a veacului al XVI-lea, închisoare politică. Ajunși aici, prizonierii aveau puține șanse de scăpare, deși nu stăteau numai închiși în turnuri, ci umblau adesea liberi prin curtea fortăreței, care era foarte mare. Deținuții europeni de seamă erau închiși în fortăreața *Rumeli-Hisari* iar cei de condiție mai joasă în turnul *Galata* sau în alte temnițe.

Primul mare vizir otoman, închis și decapitat la Yedikule din porunca sultanului Mehmed al II-lea, a fost Mahmud-pașa, în iulie 1474. La 1517, cu ocazia cuceririi Egiptului, a fost închis în fortăreață ultimul calif abasid, Mutevekkil al III-lea, adus de Selim I din Cairo; dar, o dată cu suirea pe tron a sultanului Suleiman Magnificul (1520), el a fost eliberat și trimis în patria sa. În 1540, sub domnia lui Suleiman, a fost închis la Yedikule solul austriac Laski, în ajunul izbucnirii unui conflict între turci și imperiul pentru Transilvania. Documentele arată că tot acolo au mai fost deținuți și alți ambasadori austrieci, ca Malvezzi (1552), Heregunici (1594), Cernin (1616) etc. De fapt, ori de câte ori izbucnea un conflict armat cu o putere străină, Poarta întemnița pe reprezentantul diplomatic al acelui stat, pe toată durata războiului.

Începând cu domnia lui Murad al III-lea, închiderile și decapitățile dintre musulmani, ca și dintre nemusulmani, au devenit frecvente. Unul dintre întemnițații la Yedikule, la 1576, a fost Mihail Cantacuzen, poreclit *Şeitanoglu* — „fiul dracului”. Se știe că acest ginere temporar al doamnei Chiajna și al lui Mircea Ciobanul, cea mai bogată și mai influentă persoană din Istanbul, a reușit să scape din detenție, dar doi ani mai târziu a fost găsit spânzurat la Ahiali.

Primul domn român închis la Yedikule (1589) și apoi ucis în drum spre Rodos (1590) a fost Petru Cercel, voievod al Țării Românești (1583—1585). Cronica lui Radu Popescu, ocupându-se de evenimentele anului 1613, arată că, între zidurile celor șapte turnuri, a stat o vreme și polonul Corețchi, ginerele doamnei Elisabeta Mo-

vilă. Începând mai ales cu veacul al XVII-lea, au fost aruncați în fortăreață și unii căpitani de haiduci din sud-estul Europei, care luptau împotriva exploataării feudale și a dominației otomane.

Dar evenimentul cel mai zguduitor al epocii l-a reprezentat închiderea și asasinarea tânărului sultan Osman al II-lea, în mai 1622. Conducind o expediție împotriva cetății Hotin, ocupată de poloni, Osman a nemulțumit un grup de ieniceri cu ocazia distribuirii soldelor. Mai târziu, la instigația marelui vizir Daud-pașa, a izbucnit la Hipodromul din Istanbul o mare răscoală a ienicerilor și spahiilor. Iată ce povestește Cronica lui Miron Costin în această privință: „...au luat ienicerii pre sultan Osman și l-au pus pre un cal prostu, acoperit pre capu, să nu-l cunoască nime, și întâi la Edi-Cula îl ducea, apoi temindu-se sultan Mustafa, să nu iasă cumva iară la împărăție, au trimis poruncă să-l omoare, și omorindu-l ienicerii pre cale la Edi-Cula, l-au îngropat la un mețetu împărătescu, iară fără nici o cinste”.

Se știe că timp de cîteva ani, începând din aprilie 1653, a zăcut la Yedikule Vasile Lupu, voievodul Moldovei. Mai amănunțit decît Miron Costin, continuatorul său, Ion Neculce, relatează: „După ce s-au dus Vasile-vodă la poartă, l-au închis turcii la Edicula Și-l pîrîe domnul moldovenescu și Racotî, craiul ungurescu, și sta tare asupra lui, să-l omoare împărăția. Și giuruie trii mii de pungi de bani. Iar Vasile-vodă își pierdusă toată nedeje-

Intrarea principală în Yedikule și
turnul „inscripțiilor” (Kitabelor
Kulesi)

Sultanul Osman al II-lea, închis și
omorât la Yedikule (20 mai 1622)

dea de viață. Și și-au chemat toate slugile, cîte avê pre lîngă dînsul, acolo la Edicula și și-au împărțit toată averea lor. Și le-au dzis, de-a peri, să fie averea aceea a lor, iar de nu va peri, să i-o dè iarăș înapoi. Și-l aștepta numai ceasul, să vie să-l omoare. Iară atunci vizirul au chemat pre toți pașii ce era la Poarta împărătească și au sfătuit cu dînșii și li-au spus cum dăruiescu trii mii de pungi de bani, ca să-l omoară pre Vasilie-vodă. Și toți au sfătuit să-l omoară, numai unul dintre dînșii au dzis că mulți bani sînt, dar la o împărăție o leafă nu agiungu bani și nu sînt mulți. Și acest om poate-fi este trebuitoriu, de giuruiescu ei atîte pungi de bani să-l omoară. Că acest om să cunoaște că-i harnic. Și poate să vie o vreme să trebuiască și să slujească împărății mai mult prețul decît trii mii de pungi de bani, îndzăcit decît giuruiescu ei. Și grăind acel pașa acel cuvînt, au lăsat toți după cuvîntul lui. Și l-au iertat împărăția pre Vasilie-vodă și l-au slobozit din Edicula. Și după aceea curînd era să-l puie domn. Iar n-au zăbăvit și au murit”.

Atît Miron Costin, cît și Radu Popescu menționează în cronicile lor, pe la începutul veacului al XVIII-lea, prezența lui Mihail Racoviță, voievodul Moldovei, la Șapte Turnuri. Cronică lui Radu Popescu arată împrejurările în care Constantin Brîncoveanu, domnul Țării Românești, a fost închis, în aprilie 1714, la Yedikule, unde a fost decapitat cu mulți din familia sa, la 15 august 1714.

După doi ani, la 7 iunie 1716, a fost ucis la Yedikule Ștefan Cantacuzino, dom-

nul Țării Românești (1714—1715), împreună cu marele cărturar Stolnicul Cantacuzino.

Printre călătorii străini care au lăsat descrieri amănunțite ale fortăreței Yedikule amintim pe W. Delich (1597), Melling (1819) și îndeosebi pe medicul francez Pouqueville, consul de Ianina, închis acolo. Aceștia ne-au lăsat și vederi interesante ale celor șapte turnuri.

Începînd cu Selim al III-lea (1789—1808), și cu urmașul său, Mahmud al II-lea (1808—1839), au încetat decapitățile la Yedikule, iar închiderea străinilor s-a rărit considerabil, ca urmare a reformelor de tip european introduse în Turcia. După 1829, cetatea era lăsată tot mai mult în părăsire. În cursul anilor 1831—1832, a fost mutată aici menajeria cu lei de la *Atmeydan*. Pe la 1856, în turnurile fortăreței erau înmagazinate muniții. În urma cutremurului din 10 iulie 1894, Yedikule s-a năruit și, în 1895, a trecut sub administrația muzeelor din Istanbul. După această dată, istoricii turci au început să cerceteze mai îndeaproape trecutul citadelei. Așa, de pildă, Mehmet Ziya bey, secretarul general al Comisiei monumentelor vechi, și Makridi bey, conservatorul muzeelor, au întreprins săpături pe ruinele vechii Yedikule. Apoi, savantul Halil Ethem a consacrat celor Șapte Turnuri un mic studiu cu 60 de figuri și un plan al cetății, cerînd încheiere restaurarea ei. Această restaurare s-a efectuat în cursul ultimilor ani, cînd Yedikule, ca monument istoric, a devenit accesibil tuturor vizitatorilor.

75

DE ANI
DE LA
CREAREA
P.S.D.M.R.ÎN PAS CU
DEZVOLTAREA
MIȘCĂRII
SOCIALISTE
INTERNAȚIONALE

dr. N. COPOIU

Dacă ar trebui să se determine elementul cel mai caracteristic al dezvoltării societății europene din punct de vedere politic în ultima treime a secolului trecut, ar fi greu să se găsească un altul care să se compare cu apariția partidelor socialiste. Nici înflorirea liberalismului burghez, nici expansiunea colonială nu au dat o culoare deosebită vieții politice în Europa, cum a dat intrarea în arenă a noilor partide socialiste.

După ce spre mijlocul veacului fusese înspăimântată de „stafia comunismului”, după ce existența Internaționalei I și, mai ales, Comuna din Paris îi dezvăluiseră resorturile profunde ale societății din care se ridica noua forță, Europa burgheză se vedea nevoită să accepte lupta cu socialiștii, pe propriul teren al burgheziei, pe terenul sistemului parlamentar creat de ea. Socialiștii treceau — ce e drept, nu fără piedici serioase — din beciurile poliției, din încăperile dosnice ale întrunirilor conspirative sau semiconspirative la tribunele parlamentelor. Principiile socialismului căpătau astfel posibilitatea de a fi răspindite pe marile canale ale vieții publice, specifice stadiului la care se ajunsese în ultima parte a secolului trecut.

Reflectând procesele interne de dezvoltare a vieții social-economice proprii fiecărei țări, partidele socialiste s-au născut, de regulă, în cele mai avansate state ale lumii.

În Europa, de pildă, s-a desăvârșit în 1875 crearea Partidului Social-Democrat din Germania. În 1879 s-a născut partidul de clasă al proletariatului francez; în Spania, Partidul Muncitoresc-Socialist a luat ființă la 2 mai 1879. Partidul Socialist din Belgia și-a semnat actul de naștere în ianuarie 1879, iar cel din Olanda — în februarie 1882. Partidul Social-Democrat din Austria și-a ținut congresul de constituire la 30 decembrie 1888. În același an a fost în-

temeiat Partidul Muncii din Scoția. În Suedia, Partidul Social-Democrat Muncitoresc s-a creat în aprilie 1889, la doi ani după ce fusese creat Partidul Muncii din Norvegia. Partidul Socialist Italian s-a constituit în decembrie 1892.

În deceniul al IX-lea, în România se înregistrau progrese însemnate pe calea făuririi partidului clasei muncitoare. Se înființaseră cercuri și cluburi socialiste muncitorești în mai multe orașe, iar în 1888 doi candidați socialiști (V. Gh. Morțun și Ioan Nădejde) pătrunseseră în parlament. Din 1890, pe frontispiciul gazetelor și manifestelor socialiste se puteau întîlni cuvintele „partida muncitorilor”.

La începutul anului 1893, Anton Bacalbașa nota că „astăzi avem două ziare și o revistă, 6 cluburi organizate, un deputat (între timp Nădejde nu mai fusese ales — N.C.) și mii de simpatizii răzlețe, cărora nu le lipsește decît un avînt neașteptat care să le organizeze. Azi, cînd sîntem în ajunul primului Congres socialist din România, ne place să sperăm că acest avînt va lua proporțiile necesare la toți prietenii noștri”. Cuvintele lui Bacalbașa sugerează limpede stadiul avansat de pregătire a Congresului de constituire a partidului, congres anunțat de altfel cu un an înainte.

P.S.D.M.R. era al 15-lea partid socialist care, cronologic, se constituia în lume.

Acest tablou general al apariției partidelor socialiste are nevoie însă de unele explicații. Nu toate partidele socialiste aveau aceeași forță, nu toate se născuseră la fel de viguroase. Fiecare partid socialist era produsul condițiilor social-economice și politice din țara respectivă. În unele țări ca Franța, de exemplu, erau mai multe grupări socialiste. Acolo unde dreptul de vot era mai larg, partidele socialiste, prin marea lor forță de atracție, au reușit să trimită în parlamentele respective un număr relativ

Cercul Studiilor Sociale, în 1892. Pot fi recunoscuți: la mijloc, de la stînga la dreapta — Artur Stăvri (primul), Constantin Mîlle (al treilea, cu fetele pe brațe), V. G. Morfun (alături, așezat) și, lîngă el, C. Dobrogeanu-Gherea; între Mîlle și Morfun, în picioare, D. A. Tendoru, iar după acesta, la spatele lui Morfun, dr. V. Buzoianu și Anton (Tony) Bacalbașa; sus, în picioare, de la dreapta la stînga — Păun Pincio (al treilea), H. Sanielevici (al patrulea), St. H. Streitman (al cincilea), S. Sanielevici (al optulea); jos, de la stînga la dreapta — Al. Ionescu (primul), C. Z. Buzdugan (al treilea) etc.

mare de deputați. În unele partide marxismul nu era recunoscut ca singura ideologie. În sfîrșit, însuși modul de constituire a partidelor socialiste a diferit de la țară la țară.

„F. Engels, capul nostru teoretic”

P.S.D.M.R. era un partid unitar, singurul partid al proletariatului român. P.S.D.M.R. recunoștea marxismul drept singura lui ideologie și pe Engels, care mai era în viață în primii ani de existență a partidului, teoreticianul său necontestat. „Mai apoi ne-a luminat o scrisoare a lui F. Engels, capul nostru teoretic”, se exprimau conducători ai partidului, referindu-se la sursele ideologice ale partidului socialistilor români. Aceasta nu însemna că P.S.D.M.R. era clădit în toate privințele pe învățătura socialismului științific ce nu fusese însușită pe de-a-ntregul de membrii săi. Remarcabil este și faptul că înțelegerea P.S.D.M.R. era rezultatul unei perioade relativ îndelungate de organizare a muncitorilor și de răspundere a marxismului în România. „După 15 ani de luptă necurmată — se scria în raportul socialistilor români la Congresul internațional de la Bruxelles — și mai cu seamă în cei 6 ani din urmă, socialismul român a ajuns să aibă cluburile sale, literatura sa și un partid politic... Acest partid a trimis deja în parlamentul român reprezentanți și a silit opinia publică să recunoască ființa socialismului român... Fiecare oraș are nodul său socialist...”

Dar latura cea mai puternică a P.S.D.M.R. a constituit-o activitatea sa de propagandă,

marea influență pe care a avut-o în opinia publică românească, în viața culturală și științifică a țării. P.S.D.M.R. a luat ființă la 31 martie 1893, dar activitatea anterioară a socialistilor români trebuie trecută tot la activul partidului. Revista „Contemporanul”, publicație de prestigiu a culturii și științei românești, „Revista socială”, care a tipărit programul comentat al socialistilor români, și ziarul „Drepturile omului” — unul dintre primele cotidiane editate de socialiști pe plan mondial — indicau nivelul la care se discutau, în cercurile socialiste din România, problemele social-politice, încă înainte de constituirea partidului. Puține partide socialiste din alte țări au editat o publicație de nivelul gazetelor săptămînale „Munca” (1890—1894).

La acestea se adăugau publicații cu caracter cultural, artistic, care puneau la îndemîna cititorului muncitor literatură și cunoștințe generale adecvate. O revistă ca „Lumea nouă științifică și literară” (1895—1896), care exprima vigoarea intelectuală a mișcării socialiste, rămîne o adevărată biuhoterie în publicistica muncitorească din țara noastră.

Rezultatul cel mai concret al acestui efort pe linia publicistică a fost crearea, în opinia publică românească, a unui puternic curent democratic, progresist. În această ambianță s-au format marile valori științifice și culturale ale României din prima parte a secolului nostru: M. Sadoveanu, N. Iorga, Emil Racoviță, G. Ibrăileanu, C. I. Parhon, D. Voinov, I. Cantacuzino etc. Nici marile Caragiale nu a rămas în afara acestui curent: în vara anului 1894 îl in-

tilnim înscris pe lista conferențiarilor de la Clubul socialist din Capitală... Marii ziariști români ca Const. Mille, Anton Bacalbașa, Const. Graur, B. Brănișteanu și mulți alții au participat direct în presa socialistă sau au făcut parte din conducerea P.S.D.M.R. Un loc aparte merită să-i fie rezervat în această pleiadă lui Ioan Nădejde, pe umeri cărui s-au sprijinit trei publicații: „Contemporanul”, „Munca” și „Lumea nouă”.

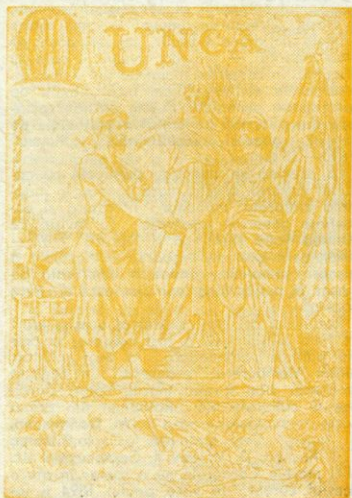
Afirmarea publicistică a socialiștilor români a depășit granițele țării noastre. În 1893—1894 francezii citeau două publicații socialiste: „Le socialiste” și „l'Ere nouvelle”; aceasta din urmă avea înscris pe coperta ei, ca director, pe românul G. Diamandi, iar ca administrator pe fostul comunist maghiar Leo Frankel. Printre autorii publicații în revistă, citeau înțelneau, alături de numele lui F. Engels, pe acelea ale lui C. Dobrogeanu-Gherea, Ioan Nădejde etc.

Cine citește presa social-democrată românească din ultimul deceniu al secolului trecut încearcă o rară desfătare. Un stil sfătos, dar științific, o viziune realistă asupra fenomenelor contemporane se împletesc cu un parfum romantic și înflăcărat, cînd se descrie societatea viitoare. Dar nu numai în articole despre viitor excelau socialiștii români. Ei au lăsat însemnări de mare valoare, care îndeamnă la reflecții pe cercetătorul din zilele noastre.

Iată un exemplu, care nu e firește cel mai sugestiv, dar aruncă totuși o lumină

asupra orizontului social-politic al tinerilor publiciști socialiști, incomparabil mai larg decît al multor istorici de profesie. Pînă la proclamarea Republicii, în 1947, mulți istorici, dintre care unii foarte mari, au privit monarhia în cadrul prezentării istoriei moderne a României, dacă nu cu un respect total, cel puțin cu un ochi îngăduitor. Le impunea în special durata monarhiei. Socialiștii români însă subliniau, încă din veacul trecut, tocmai ideea provizoratului acestei instituții, idee pregnant existentă în opinia publică românească.

Declarîndu-se marxiste, cercurile socialiștilor români s-au considerat din primul moment membre de drept ale marii familii proletare internaționale. La 14 iulie 1889, delegații socialiștilor români au fost prezenți la Paris, unde s-au pus bazele Internaționalei a II-a. Exceptînd Franța, al cărei număr de delegați era corespunzător participării la un congres național, din celelalte 18 delegații străine, românii se plasau, cu cei 5 delegați ai lor, pe locul 6, după delegațiile partidelor socialiste din Germania, Anglia, Belgia, Italia și Elveția. Același număr de delegați au luat parte și la congresele Internaționalei de la Bruxelles (1891) și Zürich (1893). Subscriind la Paris, printre altele, la ideea serbării zilei de 1 Mai, ei au organizat la București, în anul 1890, prima demonstrație muncitorească din țara noastră în cinstea zilei solidarității internaționaliste. În rapor-

Lumea Nouă

ful prezentat la Congresul Internațional de la Zürich, din 1893, delegații P.S.D.M.R. ridicau o problemă de principiu de mare însemnătate: datoria oricărui partid de a acționa în conformitate cu condițiile specifice țării respective. Recunoscând că față „de muncitorii din orașe socialişti români n-aveau decît să urmeze calea trasă de frații lor din Occident”, ei atrăgeau atenția că în privința muncitorilor de la țară „luptătorii români s-au găsit obligați de a deschide o cale nouă socialismului”. Raportul lor detaliat asupra atenției acordate țărănimii a impresionat congresul, care a adoptat o rezoluție energică cu privire la faptul că „una din datoriile cele mai de căpetenie pentru democrația socialistă din toate țările este de a organiza pe muncitorii agricoli, ca și pe muncitorii industriali, și de a-i înrola în rindurile marelui armat al socialismului internațional”. Preocupați consecvent de problema atragerii maselor țărănești la lupta pentru transformări democratice în statul român, socialiștii au asigurat participarea, la cel de-al doilea Congres național al P.S.D.M.R. din 1894, a nu mai puțin de 6 delegați țărani.

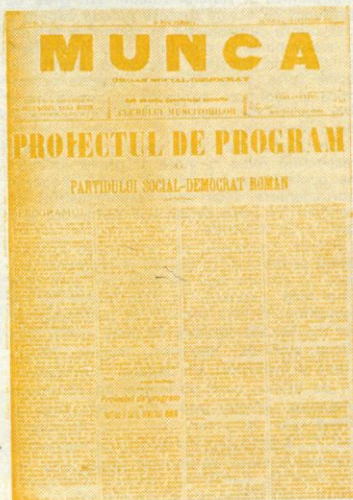
Un rol activ au avut, de asemenea, delegații din România la Congresul internațional al studenților socialiști de la Geneva, din luna decembrie 1893, la care printre cei prezenți se afla viitorul savant de renume mondial Emil Racoviță. Congresul a votat rezoluția propusă de delegatul român Ștefan Irimescu cu privire la fixarea unei zile internaționale a păcii.

Iluziile parlamentariste și nu numai atât...

Toate partidele socialiste au năzuit să-și trimită reprezentanți în parlament. Înviorarea atmosferei politice în mai multe țări europene, ca urmare a participării partidelor socialiste la viața politică, a împrăștiat mișmele reacțiunii din anii represiunii comunarilor pariziene. Lupta parlamentară a fost abordată de socialiști cu curaj și pasiune, nădăjduindu-se că se vor crea fisuri din ce în ce mai largi blocului burgheziei. Engels însuși a acordat o mare însemnătate participării socialiștilor la campaniile electorale. Eficiența luptelor electorale depindea, firește, de forța proletariatului, dar aceasta rămânea inoperantă dacă de dreptul la vot nu se bucura o categorie cit mai largă de muncitori. Astfel, de pildă, a fost suficient să se introducă votul universal în Belgia, în 1894, pentru ca socialiștii belgieni să obțină 28 de mandate.

Partidul cel mai puternic din punct de vedere parlamentar era Partidul Social-Democrat din Germania, care încă din 1877 trimisese 12 deputați în Reichstag. Numărul acestora crescuse la 24 (în 1884) și la 44 (în 1893). Cu prilejul alegerilor din 1893, tînărul Partid Social-Democrat al Muncitorilor din România a trimis în Germania „odată cu urările cele mai călduroase pentru izbînda clasei muncitoare germane, mica sumă de 300 de franci”, socotind aceasta „drept datorie internațională”. Victoria socialiștilor din Germania — scria în telegrama de felicitare — „ne-a umplut sufletul de bucurie și de entuziasm”.

O a doua fracțiune socialistă se formase în Franța, unde în 1886 fuseseră aleși 3 deputați socialiști, număr care se ridicase la 52 în 1893. „Alegerile din Franța au pus pe gânduri burghezimea din toată lumea și au afirmat țaria partidului socialist” — se comenta la București.

Deputați socialiști izolați fuseseră aleși în Anglia, Danemarca, Olanda, când în rîndul țarilor cu reprezentanți socialiști în parlament a intrat și România.

Intrarea partidelor socialiste în competiția parlamentară a lărgit considerabil limitele a ceea ce pînă atunci se numea democrație burgheză. De voie, de nevoie, în mai multe state europene partidele burgheze care alternau la putere au fost puse în situația de a înfrunta un adversar de altă factură. Opoziția socialiștilor era reală, și dacă în unele țări s-au înregistrat progrese pe linia îmbunătățirii situației maselor largi în domeniul social-politic și economic, nu mici au fost meritele luptei socialiștilor pe cale parlamentară.

P.S.D.M.R. apărea în 1893 într-o țară care, fără să aibă un regim democrat, era condusă pe baza unei constituții destul de largi în formularea unor principii, dar a căror aplicativitate cunoștea brutalitatea dominației de clasă a unor autorități în care boierimea, reminiscență încă puternică a epocii feudale, își exercita înrîurirea retrogradă. Succesele socialiștilor în acțiunea de cucerire a opiniei publice și primele reușite ale candidaților lor la alegerile parlamentare le-au dat mari speranțe că vor juca în curînd un rol de seamă pe scena vieții social-politice a statului român. Era greu de presupus că aceste succese puteau căpăta o dezvoltare substanțială în condițiile în care o mare parte a populației era analfabetă și cînd de mașina electorală beneficiau acele forțe care dețineau puterea economică și politică, sprijinită asupra a peste trei sferturi din populația țării de atotputernicia jandarmului.

Constituția pe care socialiștii o cereau respectată avea o mare și gravă lacună: nu acorda dreptul de vot pentru alegerile parlamentare decît unui număr restrîns de cetățeni, pe baza censului, a veniturilor și a poziției în societate.

Puteau socialiștii să organizeze demonstrații și întruniri cu mii de participanți, puteau să editeze zeci de publicații prin care să-și facă aderenții, în ziua alegerilor se prezentau în fața urnelor cu buletinele de vot din fiecare capitală de județ numai cele citeva sute de negustori, moșieri, titrați, preoți și învățători. Un deputat în parlamentul de atunci, care parlament se considera emanația „voinței poporului”, era ales cu citeva sute de voturi sau chiar cu citeva zeci. C. Argetoianu povestește în memoriile sale că, la Huși, un deputat fusese ales într-un an cu numai 15 voturi! Caragiale graie mari adevăruri în piesele sale.

Inițial, socialiștii au crezut că vor înfringe acest sistem de impunere la cirna țării a unor „aleși” ai potențaților, fie printr-o acțiune energică în favoarea introducerii votului universal, fie chiar și numai prin atragerea unor votanți din alte pătri sociale decît cele muncitoare. Dar parlamentele alese în condițiile în care se alegeau nu erau dîe loc dispuse să ia în dezbateră problema lărgirii dreptului de vot. Cu toate eforturile la care a reunit o serie de organizații burgheze, V. Gh. Moțun nu a reușit, în 1895, să adune pe motiunea sa pentru votul universal mai mult de 35 de semnături, din 178 de deputați! În ce privește speranța că alegătorii din colegiile electorale își vor îndrepta atenția spre candidații socialiști, ea s-a dovedit numai o iluzie; candidații moșieri sau burghezi dispuneau oricînd de resurse pentru a cumpăra voturile de care aveau nevoie.

În 1894, cînd a avut loc al doilea Congres al P.S.D.M.R., se considera că „prin numărul mare al delegaților, prin chestiunile mari discutate, social-democrația noastră s-a pus în rîndul țarilor din Apus cu organizațiuni puternice și covârșitoare”. Și, într-adevăr, perspectivele de dezvoltare a partidului, care prelua asupra sa marile sarcini privitoare la transformările societății românești, erau foarte promițătoare la mijlocul ultimului deceniu al secolului trecut.

Succesele propagandei socialiste, rețeaua de legături pe care o crease în lumea satelor, participarea activă la dezbateră tuturor problemelor care se puneau la ordinea zilei în viața statului român, au reprezentat însă totodată un semnal de alarmă pentru cercurile conducătoare.

Lupta pentru vot universal era incontestabil progresistă. Idealizarea acțiunilor pentru vot universal, pentru concentrarea activității socialiste în parlament a fost una din sursele desprinderii liderilor de proveniență burgheză, intelectuală, din partid. Însușele pe tărîm parlamentar, în care își puseseră mari nădejdi, au contribuit la demoralizarea unora din acești lideri, la părăsirea mișcării socialiste de către o parte din ei, unii retrăgîndu-se din viața politică, alții trecînd în partidul liberal.

Fenomenul nu era propriu doar României, era epoca în care în apusul Europei curenții millerandist și în răsărit curenții struvist aduceau o serie de lideri vremelnici din conducerea social-democrației în rîndurile partidelor burgheze, ocupînd funcții ministeriale adesea.

Mișcarea socialistă, muncitoare, primea lovitură nu ușoară, dar în același timp se pregătea pentru dezvoltarea și afirmarea sa cu partide de clasă corespunzătoare noilor împrejurări de la începutul secolului XX.

La trei sferturi de veac de la crearea primului partid al muncitorilor din România, istoria restituie meritele, la scară vremurilor contemporane, acelor care au luptat sincer pentru propășirea societății românești.

VINUL LA OSPETELE DACILOR ȘI ROMANILOR

prof. univ. dr. doc. D. TUDOR

Bacchus. Sculptură în marmură de la
Choroul Nou (Dolj)

Cu șapte-opt sute de ani înaintea erei noastre, olarii din Grecia realizaseră cele mai variate și elegante forme de vase. În veacul lui Pericle, atelierele ateniene modelau la roata olarului frumoase vase pictate în exterior și interior cu scene mitologice și din viața cotidiană. Apăruse o ceramică de o mare valoare artistică, al cărei secret tehnic de fabricație ne rămâne încă necunoscut.

Din marea varietate de forme ceramice, *amfora* era prin excelență un vas de caracter comercial, destinat pentru exportul vinului și untdelemnului. Avea o formă alungită, cu fundul ascuțit, iar la gît era dotată cu două torți puternice. După umplere, gura i se astupa cu un dop de plută sau de lut ars. El se smolea sau se ceruia în exterior, apoi se lega cu o pînză sub buză. Astfel ambalat, vasul se depozita în pivnițe, cu fundul ascuțit înfipt în pămînt, sau se așeza în rastele speciale, amenajate în pintecele corăbîilor, atunci cînd vinul sau untdelemnul se exportau.

Fragmentele de amfore grecești sau romane apar azi ca resturile arheologice cele mai des întîlnite pe săliștele așezărilor dacice, grecești, romane și bizantine de pe teritoriul statului nostru. Unele sînt de producție locală; dar cele mai multe s-au adus la nord de Dunăre prin importul de vinuri fine. După formă, tehnica pastei și unele inscripții, arheologii de azi au reușit să stabilească cu destulă siguranță locul unde au fost produse și epoca în care s-au importat în Dacia. Se observă, de asemenea, că paralel cu importul acestor vinuri grecești și romane, Dacia nord-dunăreană a cunoscut și ea o însemnată producție vinicolă locală.

Afirmația poetului Ovidiu că în Dobrogea din vremea sa n-ar fi existat cultura viței de vie este infirmată prin descoperirile arheologice. Cu o jumătate de secol mai înainte de exilul poetului roman la Tomis, marele rege Burebista, la îndemnul preotului Deceneu, ar fi convins pe geto-daci, neîntrecuți băutori de vin, să distrugă plantațiile de viță de vie. Dar și această informație, transmisă nouă prin geograful grec Strabo (secolul I î.e.n.), nu coresponde adevărului, deoarece se constată că importul de vinuri grecești nu a încetat în timpul celor două secole care preced cucerirea Daciei de către romani. Dimpotrivă, viticultorii geto-daci dintre Carpați și Dunăre au imitat amforele grecești, modelînd vase în care depozitau vinuri proprii pentru comerțul local.

Negustorii greci de vinuri și untdelemnuri obișnuiau sa marcheze amforele destinate transportului acestor mărfuri, cu ștampile aplicate pe torți sau pe gîtul vasului. Inscriptiile, astfel impriimate, indicau numele negustorului, localitatea de producție a lichidelor, data producției și altele. Cu ajutorul acestor indicații sîntem azi în măsură să urmărim drumurile comerciale ale acestor produse și intensitatea schimbului cu triburile geto-dacice de la nordul Dunării.

Ramă turnată în
plumb pentru o
oglină, decorată cu
obiecte dionisiace și
inscripția da vinum !
descoperită la Suci-
dava

Ștampile ale olarilor
daci prin care cău-
tau să imite pe cele
grecești de pe amfo-
rele rodene. desco-
perite la Stoenești-
Muscel

Amforă rodiană cu numele producătorului Thiasos și al preotului Eponim Aristodamos (220–180 î.e.n.) descoperită la Spanțov (la rădăria de vărsarea Argeșului)

Amfore bizantine (secolele IV–VI) descoperite la Suci-dava

S-a stabilit de către arheologii noștri că, prin intermediul cetăților grecești de pe coasta dobrogeană (Histria, Tomis, Callatis), negustorii din insula Thasos (nordul Mării Egee) au fost primii exportatori de vinuri în Dacia, încă din a doua jumătate a secolului al IV-lea î.e.n. Amforele cu ștampilele lor de fabricație s-au descoperit numai la gura Siretului și la Zimnicea, ceea ce dovedește, pentru vremea aceea, o piață de desfacere a vinului tasiian destul de modestă și limitată la malul stîng al Dunării.

Cei care au pătruns adînc pe teritoriul Daciei cu spumoasele lor vinuri au fost negustorii din insula Rodos, urmați de cei din insula Cos (ambele în Marea Egee), apoi de unii producători mai modesti din Crimeia și de pe coasta nordică a Asiei Mici. În a doua jumătate a secolului al III-lea î.e.n., corăbiile rodene au pluit pe cursul Dunării pînă la Porțile de Fier. Pe malul Dunării existau anumite locuri de tîrg, în care se făcea schimbul în natură între negustorii greci și cei geto-daci. În schimbul vinului, se primeau produse locale de care ducea lipsă lumea grecească: cereale, ceară, miere, lînă, piei, unele metale etc. De aceea, cele mai multe fragmente de amfore grecești s-au descoperit în vecinătatea Dunării. Transportul lor spre clienții mai îndepărtați de fluviu era destul de anevoios, din cauza slabei rețele rutiere.

Se foloseau drumurile naturale de pe văile apelor principale ce se scurgeau din Carpați la Dunăre, ca Siretul, Buzăul, Ialomița, Argeșul, Oltul și Jiul. Punctele cele mai îndepărtate de Dunăre, pînă la care s-au putut transporta amforele grecești, sînt cunoscute azi la Lunca Ciurei (lingă Iași), Stoenesti (Muscel) și Baia de Fier (Tg. Jiu). Descoperirile arheologice de pînă acum ne arată că din pricina greutăților de transport, această marfă fragilă nu a putut pătrunde și dincolo de Carpați.

Fără îndoială că băutorii acestor vinuri scumpe nu puteau fi decît virfurile aristocrației tribale, singurele stăpînitore de bunuri importante pentru efectuarea schimbului în natură. Cele peste 100 de amfore ștampilate rodene descoperite în așezarea geto-dacică de la Stoenesti indică acolo un import curent de vinuri grecești între anii 220–150 î.e.n. Există deci, în acest anonim centru tribal, o pătura înstărită de nobili daci, care știau să aprecieze aroma vinurilor rodene și cosiene. După fragmentele ceramice, se constată că băutori constanți de vinuri egeene erau, de asemenea, nobilii geto-daci de la Popești (pe Argeș), Spanțov (la vărsarea Argeșului) și Zimnicea.

După anul 167 î.e.n., cuceririle romane din Orient au stînjinit mult comerțul normal cu vinuri dintre insulele Mării Egee și Dacia. Profitînd de lipsa vinurilor grecești de pe piețele Daciei, unii viticultori din Oltenia și Muntenia au modelat amfore după silueta celor rodene și au aplicat pe tortile lor unele ștampile cu semne ad-hoc prin care căutau să imite scrierea grecească. Umplute cu vinuri de producție locală, aceste amfore s-au vîndut în aceleași centre de desfacere de la nord de Dunăre. Scăpînd de marea concurență a vinurilor egeene, centrele vinicole de la Sinope, Heraclea (ambele pe coasta nordică a Mării Negre) și cele din Crimeia, au intensificat și ele comerțul cu vinuri în Dacia. Din păcate, în secolele I î.e.n. și I e.n., nu mai putem studia satisfacător acest import de vinuri, deoarece negustorii părăsesc obiceiul de a marca amforele cu inscripții. Numai după simple cioburi este greu a se determina locul de producție a lor.

Viticultura din Dacia, paralel cu importul de vinuri egeene și mediteraneene a cunoscut o mare dezvoltare pe timpul stăpînirii romane. În noua provincie, romanii au introdus metode noi pentru cultivarea viței de vie. În același timp, dezvoltarea rețelei rutiere din provincia lui Traian a înlesnit transporturile de vin pînă în cele mai îndepărtate așezări rurale. Dispunem azi de numeroase monumente scrise și sculptate, pe baza cărora se poate urmări înflorirea viticulturii în întreaga Dacie romană, precum și importul de vinuri străine provinciei.

Cultul zeului Bacchus, protectorul viței de vie, documentat prin descoperirea unor sculpturi în piatră și argilă închinat zeului, apare în regiunile vinicole cunoscute azi și.

În orașelul *Statio Aquensis* (Cioroiul Nou, Dolj) viticultorii romani ridicaseră lui Bacchus o frumoasă statuie din marmură, al cărei cap îl împodobiseră cu vrejuri de viță și ciorchine de struguri. Pe terasele Dunării, ale Oltului, Mureșului și Tirnavelor, vița de vie ocupa terenuri întinse alături de numeroase liveze de pomi fructiferi. Producția era abundentă, dar nu avea calitatea renumitelor vinuri de azi (Tirnave, Drăgășani, Sadova etc.) Ceea ce produceau podgoriile romane se consuma numai în Dacia.

Interesante documente arheologice despre viticultură au apărut și în cercetările arheologice de la Sucidava (Celei, Corabia). A fost descoperit acolo un testament al unui viticultor roman din secolul al III-lea e.n., păstrat fragmentar pe o lespede de piatră. Este cel mai vechi testament cunoscut pe teritoriul țării noastre. Testatarul lăsa pentru îngrijitorii mormintului său venitul a două jurgăre de vie împreună cu o casă. Beneficiarii erau obligați, în schimbul folosirii casei și a recoltelor de struguri, să-i îngrijească mormintul și să-i facă anual „sacrificii și slujbe sfinte”, obișnuite pentru morți.

Pe o ramă de plumb ce fusese destinată unei oglinzi de sticlă, un turnător în metal din Sucidava folosisese ca decor numai elemente dionisiace. Printre butoaie de vin, cupe de băut, un teasc de zdrobit strugurii și altele, el a plasat inscripția *da vinum!* („dă-mi să beau”).

Săpăturile arheologice din ruinele orașelor romane de pe teritoriul Daciei inferioare (Drobeta, Sucidava, Romula etc.) au scos la lumină, în ultimii ani, o mare cantitate de fragmente din amfore, unele marcate cu ștampile grecești pe torți, altele însemnate cu inscripții latinești vopsite pe gîtul lor. Toate cele ștampilate pe torți poartă nume de producători greci ca: Sozon, Herakles, Paulos, Stratoneikos, Ruphos, Philippos etc. Cele cu inscripții executate cu vopsea roșie (minium de plumb) ne-au păstrat nume latinești de producători italici, ca Sextus Cornelius și Tertius. Cele două grupe de inscripții dovedesc că existau două regiuni din care se importau vinuri în Dacia, în prima jumătate a secolului al III-lea e.n.: insulele grecești egeene și coastele italiice.

O fericită descoperire arheologică de acum un secol și jumătate ne ajută să cunoaștem prețul de vânzare a vinurilor de producție locală și a celor de import, consumate în Dacia, în jurul anilor 160 e.n. Una dintre tăblițele cerate găsită într-o galerie părăsită a unei mine de aur romană din Munții Apuseni conține o listă cu prețurile alimentelor consumate la un ospăț cîmpenes de către o asociație de mineri. La masă s-au servit două calități de vinuri, cu prețuri diferite. Calitatea de vin denumită *merum*, adică „vin dulce”, costa doi denari litrul, pe cînd vinul obișnuit, denumit simplu *vinum*, s-a plătit numai cu 0,54 denari litrul. *Merum* era deci vinul superior de import, adus din ținuturile grecești și din podgoriile italiice, pe cînd *vinum* nu putea fi decît produsul viticulturilor din Dacia romană.

Părăsirea Daciei de către Aurelian, în anul 271 e.n., nu a curmat comerțul cu vinuri aduse din sud. Amforele romane, mai apoi cele bizantine, umplute cu vin, mai rar și cu untdelemn, au pătruns pînă în inima Transilvaniei și în nordul Moldovei, în tot cursul secolelor III—VI e.n. De astădată inscripțiile lor conțin simboluri și formule religioase creștine, alături de indicații despre capacitatea vaselor.

Punctul cel mai important pentru depozitarea și comercializarea vinului spre interiorul Daciei a fost orașul Sucidava.

Nu mai a dată cu pătrunderea slavilor către Dunăre și distrugerile provocate de invaziile avarilor în sudul Daciei a fost întrerupt acest comerț milenar cu vinuri. Cultivarea viței de vie pe solul Daciei nu a fost întreruptă însă niciodată, așa cum dovedește terminologia latină din domeniul viticulturii păstrată de limba noastră.

Amfore din Sucidava (secolele IV—VI)

MICROARHIVA

„Magazin istoric“

1907

„TRĂIM

ÎNTR-O

CONTINUĂ

SPAIMĂ“

Două scrisori inedite ale reginei Maria

Martie-aprilie 1907. Țara este zguduită de marea răsccoală a țăranilor. Disperate, clasele conducătoare iau măsuri aspre de reprimare, ordonând armatei să tragă în plin. Sate întregi sînt distruse cu tunurile, mii de țărani sînt uciși. Autoritățile sînt cuprinse de panică. Deruta cuprinde și Palatul; familia regală, care devenise ea însăși, în perioada celor 40 de ani de domnie, una dintre cele mai mari posesoare de moșii din România, a fost cuprinsă de nesiguranță și teamă.

Această atmosferă ce domnea la curtea regelui Carol este reflectată în scrisorile trimise de regina Maria mamei sale, Maria de Coburg, pe care le reproducem mai jos.

VALENTINA COSTAKE

14/27 martie 1907

Draga mea mamă,

Sînt că trebuie să-ți scriu cîteva cuvinte, deoarece cred că ești neliniștită din cauza celor ce se petrec aici. Sîntem foarte nefericiți. Mișcările au luat asemenea proporții încît au devenit o adevărată răsccoală și se comit orori de toate părțile. S-au distrus case, s-a ucis, s-a ars, s-au torturat oameni, aproape tot ce scriu ziarele este adevărat, cu excepția că este anti-evreiască. Așa este aparent, dar în realitate tulburările sînt agricole, izvorite din dorința proprietarilor de pămînt de a scoate cît mai mult din proprietăți, fără să se gîndească la țăranii. Faptul că tulburările au izbucnit simultan, în mare amploare și în regiuni separate, dovedește existența unei organizații condusă de oameni care nu sînt țărani.

Este îngrozitor, mamă, trăim un coșmar odios, nu că ar exista un pericol pentru noi personal, dar trăim într-o continuă spaimă de ceea ce va trebui să mai auzim încă. Toată armata este în picioare, trupele sînt trimise peste tot cu ordinul să tragă fără milă. Nu poți să-ți imaginezi ceea ce sînt, nicidecum în viața mea nu am înfruntat o asemenea situație sau un asemenea gînd; pașnica și blînda noastră țară în situația aceasta! Unchiul² suportă curajos — deși își vede munca de-o viață întreagă în pericol —, dar chiar dacă nu se plînge și nu este descurajat, inima îi este plină de teamă și neliniște. Nu îți pot da detalii, nu am curajul, dar am simțit nevoia să-ți trimit o vorbă. Gîndește-te la noi și roagă-te pentru biata noastră țară, mamă dragă.

A ta, Missy

¹ Arhivele Statului București, Arhiva istorică centrală, fondul Casa regală, Regina Maria, V 2 618 (originalul în limba engleză).

² Regele Carol I.

Draga mea mamă³,

După o perioadă teribilă liniștea s-a stabilit din nou. Nu poți să-ți imaginezi prin ce am trecut, a fost îngrozitor, mai ales că totul s-a abătut asupra noastră năprasnic, aus Leiterne Himmel⁴ și ca o furtună a zguduît biata noastră țară, lăsându-ne năucit⁵ și îngroziți. Desigur, au existat multe exagerări, dar lucrurile au fost destul de îngrozitoare pentru a nu mai necesita exagerări. Pierderile sînt poate mai puțin grele decît s-a crezut la început, dar la mulți prieteni de-ai mei li s-a distrus absolut totul. La un moment dat panica ajunsese în oraș așa de mare, încît se credea că vom fi cu toții uciși (noi n-am crezut chiar așa). Acum, cînd aproape totul s-a liniștit, poți să-ți dai seama cît de mari sînt pierderile. Numărul morților este foarte greu de stabilit, dar sînt mulți. Zvonul că armata nu și-a făcut datoria este cu totul fals. Armata a fost admirabilă.* Unchiul și-a păstrat calmul, dar, desigur, în sinea lui a suferit. Acum va trebui să se facă noi legi în favoarea țăranilor, ceea ce va provoca un resentiment printre „les propriétaires“, fiindcă mulți dintre ei vor deveni mult mai săraci, în afară de faptul că multora li s-au devastat pămîntul și casele. Este un moment greu, căruia trebuie să i se facă față și, deoarece noi, familia regală, avem de purtat greutățile țării pe umerii noștri, nu avem înima chiar așa de ușoară. Desigur, în condițiile acestea, se pune și mai puțin problema să plec. În afară de aceasta, probabil că vom fi foarte săraci anul acesta, deoarece se vor reduce fondurile în toate domeniile pentru a acoperi greutățile. Trebuie, pe cît posibil, să facem față cu curaj situației. Într-o țară mică resimți tous les revers⁶ și este foarte deprimant.

Mulțumesc lui Dumnezeu, unchiul suportă bine gîndul că ar putea muri, dar într-un moment ca acesta, cînd ai nevoie de tot prestigiul unui rege înțelept și bun ca să ne salveze, ar fi îngrozitor. Teama este că liniștea care s-a stabilit este doar aparentă și că toutes les haines grandent eu dessous⁶. Rămîne de văzut. Cauza acestora va rămîne, într-o oarecare măsură, încă un mister, oricum, nu se poate descoperi cine a aranjat lucrurile, deoarece a fost bine organizată și a fost pregătită din timp, pentru a fi putut izbucni în întreaga țară în același timp. Ne-a lăsat foarte triști și cu un sentiment foarte dezagreabil.

Scrisoarea ta mi-a făcut o mare plăcere, e plăcut să primești echos du monde ou l'on s'amuse⁷, ceea ce nu este cazul aici. Vremea este furtunoasă și oribilă, n-au fost decît trei zile frumoase cu totul. Nu sînt prea fericită acum, după cum poți ușor să-ți imaginezi, deși cred că vechea ordine a lucrurilor va fi restabilită din nou. Mătușa a fost obosită. De cînd unchiul este bolnav a devenit foarte activă și se amestecă în tot felul de lucruri, ceea ce n-ar fi îndrăznit înainte. Continuă să-i comenteze boala și chiar insinuează că puterea lui de judecată a slăbit. Dar chiar acum a intrat în mare incurcătură, deoarece, mîinzînd pe naivitatea ei, i s-a sugerat reginei ideea de a promite țăranilor ajutor, că le va împărți pămînturi. Desigur că țăranii au fost înșelați de tot felul de speranțe false și jumătate din ei de-abia știau de ce-și ridicaseră glasurile.

Este vechea poveste a mulțimii care-și pierde capul und wehe wenn sie loss gelassen!⁸

Paștele nostru românesc este foarte tîrziu anul acesta. Sper că pînă atunci va fi cald și frumos, sînt sătulă de frig și vreme rea. Copiii, în ciuda acestor fapte, sînt înfloritori, chiar Nicolae a prins culoare. Il iubesc, este o companie atît de amuzantă; trăsura de la tine este cea mai mare plăcere a lor. Le-am împrumutat caii; Elisabeta îi mină în mod desăvîrșit, chiar pe străzile aglomerate și periculoase [...] Miss Chandell a fost bolnavă de reumatism timp de trei săptămîni.

Scrisoarea s-a lungit mult, dar sper că nu te va plictisi. Mi-e teamă că nu este foarte veselă, dar nu sînt deosebit de descurajată, deși sînt o apăsare surdă și o teamă instinctivă pentru viitor.

Cu toată dragostea mea,

Missy

³ Loc. cit., V 2 619 (originalul în limba engleză).

⁴ Din cer senin (în limba germană).

⁵ Nu trebuie uitate cazurile de solidaritate ale soldaților ori refuzul de a executa ordinele date de la ofiteri de a trage în răsculași (n.r.).

⁶ Toate situațiile (în limba franceză).

⁷ Toate urile mocnesc dedesubt (în limba franceză).

⁸ Ecurile unei lumi în care se amuză (în limba franceză).

⁹ Și, vai, dacă vor fi lăsați liberi! (în limba germană).

OCUPAREA MAROCULUI

CONSTANTIN BOTORAN

Anticipări asupra cuceririi Marocului

La 20 mai 1899, ministrul României la Paris, Gr. I. Ghica, înaintează ministrului afacerilor externe, Al. Lahovari, un raport privitor la starea politică și militară a Marocului în ultimii ani ai secolului trecut, relevind „într-un mod rezumat, însă foarte clar, competițiile diferitelor puteri europene în acea parte alită de ispititoare a Africii”. Raportul, al cărui text inedit îl redăm mai jos, fusese întocmit de N. D. Ghica, atașat pe lângă Legația României de la Paris, în urma unei călătorii făcute în Maroc.

„RAPORT ASUPRA SITUAȚIEI POLITICE DIN MAROC

Cînd — acum patru ani — sultanul Hassan a murit, coroana a revenit celui de-al doilea fiu, Abdul Aziz, în vîrstă de 14 ani, în detrimentul primului său născut, Mohamed, pe care, potrivit obiceiului marocan, îl dezmoștenise în mod tacit prin încredințarea comandamentului celor mai

bune trupe, acelaia dintre fii pe care și-l voia succesor. Această alegere a displicut anumitor funcționari, care au încercat să-l încoroneze pe Mohamed. Conspirația inițiată a eșuat însă și conspiratorii au plătit cu capul devotamentul lor pentru sultanul legitim. Mohamed a fost aruncat în închisoare, unde, după versiunea oficială, s-ar mai afla încă, deși se zvonește că ar fi fost suprimat recent.

REVELAȚIILE POLITICE ALE UNUI DIPLOMAT ROMÂN

Instaurarea lui Abdul-Aziz a constituit semnalul declanșării războiului civil: triburile vecine Marrakech se răscură și încercară să ocupe capitala. Ele fură înfrînte chiar sub zidurile orașului de către trupele lui Abdul Aziz comandate de Bahmed. Drept recompensă pentru serviciile aduse, acesta fu numit Mare Vizir, cu putere nelimitată. El porni în urmărire celor învinși, le devastă ținutul și

reveni cu o pradă imensă. Stăpîn absolut, Bahmed a încercat să-și întărească pozițiile. În acest scop a pus la cale întemnițarea vechilor miniștri ai lui Hassan, pe care i-a înlocuit cu membri ai propriei sale familii. Noul sultan, lipsit de voință și slab de minte cum era și cum este și azi, a fost asigurat că niciodată nu va avea de împlinit vreo năplăcere. Și a profitat de această asigurare pentru a-și spori nemăsurat averea, împovărînd cu impozite triburile supuse autorității imperiale. Perceperea impozitelor constituie în aceste condiții un factor declanșator de revolte în toate regiunile țării. De la moartea sultanului Hassan, războiul civil nu a încetat niciodată. Guvernul șerifian își menține autoritatea pe cîmpurile înconjură cele trei capitale Fez, Mekinez și Marrakech. În schimb, în zona de munte și în regiunea de sud a Marelui Atlas stăpînesc răsculații, victoriile trupelor de represalii ale sultanului nefiind decît trecătoare. Cel mai mic șoc venit din afară ar produce cu siguranță o gravă perturbare. Știindu-se incapabil de a rezista unei puteri europene, guvernul șerifian cedează la prima sosire a

unei nave de război. Marocul este o țară bogată. Irigate și amenajate, ogoarele aduc două și chiar trei recolte pe an. Cucerirea statului s-ar putea realiza ușor și fără prea mare cheltuială, resursele sale militare fiind aproape inexistente. Armata se află într-o stare deplorabilă, datorită în mare măsură modalității greșite în care se efectuează recrutarea trupei. Într-adevăr, nu există un stagiu militar obligatoriu. Anumite triburi sînt scutite de plata impozitului, în schimb furnizării unui număr de războinici pentru armata sultanului. La rîndul lor, aceste triburi furnizează o adunătură alcătuită din cei mai slabi și mai săraci membri și a căror vîrstă variază între zece și șaiszeci de ani.

Armamentul cu care este dotată infanteria este în întregime modern. Datorită lipsei de îngrijire, o mare parte din numărul puștilor este însă scoasă din uz. Artileria nu dispune decît de tunuri care se încarcă pe teavă; echipamentul modern, foarte costisitor, este păstrat în depozitele militare, de teama de a nu fi deteriorat în timpul exercițiilor. Cît despre cavalerie, aceasta este alcătuită din contingente tribale incoerente și nedisciplinate. Numărul lor este, într-adevăr, foarte mare, dar armele cu care sînt echipate se reduc la puști extrem de învechite.

Franța, Anglia, Germania și chiar Spania își au privilegiile așintite asupra Marocului. Iată informațiile pe care le-am cules în această pri-

vință de la legațiile din Tanger. Influența Franței a fost preponderentă în perioada domniei sultanului Muley Hassan datorită vecinătății cu Algeria. Locuitorii algerieni treceau adesea granița și povesteau marocanilor despre forța puterii militare a Franței, forță pe care Marocul a cunoscut-o în bătălia de la Isly. Guvernul francez a obținut stabilirea unei misiuni permanente la curtea sultanului. Această misiune, formată din trei instructori de artilerie și doi medici militari, își are astăzi reședința la Marrakech. Era de așteptat ca prestigiul francez, cu mijloacele puternice de acțiune de care dispunea, să crească din ce în ce mai mult. Nu s-a întîmplat însă așa și Anglia a fost aceea care, printr-o politică suplă,

Patrioți marocani aduși legați în fața sultanului

Mulai Hafid, sultanul Marocului

dar fermă, a știut să ocupe primul loc. Generalul de infanterie al sultanului este Caidul Maclean, fost ofițer britanic. Insușindu-și modul de viață arab, trăind în intimitatea Marelui Vizir și a altor consilieri pe care îi copleșește cu complimente și cadouri, acesta a reușit să-și creeze o poziție sigură. Recent i s-a alăturat un ajutor, în persoana doctorului Verdon.

Miniștrii britanici trimiși pe lângă sultan au etalat întotdeauna un fast strălucitor și i-au uimit pe marocani prin ținuta lor, demnă și corectă. Prestigiul Angliei este de altfel atât de înrădăcinat, încât nici măcar expediția deplorabilă și lipsită de tact de anul trecut nu a putut să-l zdruncine. Iată istoria acestei expediții.

O companie așa-zis particulară a fost creată în scopul obținerii unei concesiuni de terenuri pe Coasta Sous (la sud de Mogador). Președintele acestei companii, maiorul Spilsbury, a convenit cu caizii indigeni asupra furnizării armamentului necesar în vederea eli-

berării lor de sub jugul sultanului. În schimb, caizii s-au angajat să cedeze Coasta Sous Companiei «Globe Ventures».

Ministrul Franței, dl. de Montbel, a aflat despre acest aranjament și a avertizat în secret pe Bahmed. Când englezii au debarcat cu armele promise, s-au găsit în prezența trupelor șerifiene, care i-au făcut prizonieri. Transmiși fiind ministrului Angliei la Tanger, prizonierii au fost însă eliberați imediat. Guvernul Marii Britanii a simulat atunci o puternică supărare, i-a incriminat și a stabilit judecarea lor. Tribunalul din Gibraltar a dispus recent achitarea.

După informațiile primite de la anumite legajii din Tanger, această tentativă era destinată acaparării de către Anglia a Coastei Sous (cea mai bogată provincie din Maroc). Se și pregătise o carte care trebuia să fie acordată Companiei «Globe Ventures» imediat după stabilirea sa pe coastă. Mai târziu ar fi urmat anexarea. O acțiune mai reușită a fost cea de la Cap Spartel.

Aici, o companie particulară engleză a înființat o stație seismografică legată prin fir telefonic cu Gibraltarul și care permite înregistrarea tuturor mișcărilor de nave care aveau loc în lungul golfului. Cum din acel loc câmpul de observație este foarte mare, această stație ar avea un rol important în caz de război.

Germania nu urmează o politică generală în Maroc. S-ar părea că nu urmărește decât obținerea unui antrepozit comercial și a unui centru de cărbune. Guvernul marocan a împuternicit casa Krupp cu fortificarea Rabatului, port la Atlantic. Inginerul care conduce aceste lucrări, dl. Rottenburg, recrutează trupe, le instruește și se ocupă mult mai mult de politică decât de fortificații, care înaintează de altfel foarte încet.

Celelalte puteri occidentale nu par preocupate să conteste această achiziție a Germaniei. În rindurile Corpului diplomatic din Tanger se vorbește în mod obișnuit despre «sfera de influență a Germaniei cuprinzând Rabatul și Larrache».

Spania este foarte activă în Maroc, dar politica sa, mai curând puerilă, nu i-a adus nici un avantaj real. În același timp posesiunile asupra Ceutei și Melillei îi oferă un anumit prestigiu (altfel în descreștere) și miniștrii din Tanger se văd adesea obligați să ceară sprijinul colegului lor spaniol. Rusia, neavând interese în Maroc, Legația rusă din Tanger nu a fost instituită decât pentru a susține interesele franceze.

Totul pare să prezică o apropiată împărțire a Marocului. Dacă n-ar exista Tangerul, pe care toți îl urmăresc, această împărțire ar fi fost ușor de realizat. Franța ar lua Riful, Tanatul

și Tafileltul, Germania orașele Rabat și Larrache, iar Anglia Mozagan, Mogador și Sous. În centru s-ar constitui un mic stat pentru sultan, sub supravegherea marilor puteri. Acest proiect circulă mult pe coridoarele legațiilor din Tanger. Dar problema Tangerului și diferitele poziții strategice asupra golfului sînt privite pentru moment ca insolubile și, atîta timp cît acestea nu vor fi soluționate, Marocul va continua să existe în cadrul său actual, adică așa cum a fost stabilit în primele timpuri ale cuceririi arabe.

N. D. Ghika

Marocul — obiect de dispută...

În anii care s-au scurs de la întocmirea raportului diplomatului român, poporul marocan avea să ducă o luptă eroică, plină de sacrificii, pentru apărarea independenței naționale și a libertății Marocului. Această luptă avea puține șanse de izbîndă deoarece ea se desfășura într-o perioadă cînd soarta statelor mici și slab dezvoltate stătea exclusiv în mîinile marilor puteri imperialiste. Statul marocan se întindea la acea dată pe o suprafață de aproximativ 439 000 de km², avînd o populație de 8—9 milioane de locuitori. În primii ani ai secolului al XX-lea, istoria sa se caracteriza prin adîncirea crizei politice interne, provocată de războiul civil, și prin intensificarea luptei dintre marile puteri pentru a-i dezmembra și acapara teritoriul. Încălcarea sistematică a independenței și suveranității Marocului de către marile puteri a dus la apariția unui focar de război în această parte a lumii, focar care, în anii pre-

mergători primului război mondial, a pus de două ori în primejdie pacea lumii.

Continua stare de revoltă a triburilor de păstori și de agricultori, precum și luptele neîncetate dintre pretenziunile la tronul imperiului dădeau Marocului aspectul unui stat lipsit de unitate politică. Trezoreria statului era goală, din cauza cheltuielilor de întreținere a armatei și a vastului aparat birocratic de la curtea sultanului. Pentru a redresa finanțele statului și pentru a putea plăti împrumuturile contractate la marile puteri europene, tinărul sultan Abdul-Aziz a instituit un nou impozit denumit *tertib*, care a nemulțumit toate păturile sociale din Maroc. Se adăugau repetatele jafuri la care se dedau soldații și ofițerii din armata imperială sub pretextul reprimării revoltelor. Lipsa de unitate lăuntrică făcea ca autoritatea sultanului să fie contestată pe cea mai mare parte a teritoriului național. Triburile berbere din regiunea Marrakech se găseau într-o continuă stare de revoltă, încercînd în mai multe rînduri să cucerească capitala. „De ani de zile Marocul este în răzvrătire — observa, în 1911, I. G. Duca, viitorul ministru de externe al României. Clipele de liniște nu sînt decît trecătoare și de obicei ele sînt urmate de zvîrcoliri și mai puternice încă.”

Marile puteri europene, a căror politică externă se baza pe principiul dominării celui mic și slab de către cel puternic, au profitat de aceste frămîntări interne și au trecut la acaparea principalelor resurse economice ale țării. Penetrația lor în Maroc a generat suita de noi suferințe ce s-au abătut asupra acestei țări. „Străinii sînt cauza nenorocirii noas-

tre... străinii ne-au făcut să apucăm pe calea pierzaniei. Ce folos prezintă pentru noi acești străini? Ce noi științe ne-au învățat ei și ce avantaje ne-au adus? Ei ne-au înșelat și au răspîndit corupția printre noi...”. Aceste cuvinte erau exprimate, în 1905, de un fatua, încercînd să-l convingă pe sultan de urmările dezastruoase ale imixtiunii marilor puteri.

Anglia, care prin Gibraltar deținea cheia Mediteranei și se temea ca o altă putere — într-o etapă Franța, în alta Germania — să anuleze forța acestei poziții cucerind Marocul, a jucat multă vreme rolul unui arbitru interesat și în această regiune. Gibraltarul dădea Angliei un avantaj zdrobitor asupra celorlalți concurenți, căroră, după aprecierile observatorilor politici, le-ar fi trebuit mai mult de doi ani de lupte sîngeroase pentru a supune poporul marocan, pe cînd Angliei îi erau suficiente trei sferturi de oră pentru a debarca din Gibraltar la Tanger.

Convenția de la Madrid din 1880, semnată de 12 state europene, stabilea egalitatea drepturilor comerciale și de altă natură, între toate puterile străine, în Maroc. Internaționalizarea problemei marocane a lăsat drum liber marilor puteri pentru a-și spori influența economică și politică în această țară în folosul propriului interes. După o statistică din 1901, Franța deținea la acea dată 28 la sută din comerțul global al Marocului, Anglia 35 la sută și Germania 11 la sută.

Apărută mai tîrziu în cursa cuceririlor coloniale, Germania, care cunoaște la sfîrșitul secolului trecut o vertiginoasă dezvoltare a industriei, comerțului și flotei, va încerca să-și amenințe partenerii imperialiști, cerînd-

Sosirea trupelor franceze la Fes. Si Teib el Mokri, ministru al finanțelor, pașa și notabili din Fes salută pe generalul Moinier (21 mai 1911)

Sosirea la Tanger a lui Wilhelm al II-lea pe bordul crucșătorului „Hamburg”

du-le „un loc sub soare” pe teritoriul imperiului marocan și în alte puncte ale Africii, deja ocupate. Intențiile germane se vor izbi însă de împotrivirea acerbă a cercurilor coloniale de la Paris, care se apropie de rivalul de ieri — Marea Britanie — tocmai pentru a contracara ofensiva germană.

Solid stabilit în Algeria, Franța, sub pretextul insecurității graniței de vest a Algeriei și a incapacității sultanului de a restabili pacea în rîndul supușilor săi, intervine direct în treburile interne ale Marocului, preconizînd o serie de măsuri administrative și militare care să-i consolideze interesele politice și economice în această țară.

Această imixtiune își are originea în tratatul de colaborare franco-anglez din 8 aprilie 1904, care la articolul 1 al Declarației referitoare la Egipt și Maroc stipula: „Guvernul Republicii franceze declară că nu va împiedica acțiunea Angliei în această țară (adică în Egipt — C.B.), insistînd să fixeze termenul ocupației britanice într-un fel sau altul”. În schimbul libertății de acțiune în Egipt, Anglia permitea Franței să ocupe cea mai mare parte a Marocului. Articolul 2 al Declarației arăta că guvernul francez „nu are intenția să modifice situația politică din Maroc. La rîndul său, Guvernul Majestății Sale Britanice recunoaște Franței, mai ales ca putere limitrofă a Marocului pe o vastă întindere, dreptul de a veghea la menținerea liniștii în această țară și de a-i acorda asistență în toate reformele de ordin administrativ, economic, financiar și militar, de care are nevoie. El declară că nu va împiedica acțiunea Franței în acest domeniu...” În octombrie 1904, la alianța franco-angleză aderă și guvernul Spaniei.

Scurt timp după încheierea acordului, guvernul francez remite sultanului din Maroc un proiect de reforme a

cărui acceptare ar fi însemnat „tunisificarea Marocului”, adică instituirea protectoratului francez asupra acestei țări, așa cum procedase în Tunisia în 1881. În Franța se agita la acea dată un întreg partid militar și colonial extrem de influent, a cărui politică „nebunească și realmente criminală”, cum o denumea Jaurès, viza să instauraze protectoratul francez asupra Marocului pe calea unei mari expediții armate.

La orizont se anunța un nou și feroce pretendent, Germania, care trecu la contraatac. Ea hotărî să strice jocul anglo-francez. În acele împrejurări, în care politica externă a marilor puteri era o rezultantă a manevrelor de tot felul, libertatea și suveranitatea statului marocan erau grav primejduite.

Cine va comanda Poarta Occidentală a Mediteranei?

Interesele pe care Imperiul german a știut să și le creeze timp de 30 de ani între Tanger și Mogador și în interiorul Marocului deveniseră considerabile. „Situația Germaniei în comerțul lumii, arăta un comentator german, a devenit atât de importantă încît politica sa nu poate fi indiferentă față de întrebarea: cine va comanda în viitor Poarta Occidentală a Mediteranei? Intențiile Reichului erau de a instala pe coasta mediteraneană o bază de operații pentru marina de război, o escală pentru navele de comerț pe lungile itinerarii Hamburg-America de Sud, Hamburg-Suez-China. Diplomația germană începuse acțiunea prin a îndemna pe sultan să respingă propunerile franceze speculînd temerile sale în legătură cu primejdia franceză dinspre Algeria și cu spectrul unui orolactorat economic al Marii Britanii. Considerînd că mijloacele diplomatice sînt insuficiente,

la insistențele cancelarului von Bülow, împăratul Wilhelm al II-lea debarcă în martie 1905 la Tanger. Știrea produce asupra Europei efectul unui trăsnet.

Întîmpinat în mod solemn de unchiul sultanului și de membri ai misiunilor diplomatice acreditate la Tanger, kaiserul ținu un discurs care avu un ecou senzațional. El declară că vizita sa la Tanger avea drept scop să facă cunoscută hotărîrea guvernului Reichului de a salvagarda interesele Germaniei în Maroc. Germania avea pretenția să fie tratată pe pîcior de absolută egalitate în drepturi cu celelalte puteri în afacerile Marocului. El se pronunță hotărît pentru „libertatea” comerțului în Maroc, „fără monopol și fără anexiuni”.

Pentru a realiza aceste deziderate, Germania, prin intermediul sultanului, convoca puterile semnatare ale convenției de la Madrid la o conferință. Aceasta s-a deschis în orașul Algeiras, la 16 ianuarie 1906. Negocierile aveau să fie îndelungate, cu momente de tensiune foarte frecvente.

În cele din urmă, delegații au adoptat principiul „porților deschise” în Maroc, semnînd un tratat care garanta „libertatea și deplina egalitate a tuturor națiunilor” din punct de vedere economic. Marile puteri încălcău astfel cele mai elementare atribute ale suveranității și independenței statului marocan.

Germania reputa pentru moment un succes, dar limitat. Obiectivul ei principal — destrămarea alianței anglo-franceze — n-a fost atins. În memoriile sale, prințul Bülow se lăuda că, de la Conferința de la Algeiras, Germania a reușit nu numai să stopeze tentativele Franței de a „tunisifica” Marocul, dar și să instaleze în această țară o sonerie, cu ajutorul căreia Germania putea să dea alarma ori de cîte ori Franța ar fi manifestat asemenea veleități.

În urma unei intense campanii ce-și avea originea la Berlin, ministrul afacerilor

străine al Franței, Delcassé, inițiatorul înțelegerii franco-engleze, considerat la Berlin ca omul cel mai primejdios, a trebuit să-și părăsească postul. Exprimiindu-și satisfacția pentru acest succes, prințul Bülow adresa suveranului său, la întoarcerea de la conferință, următoarele cuvinte: „Noi n-am cerut capul lui Delcassé, el ni l-a oferit”.

Niciodată viitorul Marocului nu se înfățișa atât de critic ca în anii ce au urmat acestei conferințe. Având acordul deplin al Angliei și folosindu-se de dispersarea forțelor de rezistență interne, Franța înghițea treptat întreg Marocul. Unul dintre numeroasele pretexte folosite a fost și acela al dezordinii petrecute în timpul detronării sultanului el-Aziz de fratele său el-Hafid. În cursul acestor dezordini a fost ucis un supus francez. Trupele franceze, conduse de generalul Lyautey, copleșiră mai multe regiuni de la granița cu Algeria, iar în august 1908 ocupară portul Casablanca cu teritoriul înconjurător, provocând aici un incident de mari proporții, în care era amestecat și consulul german.

Incidentul lua sfârșit printr-un acord franco-german, semnat la 9 februarie 1909. În virtutea acestui acord, cele două puteri se angajau să colaboreze la exploatarea bogățiilor Marocului fără a mai cere consimțământul guvernului marocan. În schimbul recunoașterii de către Franța a deplinei egalități în drepturi a supușilor germani cu ai altor națiuni în ceea ce privește activitatea comercială și industrială pe teritoriul Marocului, Germania recunoștea Franței „interesele politice speciale strâns legate de stabilirea ordinii și a păcii interne”.

Cu fiecare tratat, puterile colonialiste dădeau câte o lovitură independenței Marocului. Paralel cu acțiunile pe plan diplomatic, Franța continua cucerirea acestei țări.

Ultima înfruntare

După o serie de cuceriri, la 2 martie 1911 armatele franceze se apropiau de orașul Fez, capitala Marocului. Ocuparea acestui oraș era apreciată la Berlin ca o premisă a controlului asupra întregii țări. În aceste condiții, Germania face o ultimă încercare de a pune mina pe un punct strategic în Maroc. În acest scop, la 1 iulie 1911, kaiserul trimitea în portul Agadir, de pe coasta Atlanticului, canoniera *Panther* „pentru a sprijini și apăra pe supușii și protejații germani și, de asemenea, pentru a veghea interesele germane, care sînt considerabile în această regiune”. În realitate, Germania încerca un atac mascat contra teritoriului marocan, în scopul instituirii hegemoniei sale.

Problema marocană punea din nou în primejdie pacea lumii. „Lovitura de la Agadir” a produs critici severe la adresa politicii franceze în Maroc. „Pe măsură ce ocupația noastră se prelungește și se agravează — declara Jaurès în 1911 —, pe măsură ce intervenția noastră în Maroc ia proporții, devine mai aspră și mai brută, mă întreb, cu o teamă crescîndă și sinceră, cu ce drept ducem noi războiul, cu foc și sabie, în inima Marocului”. Datorită politicii de expansiune colonială, atmosfera politică în Europa se îmbăcea de mirosul prafului de pușcă. „Lovitura de la Agadir” a îngroșat asupra lumii norii grei ai războiului, care putea izbucni între Germania și Franța. Opinia publică de pretutindeni era neliniștită și nemulțumită de politica primejdioasă a marilor puteri în Maroc, politică ce nega dreptul la progres și civilizație al popoarelor mici și slab dezvoltate.

Revista „Viața românească” din aprilie 1911 publica o amplă cronică a situației din Maroc, scrisă de I. G. Duca, în care era condamnată politica de cuceriri colonialiste a marilor puteri. „Comedia aceasta — scria I. G. Duca —, care constă în a te

înfățișa în Europa ca apostolul libertăților și al principiului naționalităților și de a fi în Africa sau în Asia distrugătorul nemilos a tot ce este libertate sau a tot ce este respect al naționalităților, constituie o ipocrizie, la adăpostul căreia Europa nu se mai poate pune... Popoarele din nordul Africii nu mai sînt nici destul de înăpoiate, nici destul de naive ca să creadă că puterile europene le exploatează și le cuceresc pentru a răspîndi asupra lor binefacerile civilizațiunii. Ele știu că lumina ce li se făgăduiește nu e din cele care dau viață, ci din cele care mistuie. În asemenea condiții, cum să nu te bucuri cînd vezi popoarele africane refuzînd să primească această situație și ridicînd în sfîrșit capul. Oricît de sălbatic ar fi deocamdată rezistența lor, ea constituie adevărata izbîndă a civilizațiunii... Iată pentru ce avem convingerea că, oricît ar părea paradoxal, înfrîngerile pe care francezii și în genere europenii le vor suferi în Maroc contribuie mai mult la progresul civilizațiunii decît toate tratatele asupra dreptului ginților și decît toate tiradele zgomotoase ale moralizatorilor de pe continent”.

În urma avertismentelor Angliei din care reieșea limpede că în eventualitatea unui război guvernul de la Londra va fi alături de Franța, Germania a fost nevoită să ia loc la masa tratativelor.

După lungi tergiversări, la 4 noiembrie 1911 era semnat la Berlin acordul franco-german prin care Germania pierdea avantajele obținute la Algeiras în schimbul unei tranșări de teritorii în Congo francez. Era epoca în care marile puteri reușeau să tirgîie libertatea popoarelor, să se războiască și să se înțeleagă între ele dincolo de „marile aversivuni”.

Încadrat în imperiul colonial francez, Marocul își pierduse pentru mulți ani independența. Era tocmai ceea ce prevăzuse diplomatul român cu 13 ani mai înainte.

ULTIMA ÎNTREVEDERE HITLER — ANTONESCU

dr. AUGUSTIN DEAC

La începutul lunii august 1944, Ion Antonescu i-a făcut o nouă vizită lui Adolf Hitler. Führerul voia să se convingă de fidelitatea „conducătorului” într-un moment în care toate regimurile aservite celui de-al III-lea Reich căutau, pe cont propriu, să se salveze de la dezastru; „conducătorul” urmărea să sondeze, la fața locului, situația reală a Germaniei după săvârșirea complotului împotriva lui Hitler. Și unul, și altul erau nemulțumiți de accentuarea neînțelegerilor dintre București și Berlin, survenită pe fondul general al dezastrului militar și al intensificării mișcării de rezistență în spațiile frontului fascist.

Regimul dictatorial antonescian, care ținuse România alături de Germania hitleristă, timp de aproape patru ani, într-un război nepopular, urît de mase, trecea printr-o criză profundă. Agravarea contradicțiilor interne se repercuta asupra situației externe a dictaturii antonesciene, după cum cursul tot mai defavorabil al evenimentelor internaționale contribuia la accentuarea crizei lăuntrice a acestui regim.

A fost, poate, cea mai dramatică întrevedere dintre Hitler și Antonescu. O întrevedere desfășurată într-o nemaipomenită tensiune, încărcată de reproșuri și amenințări reciproce. Hitler și-a dat seama că regimul antonescian n-avea să mai reziste multă vreme, cu toate asigurările pe care i le-a dat Ion Antonescu. La rândul lui, dictatorul României a înțeles că perorațiile führerului despre o iminentă redresare a situației militare erau lipsite de orice valoare. Un război nu se putea câștiga cu imprecapii antisovietice, nici cu fraze goale despre un pretins devotament al popoarelor respective față de fascism. Reichul nazist era împins rapid spre catastrofă și îl tira cu el regimurile aservite.

Antonescu s-a reîntors în țară hotărât să rămână alături de Hitler: era prea tirziu pentru a opera o schimbare de ultimă oră. Din fericire pentru destinele poporului român, forțele democratice, patriotice ale țării aveau să dea cu totul alt curs evenimentelor acelei epoci, cu repercusiuni capitale asupra viitorului României.

Trecuseră numai 18 zile de la întrevederea cu Hitler, când Ion Antonescu declarase categoric că România va fi ultima țară care avea să părăsească Germania... Fostul dictator și alți demnitari ai regimului antonescian se aflau închiși într-o casă conspirativă a comuniștilor, din Vatra Luminoasă, în București.

Aufz. Fftr./nr. 30/44

NOTE

CU PRIVIRE LA CONVORBIREA DINTRE FÜHRER ȘI MAREȘALUL ANTONESCU ÎN CONTINUAREA DEJUNULUI DIN 5 AUGUST 1944 DE LA MARELE CARTIER GENERAL AL FÜHRERULUI, CONVORBIRE LA A CĂREI PRIMĂ PARTE A PARTICIPAT GENERAL-FELDMAREȘALUL KEITEL¹.

Inițial führerul a menționat că dorește să-l informeze pe scurt pe Antonescu asupra evenimentelor de la 20 iulie. Acest atentat a fost un eveniment la care el (führerul) s-a așteptat de ani de zile. Wehrmachtul german a fost compus din două elemente cu totul eterogene, și anume, pe deoparte, din cercurile cu o concepție absolut germană și prusacă, iar pe de altă parte din cercurile intelectualizate cu vederi democratic-internaționale, care se ridicară după revoluția din noiembrie 1918. Ambele gru-

pări existaseră deja în vremea războiului mondial în cadrul armatei germane. Ludendorff a fost reprezentantul primei orientări, Gröher — reprezentantul celei de-a doua, care a ajuns la putere în urma evenimentelor din noiembrie 1918 și care arătau o dorință absolută de înțelegere cu inamicul, precum și tendința expresă de a merge alături de Rusia. În timpul dintre cele două războaie, mulți reprezentanți ai acestei grupări au petrecut câțiva ani în Rusia și au avut o atitudine absolut potrivnică na-

¹ Documentul se publică integral. Notele au fost luate de Schmidt, stenograful care a consenat numeroase convorbiri ale lui Hitler cu diferiți oameni politici. Subtitlurile au fost date de noi — A.D.

țional-socialismului, fiind orientați înspre democrație și pacifism. Dacă el (führerul) ar fi fost ales încă în 1932 președinte al Reichului, el ar fi terminat cu dinșii încă de pe atunci; întrucât însă inițial a fost făcut de către președintele Reichului, von Hindenburg, în mod legal și liniștit, numai cancelar al Reichului și timp de un an și jumătate nu a putut exercita nici o autoritate asupra armatei, el nu a putut să acționeze împotriva acestui grup menționat din Wehrmacht, cu vederi cu totul defetiste și la ordinele străinătății, care, de altfel, era extrem de redus din punct de vedere numeric.

De menționat mai era faptul că între această clică redusă și marină și aviație nu a existat nici o legătură. Cu toate că era mic, acest grup a putut exercita în armata de uscat o anumită influență, întrucât ocupase acolo poziții-cheie importante.

Acest grup îi făcuse (führerului) în cele mai diferite ocazii cele mai mari greutăți, astfel, de exemplu, în ce privește reînarmarea, ieșirea din Liga Națiunilor, ocuparea teritoriului Rinului, precum și în alte ocazii. Acest grup participase numai cu aversiune la campania din Polonia și la războiul împotriva Franței. De la începerea ostilităților cu Rusia, el făcuse de-a dreptul obstrucție. Aici atitudinea sa negativă a mers atât de departe încât ar fi preferat să renunțe la poziția europeană în răsărit, mai cu seamă, și la asigurarea Europei de sud-est dacă în acest fel s-ar fi putut evita un conflict cu Rusia sovietică.

La timpul lor, adepții acestei orientări în cadrul armatei germane au salutat cu multă bucurie alăturarea germano-rusă, dar au trecut în opoziție absolută atunci când, în urma tratativelor de la Berlin cu Molotov, ruptura cu Rusia a devenit inevitabilă. În această privință, ei nu au finit seama nici de interesul german în ceea ce privește Finlanda, nici în ceea ce privește România și Bulgaria și nici în ceea ce privește întregul Balcan. Cu toate că, începând din 1937, după ce partenerii lor ruși ca Tukacevski ș.a. fuseseră lichidați în Uniunea Sovietică, pierduseră din influența lor, ei au fost în orice caz gata ca să paralizaze, să contracareze și în parte să torpileze de-a dreptul măsurile devenite necesare începând din 1941, în urma campaniei din Rusia. Începând din 1942, reprezentanții acestei orientări au devenit din ce în ce mai activi și au încercat prin toate mijloacele să otrăvească moralul frontului. Cțiva ofițeri ambițioși cu conlucrat aici cu elemente foarte eterogene, al căror singur liant a fost ura comună împotriva național-socialismului. Politicienii liberali-democrați reacționari, cărora li s-au alăturat foști adepți ai centrului, s-au strâns în jurul acestei clici ofițerești. În trădarea lui Badoglio, ei au crezut că recunosc posibilități în vederea propriei lor acțiuni în Germania, uitând însă cu totul că în Reich

nici armata și nici poporul nu se vor lăsa mobilizate pentru scopurile lor. Totuși activitatea lor pe front a făcut ca măsurile în vederea înlăturării anumitor crize să eșueze. Criza ivită din această cauză anul trecut a avut drept urmare că mareșalii Kleist și von Manstein au fost desărcinați și că împrejurările intolerabile, mai ales în spațiile frontului, a trebuit să li se pună capăt prin numirea unor comandanți militari noi, care acționează energic. Manstein și Kleist însă nu au avut nici o legătură cu complotul împotriva führerului.

Catastrofa la grupul de armată central (Mitte) a fost provocată în acest an de către ofițeri trădători din statele-majore, precum și prin acțiunea complicilor lor din pozițiile-cheie superioare. El (führerul) are ferma convingere că, sub un comandament mai energic, atît poziția la Nipru cit și Crimeea, precum și frontul de la Leningrad ar fi putut să fie menținute. El însuși se declarase întotdeauna în favoarea unei astfel de măsuri, deoarece își dăduse întotdeauna seama de urmările pe care renunțarea la aceste poziții le va avea asupra Finlandei și Turciei.

În sfîrșit, grupul menționat mai sus, după repetate planuri, a organizat atentatul împotriva sa. Este vorba de un complot de o foarte redusă putere de șoc militară și politică. La Berlin complotul a fost înăbușit chiar în clădirea Ministerului de Război. Contingentele de trupe staționate acolo s-au ridicat imediat împotriva rebelilor, astfel încît o parte dintre aceștia nici nu au mai ajuns din camerele lor pînă în curte, fiind lichidați de către ostașii revoltați chiar pe scări.

Însă el (führerul) nu face parte dintre oamenii care se mulțumesc cu jumătăți de măsură. Atunci cînd, în 1934, el a trebuit să facă față unei revolte similare în cadrul SA, el a lichidat toate persoanele participante la acel complot. Acum este hotărît să termine cu toate elementele defetiste, care au reușit să se salveze din vremurile dinainte de 1923 în Reichul național-socialist. El va statua un astfel de exemplu, încît pe viitor să nu se mai poată ivi nici măcar gîndul la un astfel de complot.

În aceste zile, el (führerul) primise din partea întregii armate numeroase dovezi de credință. Multe formații îi adresaseră în această privință rugămintea ca să lichideze ele însele pe eventualii defetști, internaționaliști și pacifiști care s-ar găsi în rândurile lor.

Drept urmare a intenției menționate mai sus, de a face acum, în sfîrșit, tabula rasa, el a numit o comisie care, sub conducerea mareșalului Keitel și cu participarea mareșalului von Rundstedt, a generalului-maior Guderian și a unor vechi, merituosi și de încredere ofițeri, să propună o listă a elementelor nesigure ce urmează să fie excluse. În orice caz, actualii mareșali-coman-

danți stau hotărâți în spatele fűhrerului. Ofițerii participanți la puciul criminal vor fi tratați ca niște criminali de drept comun și, în măsura în care nu au fost lichidați deja de către trupă, vor fi traduși în fața tribunalului popular. Cei vinovați de înaltă trădare, care au comis o astfel de ordinară crimă de trădare de țară, nu vor fi împușcați, ci spinturați. Nu se vor inscena procese ca în Rusia. Întregul Wehrmacht va fi curățat însă cu neînduplecată vigoare și va fi orientat spre înalta misiune a statului. Acțiunea cea mai nemiloasă împotriva acestor elemente care au defăimat onoarea armatei germane, încercînd pentru a doua oară să dea o lovitură de cuțit pe la spate națiunii, pare a fi indicată, avînd în vedere și pe cei 60 000 de ofițeri și un milion și jumătate de ostași care și-au dat singele în lupta cîștită pentru Reich.

Avîntul luat de întreaga națiune în urma acestor evenimente este tot atît de uriaș ca și mobilizarea din nou a tuturor forțelor germane care va urma acum.

În anii de război care s-au scurs, Germania a trecut prin două crize grele. Prima dată în momentul în care, în iarna 1942—1943, din cauza unor lipsuri ale aliaților, s-a produs dintr-o dată un gol într-un sector de front lung de 750 km ; a doua criză a fost provocată de curînd, prin prăbușirea sectorului mijlociu al frontului de răsărit, prăbușire cauzată de indivizii menționați mai sus. Prin formarea a 40 de noi divizii și brigăzi cu efectiv de divizie, ea va fi înlăturată.

Această soluție a făcut deja mari progrese. Atunci cînd generalul Model a preluat sectorul mijlociu al frontului, cu drept cuvînt el a putut arăta că, de fapt, nu preia decît un gol, nicidecum un front. Astăzi însă s-a format deja un front, care se consolidează din oră în oră.

Legătura dintre grupul de mijloc și grupul de nord a fost restabilită. Cel tîrziu în patru săptămîni, întregul front va fi din nou pus

în ordine. Spiritul nou ce domnește în armată va permite cu totul alte realizări decît pînă acum.

Acum se vor lua măsuri necrutătoare și împotriva clubului așa-zisului Comitet național de la Moscova. Întreaga familie a fiecărui ofițer care se va face vinovat de astfel de greșeli va fi trasă de acum încolo și ea la răspundere.

În același sens va exercita influență numirea fűhrerului Reichului în calitate de comandant al armatei din interiorul țării. El va desființa întreaga parte sedentară. Rezultatele acestei activități vor deveni vizibile deja în cîteva săptămîni.

În ceea ce privește unitățile germane care au fost retrase din România, fűhrerul a menționat că s-a văzut nevoit să facă acest lucru întrucît s-a constatat că și rușii transeră un număr mai mare de unități pe alte poziții. De altfel, unitățile retrase vor fi înlocuite prin altele, venite după susținerea de lupte pe alte fronturi, fiind însă reimpresionate. În afară de aceasta, pe frontul din Ucraina de sud vor fi utilizate în plus și unități de artilerie de asalt. După regrupările de mai mare anvergură care au loc în momentul de față pe frontul de răsărit, va veni și momentul în care Germania va fi gata să pornească și în sud din nou la ofensivă. Fiecare divizie își va îndeplini în toate împrejurările sarcinile ce-i incumbă în sectorul ei. De acest lucru va răspunde comandantul personal. Fiecare ofițer care nu execută ordinele primite va fi împușcat. În aceste împrejurări, el (fűhrerul) nu are nici o secundă vreo îndoială că din partea germană se va putea porni din nou la ofensivă încă înainte de începutul iernii.

În legătură cu atentatul, fűhrerul a mai remarcat că, chiar dacă el personal ar fi căzut, armata ar fi dat ascultare reprezentanților săi legali și că Reichul ar fi continuat cursul stabilit, întrucît Partidul național-socialist, poporul german și armata nu pot fi comparate nicidecum cu instituțiile paralele din Italia.

LUNGA EXPUNERE FACUTĂ DE HITLER ASUPRA ATENTATULUI DIN 20 IULIE URMĂRISE, EVIDENT, SĂ JUSTIFICE ÎNFRINGERILE ZDROBITOARE SUFERITE DE REICH ȘI, MAI ALES, SĂ CREEZE LUI ANTONESCU ILUZIA CĂ, PRIN LICHIDAREA GRUPULUI COMLOTIST, SITUAȚIA AVEA SĂ SE AMELIOREZE.

După terminarea declarațiilor fűhrerului cu privire la problema atentatului, declarații pe care el finise să le facă mareșalului în prezența general-feldmareșalului Keitel, cel din urmă s-a retras. Trezind la situația generală, fűhrerul i-a declarat lui Antonescu că și-dă seamă că mareșalul îi va pune o întrebare hotărîtoare și anume: dacă fűhrerul crede că poate duce războiul la bun sfîrșit.

Drept răspuns la această întrebare, el doarește să spună în prealabil un lucru: considerînd lucrurile în mod superficial, s-ar putea crede că se schimbă nu numai vremurile, dar și condițiile în care marea con-

fruntare este dusă la sfîrșit. Chiar dacă o astfel de presupunere pare justă la prima vedere, în realitate însă nu este confirmată de către istorie. Atît în antichitate cît și în timpurile moderne, omul a fost întodeauna acela care, prin voința și vitejia sa, a prevalat în cazul unor hotărîri istorice. Exemple în acest sens nu trebuie căutate numai în istoria antică ; exemple destule în acest sens se găsesc în istoria mai modernă. Astfel, de exemplu, în cel de-al treilea război pentru Silezia, atunci cînd acesta pășea din al doilea în cel de-al treilea an, nu numai diletanții militari, dar și comandanți militari victorioși și verificați în luptă, între aceștia

însuși fratele lui Frederic cel Mare, principele Heinrich, aveau convingerea că războiul nu mai poate fi câștigat și că, de aceea, este de preferat în orice caz o pace, chiar dacă aceasta va face ca din Prusia să nu mai rămână decît o parte. Numai un singur om, Frederic cel Mare, a continuat lupta cu o energie oarbă și cu o dirigență nezdruncinată, reușind astfel să impună statul prusac nu numai pe cîmpul de luptă, dar să împlinească în istoria germană tradițiile acestui stat pentru viitor. Și atunci era vorba de lupta unei țări mici cu 3,7 milioane de locuitori împotriva unei lumi compuse din 52 milioane de inamici.

Chiar și în trecutul cel mai apropiat se găsește astfel de exemple. Atunci cînd, în octombrie 1941, bătăliile de la Kiev și Wjasma-Briansk fuseseră terminate victorios, rușii au avut pierderi de 1,3 milioane. După evaluări germane, ei pierduseră în total 4 milioane de prizonieri și 8 milioane de morți. Cînd șeful armatei rusești de interior a fost făcut, mai tîrziu, prizonier, el a indicat că pierderile rusești se cifrează la 12,5 milioane. În baza succeselor obținute, în lagărul Germaniei și al aliaților ei domnea convingerea că războiul împotriva Rusiei a fost câștigat. Fără Stalin Rusia s-ar fi prăbușit atunci într-adevăr cu siguranță. Numai voința fanatică și energia neînfrînată a acestuia au permis Rusiei să supraviețuiască acestei crize.

Un exemplu asemănător îl oferă Anglia; fără Churchill nu e nici o îndoială că Marea Britanie s-ar fi prăbușit în toamna anului 1940.

Totuși nu trebuie, bineînțeles, trecut cu vederea că într-un război modern problemele tehnice joacă un mare rol. De aceea, pierderile materiale suferite de Germania în sectorul mijlociu al frontului de răsărit sînt simțitoare. Wehrmachtul a pierdut acolo aproape două treimi din întreaga producție pe luna iulie; în amănunt, pierderile în procente din producția pe iulie au atins următoarele cifre: mitraliere — 50%; artilerie — 80%; tunuri antitanc — 80%; tunuri de asalt și blindate — 40%. Este drept că aceste pierderi, grație producției suplimentare, care poate fi obținută în interval de o lună în baza noilor măsuri, vor fi practic din nou echilibrate, independent de ceea ce urmează să meargă pe frontul francez și cel italian.

Capitolul problemelor tehnice ale războiului cuprinde în special aviația. În cursul războiului mondial, aviația germană a trecut prin două etape de dezvoltare. La început

ceput a existat o superioritate a inamicului, apoi, grație introducerii avioanelor „Fokker”, în anii 1915—1916, s-a produs o superioritate germană. Începînd de la mijlocul verii anului 1916, englezii au ajuns din nou pe primul plan. În primăvara anului 1917, în luptele din jurul localității Arras, a urmat apoi o superioritate completă și exclusivă germană. Pînă în mai 1918, această situație s-a menținut. Abia în toamna anului 1918, inamicul a atins din nou superioritatea. Apoi, din cauza încheierii păcii, aviația germană a dispărut complet, în timp ce toate celelalte popoare au putut să-și dezvolte mai departe, în mod continuu, producția de avioane. Germania însă a recuperat acest avans într-un interval de 5 ani, astfel că ea a avut în anii 1939, 1940 și 1941 superioritatea totală din punctul de vedere al forțelor aeriene.

Ulterior s-au produs însă două greșeli în ce privește punerea la punct a unor tipuri de avioane, precum și o greșeală în orientarea producției. În ceea ce privește greșelile în concepția avioanelor, Udet s-a dovedit a fi un protagonist al Stuckasurilor, pe care el le considera drept arma decisivă a viitorului. În baza acestei tendințe au fost puse la punct avioanele Ju 88 și He 177. În timp ce Ju 88 nu a devenit niciodată un avion Stukas eficient, He 177 nu a corespuns marilor așteptări în calitate de bombardier de rază mare, cu toate că acest avion, cu o încălțătură de 6 tone, avea o rază de acțiune de 1 000 km (cu 4 tone — 2 000 km, respectiv cu 2 tone — 3 000 km).

În ceea ce privește avioanele de vîntătoare, Udet, ca cel mai de seamă aviator din războiul mondial, și Mölders, ca vîntătorul cu cele mai mari succese din războiul actual, au fost ambii de părere că un avion de vîntătoare eficient trebuie să posede puțin armament de calibru mic, în schimb trebuie să ducă cu sine o cantitate mare de muniții. În urmă, această părere s-a dovedit a fi greșită. Încarmarea puternică a fost, în opoziție cu părerea arătată mai sus, cel mai bun mijloc pentru succesele aviației de vîntătoare.

La aceste două greșeli cu privire la producția de bombardiere și avioane de vîntătoare s-a adăugat apoi o greșeală în ceea ce privește producția, întrucît aceasta se afla exclusiv în mîna militară, militarii fiind însă nepotriviiți pentru dirijarea producției. Astfel, în 1942, producția lunară a unor tipuri de avioane nu a atins decît 8—9% din producția actuală, așa cum a fost organizată sub conducerea lui Speer și Sauer.

DINDU-ȘI SEAMA CĂ „EXPLICĂȚIILE” LUI NU SPULBERASERĂ ADINCA TEAMA DE CARE ERA CUPRINS ANTONESCU, HITLER A ÎNCEPUT SĂ-1 VORBEASCĂ CU LAUDAROSENIE DESPRE „REORGANIZĂRILE” ȘI SUCESELE TEHNICE DE ULTIMA ORĂ CARE AR FI PUTUT, CHIPURILE, SĂ ASIGURE SUPERIORITATEA ARMATELOR GERMANE.

Prin centralizarea întregii producții în mîna acestor doi oameni a fost posibilă o creștere uriașă. Atît în ceea ce privește

eficacitatea cît și cantitatea producției, producția de armament germană nu rămîne în momentul de față în nici o privință în

urma celei a inamicului. Pistolul automat 44 este cea mai bună armă de acest fel și se produce în masă. Mitrăliera 42 este cea mai bună din lume. Posedă cel mai mare număr de lovituri atinse pînă în prezent în acest domeniu. În cazul în care inamicul ar anihila acest avans, Germania va fi în măsură să realizeze o nouă urcare a numărului de băți, ceea ce din punct de vedere tehnic a și fost pus la punct. Tunurile antitanc de 7,5 cm 40 și 8,8 cm 43 sînt cele mai bune arme de acest fel și nu sînt depășite de nici o armă pe care o posedă inamicul. În ce privește artileria, mortierele de 10,5 cm, care cu muniție specială pot trage la o distanță de 12,6 km, sînt tunuri foarte bune, cu toate că sînt puțin mai grele decît armamentul corespunzător al inamicului. Mortierele de 15 cm pot trage cu muniție specială la o distanță de 16 km, iar tunul de 17 cm atinge o distanță de 30 km. La aceasta se mai adaugă mortierele de 21 cm, precum și tunurile grele de 35, 42, 60 și 80 cm, care într-adevăr nu au o importanță hotărîtoare pentru soarta războiului.

Dintre alte arme, fîhrerul a mai citat aruncătorul german de grenade, precum și aruncătoarele de ceață, care sînt cel puțin egale, în cele mai multe cazuri însă mult mai bune, decît armele similare ale inamicilor.

Dintre blindate, el a menționat carul blindat 4, care acum se fabrică în versiunea car de asalt cu tun „Panther”. „Pantherul” este mai mobil grație motorului nou pe care-l posedă și mai eficient datorită tunului său nou. Bolile de copii ale carelor blindate au fost acum depășite în mod definitiv la „Tiger” cu tunul de 8,8 cm, calibru 71. Din spusele inamicilor reiese cît de eficientă este această armă.

Carul de asalt ușor de 13,5 — 15 tone a corespuns și el foarte bine. La aceasta se mai adaugă „Panther” de vîntătoare cu tun „Tiger” calibru 81, precum și „Tiger” de vîntătoare cu tun de 12,8 cm și un blindaj de 250 mm. Primele companii de care de asalt, care au fost utilizate pe frontul de vest împotriva englezilor și americanilor, au și obținut succese hotărîtoare.

Din toate acestea reiese că Germania a realizat o reorganizare uriașă a producției sale. Trebuie recunoscut că la un moment dat a existat o stagnare, care însă acum este iarăși echilibrată. Ar fi fost inutil să se continue producția tipurilor vechi. Din punct de vedere numeric, cantitatea producției s-ar fi prezentat poate bine pe hîrtie; din punct de vedere valoric însă, producția de armament ar fi rămas substanțial în urmă față de cea a inamicului.

Fîhrerul a menționat și alte domenii în care s-au realizat reorganizări în producție. Astfel, acum se va produce o nouă mină de sticlă care nu poate fi descoperită prin locație radioelectrică, ca minele de pînă acum. În scurtă vreme, Germania va dispune și de cel mai modern bombardier

din lume. Producția artileriei antiaeriene a fost și ea substanțial mărită. În afară de vechile tunuri, de 8,8 cm, au fost introduse cele de 12,5 și 10,8 cm.

În construcția de avioane de vîntătoare s-au obținut realizări revoluționare în ce privește rapiditatea și puterea de ascensiune a noilor mașini cu armament modern.

Producția însă nu crește numai ca valoare, dar și din punct de vedere numeric, întrucît el (fîhrerul) nu este un diletant în acest domeniu. El a realizat deja o puternică înarmare a Germaniei într-un timp foarte scurt. În 1933, Reichul nu avea artilerie grea, dar 6 ani mai tîrziu a fost complet echipat în acest domeniu; în 1933 nu a avut aviație, 6 ani mai tîrziu posedă cea mai puternică aviație din lume; în 1933 nu avea blindate, în 1939 blindatele germane au decis soarta campaniilor din acea vreme. Germania a pus la punct în mod complet arma gazelor, nu este însă interesată s-o utilizeze alina timp cît nu se află într-o situație extremă. În 1933, marina germană nu era decît o glumă, 6 ani mai tîrziu Germania posedă cea mai puternică flotă de submarine din lume.

În continuarea convorbirii, fîhrerul s-a ocupat din nou de producția de avioane de vîntătoare germane. Primele cantități mai mari de avioane de vîntătoare vor fi la dispoziție în intervalul de la 20 august la 1 septembrie, însă nu vor fi dispersate, ci utilizate mai întîi pe un singur front, pentru a se obține o superioritate absolută. Același lucru se va repeta apoi și pe alte fronturi. Arme noi nu vor fi utilizate decît atunci cînd vor fi la dispoziție într-un număr atît de mare încît să existe siguranța că se poate obține cu ajutorul lor o cotitură a războiului.

În afară de aceasta, în vederea mării puterii de șoc a Wehrmachtului, acesta va fi reorganizat și în interior. Efectivul de personal al diviziilor va fi redus, dar puterea lor de luptă ridicată.

În vederea realizării programului de producție arătat mai sus, o mare parte a locurilor de fabricație vor fi transferate sub beton, respectiv în subteran. Aceasta înseamnă că se vor realiza proiecte de construcții atît de uriașe încît ele pot fi considerate pe drept cuvînt drept cele mai mari proiecte de construcție din toate timpurile, față de care prima înarmare a Germaniei, care, oricum, nu a fost neînsemnată, va părea pur și simplu o jucărie de copil.

După cele arătate, el (fîhrerul) nu are nici o îndoială că diviziile germane, cu ajutorul noii dotări, vor fi cel puțin egale, probabil însă superioare diviziilor inamice. Tot atît de puțin se îndoiește el că aviația germană își va recîștiga superioritatea în aer și că marina, cu armele ei mici și cu noile submarine, va realiza o cotitură a războiului. Poporul este cuprins de un fanatism crescînd și gata la orice

sacrificiu, în timp ce curățirea comandamentului armatei va face ca armata de uscat să-și atingă din nou nivelul din vremurile cele mai bune. În cazul că războiul ar fi pierdut, două treimi din popoarele Europei, între care întreaga intelectualitate, ar fi exterminate. În orice caz, englezii, cu ridicola lor mașină de război, nu ar fi în măsură să-i oprească pe ruși. Este bine că poporul german știe acest lucru și înțelege că nu există o cale de mijloc, ci că lupta trebuie dusă până la sfârșit. Poporul german este, în consecință, absolut hotărât ca, cu toate că orașele sale sînt distruse în măsură crescîndă, să lupte mai departe

pînă la o victorie clară și îndubitabilă. Spre deosebire de ultimul război, tineretul devine acum din ce în ce mai fanatic și mai hotărât să lupte.

El (führerul) le-a vorbit adeseori generalilor germani de exemplul fostei calfe de cizmar Protzig, care acum se numește Tito și care reține în teritoriul său 20 de divizii germane. Cu toate pierderile permanente, el reușește mereu ca din nimic să creeze noi unități. Dacă Comandamentul militar german va arăta aceeași putere de hotărîre, aceeași vitejie, același curaj și aceeași dirigență ca acest om, războiul nu poate fi pierdut în nici un caz.

ÎN ÎNCHEIERE, HITLER A RELUAT VECHILE ATACURI ALE PROPAGANDEI ANTISOVIEȚICE ȘI I-A AMINTIT „CONDUCĂTORULUI” CA REGIMUL LUI DICTATORIAL NU AVEA SĂ SUPRAVIEȚUIASCĂ ÎNFRINGERII REICHULUI NAZIST. TOTODATĂ, EL A AMENINȚAT APROAPE FĂȚIȘ, CU REPRESALII.

În sfîrșit, el (führerul) este convins că soarta Germaniei este legată în mod indisolubil de soarta statelor mijlocii și mici ale Europei. Nici o protecție engleză nu poate salva Finlanda, România, Ungaria, Bulgaria, Iugoslavia sau Turcia de bolșevism.

Dacă poporul german este astăzi gata să aducă cele mai mari sacrificii, aceasta se datorește faptului că el este cel mai luminat și că conducerea sa a distrus fără milă dușmanii interni ai poporului. În Germania nu mai există evrei, compliciti și autorii morali ai revoluțiilor. Dacă cineva este de părere că evreii trațau cu clemență ar interveni în cazul unei înfringeri în favoarea națiunii care i-a permis cu ospitalitate, aceasta este o greșală totală, după cum au dovedit evenimentele de după război cu ocazia bolșevizării Ungariei și Bavariei. În aceste țări, evreii au activat ca organizații absolute ai revoluției bolșevice.

Apoi führerul a arătat din nou că poporul german, spre deosebire de englezi, dă în luptă propriul său sînge. Dacă în interesul acestei lupte el renunță acum la tot ceea ce înfrumusețează viața, el este îndreptățit să-i pună aliatului său, cu cea mai mare seriozitate, problema dacă și el este gata să aducă orice sacrificiu în vederea victoriei. Dacă așa este, atunci trebuie să se găsească căi și mijloace pentru a înlătura greutățile care mai există în unele domenii. Dacă însă aliatul nu este

gata să facă acest lucru, atunci el (führerul) ar considera că ar fi sincer și cinstit să declare chiar și atunci, în mod clar și deschis, că nu este gata să meargă pînă la capăt. El (führerul) poate declara în mod formal că Germania nu va părăsi pe nici un aliat; trebuie însă să ceară din partea fiecărui aliat un răspuns lămurit la întrebarea dacă el este într-adevăr hotărît să lupte pînă la capăt. Dacă nu, aliatul trebuie să spună, pentru ca Germania să tragă consecințele necesare spre a salva Reichul de soarta pe care i-ar aduce-o o înaintare bolșevistă sau anglo-americană.

Între o victorie bolșevistă și una engleză sau americană nu este de fapt nici o deosebire, pentru că în cazul în care ar învinge englezii sau americanii tot bolșevicii ar trage foloasele față de Europa. Nu este de presupus că englezii, după sfîrșitul actualului război, vor mai lupta doi sau trei ani pentru a-i izgoni din nou pe bolșevicii din Europa. El (führerul) este, de altfel, convins că la Conferința de la Teheran englezii și americanii le-au cedat bolșevicilor toată Europa de la răsărit de Oder sau chiar de la răsărit de Elba. După părerea sa, englezii nu și-au asigurat decît insulele grecești și teritoriile italiene. Italia de sud, în conformitate cu acest plan de împărțire, va deveni bolșevică. Sicilia însă va reveni englezilor și va fi, poate, un obiect pentru care ei se vor certa cu americanii.

DEȘI, ÎN RĂSPUNSUL LUI, ION ANTONESCU A CAUTAT SĂ APARA ÎN POSTURA OMULUI STĂPIN PE SITUAȚIE, STENOGRAFUL A CONSEMNAȚ MULTLE PASAJE DIN CARE REZULTĂ LIMPEDE IZOLAREA REGIMULUI ANTONESCIAN ȘI REZISTENȚA TOT MAI PUTERNICĂ PE CARE O ÎNTIMPĂNA ÎN INTERIOR.

Antonescu i-a mulțumit în primul rînd führerului pentru expunerea cuprinzătoare și deschisă cu privire la situația actuală. În calitate de ostaș și conducător loial al unui stat aliat, el, împreună cu întreaga națiune română, au condamnat cu ultimă energie atentatul, iar el se folosește de această ocazie pentru a exprima din nou führerului,

în numele poporului român, satisfacția că providența l-a salvat și de această dată.

Nu dorește însă să ascundă că a fost extrem de îngrijorat în ce privește urmările atentatului asupra forței de luptă și a disciplinei Wehrmachtului german. După comunicările făcute de führer însă, el se va întoarce în România cu convingerea că ar-

mata germană va fi readusă la nivelul înalt pe care și-l doresc aliații Germaniei.

Apoi Antonescu a declarat că nu dorește să-i ascundă fűhrerului nici marea îngrijorare de care au fost cuprinși el însuși, armata și poporul român din cauza evenimentelor pe frontul de răzărit. Ca și pînă acum, atitudinea armatei române va fi caracterizată întotdeauna prin devotamentul și vitejia ofițerilor și ostașilor ei. În anii îndelungați de cînd războiul durează deja, nici un ofițer și ostaș român nu s-au opus vreodată conducerii statului și orientării politice urmate de el. Atitudinea națiunii române este antibolșevistă. De aici rezultă dorința ei de a continua lupta. Nu este însă destul să exprimi această dorință, trebuie s-o și poți pune în practică. Din cauza atacurilor aeriene inamice, România este tot mai mult împiedicată să facă acest lucru. În calitate de conducător de stat român, el dorește să nu-i ascundă fűhrerului marile sale temeri în ce privește desfășurarea situației politice în legătură cu atacurile aeriene. Atacurile aeriene sînt foarte eficace și produc pagube mari. Un singur atac de mare anvergură, pe care România îl suferă o dată pe săptămînă, provoacă pagube care se cifrează la 2—7 miliarde de lei. Situația se va mai agrava simțitor în cazul în care aliaților li s-ar pune eventual la dispoziție baze aeriene turcești.

Fűhrerul a remarcat, în această privință, că lucrul acesta nu se poate spune dinainte cu siguranță, dar în cazul în care așa ceva se va produce totuși, Germania „va avea grijă de orașele turcești”.

În continuarea declarațiilor sale în legătură cu situația aeriană din România, Antonescu a menționat că apărarea antiaeriană a țării sale în ceea ce privește artileria antiaeriană, și avioanele de vînătoare este absolut insuficientă. Unui număr de 700 de bombardiere atacante li se pot opune maximum 30—40 avioane de vînătoare germane și române, în timp ce artileria antiaeriană este absolut insuficientă. În această privință, fűhrerul a arătat că insuficiența artileriei antiaeriană se datorește în parte faptului că pe vremuri, atunci cînd Germania intenționase să preia această apărare, România nu a fost dispusă să pună la dispoziție sumele în lei necesare acestui scop.

În cursul expunerii sale asupra situației României în legătură cu atacurile aeriene, Antonescu s-a referit apoi la problema transporturilor. Transporturile în scopuri economice au și fost întrerupte cu totul; nu mai transporturile militare și petroliere mai funcționează, întrucît toate gările de triaj, toate atelierile de reparații, precum și nodurile de cale ferată mai importante au fost greu atinse de atacurile aeriene. Rafinăriile de petrol au suferit și ele pagube excepționale, astfel că, în loc de 1 100 de vagoane, acum nu pot fi rafinate decît 400 de vagoane pe lună.

În legătură cu aceasta, fűhrerul a arătat că o îmbunătățire a acestei situații nu poate fi realizată decît printr-un efort puternic în domeniul producției de avioane de vînătoare. În timpul cel mai scurt vor putea fi aruncate în luptă 1 000—1 500 avioane de vînătoare (în afară de vînători de noapte și distrugătoare); atunci situația se va schimba cu totul, în primul rînd pe un front, iar pe urmă și pe celelalte fronturi.

Fată de aceasta, Antonescu a subliniat că situația în România nu poate continua ca pînă acum, existînd pericolul ca, în timpul cel mai scurt, să se producă o catastrofă socială, militară sau economică. Afita vreme cît inamicul utilizează exclusiv baze aeriene italiene, greutățile din România mai pot fi eventual dominate; dacă însă atacurile ar porni de pe baze turcești, atunci s-ar produce o catastrofă.

Distrugerile de material rulant sînt, de asemenea, mari. În timp ce, în mod normal, circulația zilnică de vagoane de marfă este de 7 000 de bucăți, după atacuri aeriene această cifră scade rapid pînă la 3 500, crescînd foarte încet din nou abia la 4 000 sau 5 000 în urma unor reparații. Dintre vagoanele de marfă care sînt la dispoziție, circa 1 400 sînt utilizate pentru transporturi militare românești, iar 1 000 pentru armata germană, astfel încît transporturile pentru economia națională română, scăzîndu-se încă sufele de vagoane de marfă necesare pentru transportul de materiale de construcție, pentru aeroporturi și altele, se reduc pur și simplu la zero. Și în ceea ce privește aducerea din Germania a unor mașini importante din punct de vedere al ducerii războiului această lipsă de vagoane are efecte catastrofale, provocînd astfel în mod direct o scădere a producției de război românești.

Cu toată această situație extrem de critică, moralul țării încă este bun. Elementul predominant este frica de Rusia. De aceea, țara stă unită în spatele marelui. Nici un singur ofițer sau ostaș nu-l va părăsi vreodată. Comandamentul trupelor ține strîns în mîini moralul și disciplina unităților. Armata română își va face în orice caz datoria.

El trebuie însă, ca om cinstit, să sublinieze mereu temerile provocate de către situația pe frontul de răzărit în legătură cu desfășurarea politică în Turcia și Bulgaria. Faptul că Germania retrace anume unități din România provoacă acolo impresia că Reichul intenționează să se dezintereseze treptat de România.

Fűhrerul a răspuns că personal a militat în mod fanatic pentru ca fiecare kilometru pătrat de teritoriu cucerit să fie păstrat orice s-ar întîmpla. Aceleași genii strategice însă aflate în spatele pucului au cerut mereu ca trupele să fie retrase, chipurile, pentru a se obține posibilități operative mai mari.

În timp ce el (făhrerul) voise să mențină cu orice preț poziția de la El-Alamein, italienii fuseseră de părere că la Bengazi aprovizionarea poate fi asigurată mai lesne și obținuseră, bineînțeles, sprijinul cercurilor menționate din armata germană. Și acum această clică fusese de părere că regiunea baltică trebuie evacuată. El (făhrerul) poate însă asigura pe mareșal că nici nu se gîndește să ordone retrageri mai mari. Sub presiunea catastrofei în sectorul de mijloc al frontului, el fusese nevoit numai ca, în vederea închiderii marelui gol produs pe front, să efectueze anumite mișcări înapoi. În acest cadru au fost retrase și anumite unități de pe frontul din Ucraina de sud, în condițiile arătate de el mai sus. El poate însă asigura pe mareșal în mod formal că Germania nu se gîndește să părăsească România, ci procedează numai la o schimbare a unor anumite unități de trupe; dimpotrivă, după cum menționase deja, vor mai fi trimise încă 8—10 unități de care de asalt.

În continuarea discuțiilor, făhrerul a citat lui Antonescu cîteva exemple pentru a arăta cum el (făhrerul) a fost întotdeauna de părere că trebuie să se lupte departe la peri-

ferie, în timp ce clica statului-major insistase mereu de la 1940 încocoace că trupele germane să se retragă.

În cursul expunerii sale, Antonescu a exprimat îndoielile lui în ceea ce privește atitudinea Ungariei, care nu luptă. Dacă rușii ar năvăli acolo, și prin Transilvania vor înainta spre România, țara le-ar fi cu totul deschisă, întrucît întreaga armată română se află în răsărit. O situație catastrofală asemănătoare s-ar produce dacă eventual Turcia ar permite unei părți din flota italiană care a fost cedată bolșevicilor să treacă prin Dardanele. Prin aceasta, siguranța coastei Mării Negre ar fi periclitată, dîndu-se posibilitate unor debarcări rusești. În acest caz, marele semn de întrebare este Bulgaria! S-ar opune ea unei debarcări rusești sau anglo-saxone în Balcani ori ar trece la inamic?

Făhrerul răspunde că nu crede că rușii vor permite o debarcare anglo-saxonă în Balcani. Cel mult este posibil ca, în cazul unei înaintări rusești spre Bulgaria și Bosfor, englezii să pună mina pe Dodecanez, Peloponez și Creta. În Ungaria se va interveni neîntîrziat cu energie în cazul în care acolo s-ar produce din nou dezordine.

DISCUȚIA ÎNTRE CEI DOI DICTATORI A DEVENIT TOT MAI ÎNCORDATĂ. ÎNDOIELILE LUI ANTONESCU ÎN PRIVINȚA EFICIENȚEI PROMISIUNILOR CARE I SE/FĂCEAU L-AU ENERVAT PE HITLER, SURPRINS DE ÎNSISTENȚELE VASALULUI SĂU DIN ROMÂNIA.

Antonescu a vorbit apoi de marea încredere pe care a avut-o întotdeauna în făhrer și care l-ar fi făcut ca, după orice convorbire cu dînsul la Cartierul general al făhrerului să transmită asigurările primite conducătorilor militari și politici ai României, încrezîndu-se în mod absolut în cuvîntul făhrerului. El (Antonescu) a făcut acest lucru și după întoarcerea sa din ultima vizită, în ceea ce privește asigurarea făhrerului că Crimeea va fi ținută și că la începutul verii se va porni la recucerirea Ucrainei. Cu toate aceste asigurări însă, operațiile militare promise nu au fost realizate. Deși nu contestă că această nerealizare nu a fost în intenția făhrerului, trebuie totuși, pentru a răspunde cu totul deschis la întrebarea pusă mai înainte dacă România vrea să lupte mai departe, să declare că răspunsul său depinde de atitudinea viitoare a Ungariei și Bulgariei, de faptul dacă frontul de răsărit va fi stabilizat și dacă României i se vor pune la dispoziție suficiente mijloace de apărare împotriva atacurilor aeriene.

Făhrerul a răspuns că nu poate da nici o garanție în privința atitudinii Bulgariei. Bineînțeles că Germania se va opune oricărei neloyalități a Bulgariei; nu se știe însă cine va exercita în viitor regenta în Bulgaria. După ce Boris a fost ucis de Secret Service, iar el (făhrerul) din acest moment are un sentiment de nesiguranță față de Bulgaria, trebuie să te aștepti și la alte surprize. În ceea ce privește însă Ungaria, el (făhrerul) dă garanție absolută că nu se va în-

timpla nimic. Aici Germania va interveni în modul cel mai energic în cazul celui mai mic pericol.

Referitor la frontul de răsărit, el (făhrerul) poate sublinia că Germania însăși nu are decît un singur mare interes, acela de a stabiliza frontul de răsărit, făcînd totul și luptînd pînă la extrem pentru a realiza acest lucru.

În ce privește apărarea României împotriva atacurilor aeriene, aceasta nu poate fi realizată decît în cadrul măsurilor generale de siguranță. Prestări speciale în acest domeniu pentru România nu se pot acorda.

În legătură cu ultimul punct, acela al apărării antiaeriene, Antonescu a subliniat că rafinăriile de petrol și căile ferate au cea mai urgentă nevoie de apărare, citînd în sensul afirmațiilor sale date cu privire la pagubele suferite. Asupra transportului de petrol exercită o influență foarte defavorabilă și faptul că prin atacurile aeriene nu sînt distruse numai vagoanele-cisternă, ci și conductele petroliere.

Cu aceasta, discuția s-a îndreptat din nou asupra cauzelor apărării antiaeriene insuficiente în România. Făhrerul a menționat din nou că chiar România nu a fost dispusă, la timpul său, să pună la dispoziție sumele necesare, subliniînd în această ordine de idei că este înjositor și insuportabil pentru conducătorul unei țări ca Germania, care este gata să-și dea singele și pentru România, să afle mereu de la generalii săi

că pentru nevoile armatei germane nu se găsesc sursele de lei necesare. În fond, Germania nici nu ar fi trebuit să intervină în favoarea României, ci ar fi putut să se înțeleagă cu Molotov pe seama acestei țări. În România nu trebuie să se pună accentul pe considerente pur economice, ci trebuie să se țină seama numai de faptul că războiul trebuie câștigat cu orice preț; în cazul în care el este pierdut, sînt pierdute și moneda românească, și rezervele de aur românești, și rezervele petrolifere, precum și toate celelalte pe care apărătorii poate prea grijulii ai intereselor românești le-au pus deoparte cu menajamente. Dacă însă războiul este câștigat, tensiunile provocate de decontări, care s-au produs poate acum, vor putea fi înlăturate fără greutate.

Dacă i se reproșează Germaniei că pentru mărfurile românești cerute de ea nu poate oferi nimic în schimb, el (führerul) trebuie să menționeze că în interesul ducerii în comun a războiului Germania face tot ceea ce este posibil. Mai mult decît omeneste este posibil nu se poate face. Față de România, ca și de curînd față de Finlanda și pe vremuri față de Franco, Germania s-a arătat largă în privința ajutorului său și nu a pus niciodată problema decontării atunci cînd prietenilor le mergea prost. Poate că Germania nu exportă mărfurile pe care le cere România pentru că este orientată exclusiv spre producția de război, dar în schimb ea exportă, fără să crînească, oameni, care luptă și pentru România. Americanilor le vine ușor, pentru că-și pot mo-

biliza pretutindeni conturile. Germania nu posedă astfel de conturi, altfel de mult le-ar fi pus la dispoziție.

Mareșalul Antonescu a răspuns că trebuie cu regret să constate că, probabil, führerul nu a fost informat cu exactitate asupra prestațiilor României. În nici un caz nu li se poate reproșa românilor că ar fi lipsiți de curaj sau că ar fi afaceriști. România a executat întocmai acordurile încheiate cu Clodius, furnizînd toate cantitățile prevăzute, ba chiar mai mult.

La aceasta, führerul a menționat numai că necesitățile unei armate aliate în luptă nu pot fi reglementate printr-un tratat comercial.

Antonescu, care era în mod vizibil supărat de reclamațiile führerului, a spus în repetate rînduri că România a dat tot ce a promis, declarîndu-se gata să-i supună führerului date amănunțite în această privință.

La o remarcă a führerului că nici o națiune din Europa nu a făcut atîtea sacrificii ca cea germană și că Antonescu nu va mai găsi nici un obiect de lux în vitrinele orașelor germane în măsura în care ele se mai află în picioare, că acum 3 milioane de oameni, între care soții de funcționari, membri ai Wehrmachtului și funcționari, sînt trimiși în fabricile de muniții, Antonescu a replicat că și poporul român face eforturi extreme și că luxul nu mai există decît în unele părți ale Bucureștiului; la țară însă, situația este mult mai rea decît în Germania.

ION ANTONESCU, DEȘI ÎȘI DĂDEA SEAMA CĂ SE APROPIA CATASTROFA, ȘI-A LEGAT PINA LA CAPĂT SOARTA LUI ȘI A REGIMULUI DICTATORIAL DE REICHUL NAZIST. INSURECTIA NAȚIONALĂ ANTIFASCISTĂ DIN AUGUST 1944. EVENIMENT DE COTIDIAN ÎN VIAȚA POLITICĂ A ȚĂRII NOASTRE. A FOST RĂSPUNSUL PE CARE POPORUL ROMÂN, ISTORIA L-AU DAT DECLARAȚIEI FĂCUTE CU EMFAZA DE ANTONESCU CĂ ROMÂNIA „VA FI ULTIMA ȚARĂ CARE VA PARASI REICHUL”.

În încheiere, führerul a subliniat din nou comunitatea soartei Germaniei și a aliaților ei, care, în baza încrederii reciproce, trebuie să ducă la o comunitate de luptă absolută. Revenind la remarcă lui Antonescu cum că promisiunile făcute de führer în primăvară în privința Crimei și recuceririi Ucrainei nu au fost îndeplinite, führerul a replicat că au fost făcute toate pregătirile pentru ofensivă, ca: concentrări de trupe și de material, însă datorată vremii excepțional de proaste, tancurile s-au blocat pur și simplu în noroi. Este ca un complot al naturii faptul că în iarna 1941—1942 operațiunile au fost îngreunate de gerul excepțional, iar acum de umezeala extraordinară. Astfel, el (führerul), din motive care nu depind de voința sa, nu a putut realiza planurile sale inițiale.

Antonescu a răspuns că erătase deja că nu pusese de loc la îndoială intențiile. De

altfel, nici un aliat al Germaniei nu este atît de loial ca România. Ea va rămîne de partea Germaniei și va fi ultima țară care va părăsi Reichul, pentru că știe că sfîrșitul Germaniei înseamnă și sfîrșitul României. Tocmai din această cauză însă el a fost atît de îngrijorat, în ceea ce privește situația din Turcia și Bulgaria.

După un cuvînt de încheiere personal, führerul și-a luat rămas bun de la Antonescu. Acesta a fost în mod vizibil foarte obosit din cauza convorbirii îndelungate, astfel încît, mai tîrziu, a pus ca ministrul de externe al Reichului să fie rugat să-l scuze că nu participă la dineul prevăzut.

Marele cartier general al führerului, la 7.VIII.1944

(ss) Schmidt

Printre lucrările lui Constantin Daniel Rosenthal, pictorul care a luat parte activă la revoluția de la 1848 și apoi a fost surghiunit și întemnițat, sfârșindu-și viața, la vârsta de 31 de ani, în închisoarea din Pesta, menționăm un tablou, probabil necunoscut — cum s-a întâmplat și cu alte mărturii răvășite de trecerea și de primenirea anilor —, care evocă un moment sau un fapt cu deosebită semnificație.

Pictat de Rosenthal în faza lui de maturitate artistică, tabloul n-a fost, totuși, lucrat cu migala artei ce s-ar fi cerut valorificată.

Chiștigat, ca și prietenii săi — N. Bălcescu, C. A. Rosetti, V. Mălinescu și alții —, de mișcarea revoluționară, el participă la pregătirea revoluției care avea să izbucnească și să fie înfrântă în același an (1848); dar el duce lupta nu numai prin raptele sale, ci și prin arta sa. Înfrățind alegoric România revoluționară, România rupindu-și cătușele, pictorul crea cele dintii opere „cu conținut politic hotărât combativ din istoria picturii române”.

Într-o scrisoare din 11 decembrie 1850, Rosenthal va evoca timpurile acelea, „timpuri nevinovate, cînd eram atît de tineri; și cu toate năzdrăvniile noastre eram fericiți; toate acestea au trecut, făcînd loc altor lucruri mai serioase, azi nu ne gîndim decît la patria noastră și la revoluții...”

Compoziția la care ne referim este plasată în oval pe carton (24 cm × 19 cm), semnat jos în stînga cu alb: Rosenthal (nedatat). Scena este fixată de pictor în casa bunilor săi prieteni, poate cei mai apropiați din cîți a avut, prieteni care — după cum mărturisește Rosenthal însuși, într-o scrisoare din iulie 1847 — i-au dăruit o patrie spirituală, l-au înfiat sufletește, i-au împărțit visuri, nădejdi, preocupări, suferințe: Maria și C. A. Rosetti.

Jîlțul cu speteaza înaltă, tapisat cu catifea vișinie, pe care șade C. A. Rosetti, avînd pe brațe unul dintre copiii lui, ne arată că se găseau în salonul Mariei Rosetti. Aceasta, îmbrăcată într-o rochie de casă albă, cu mici volane de dantelă în jurul gîtului și la minicile largi, stă într-un jîlt, avînd pe brațe un prunc în scutece — fără

UN TABLOU NECUNOSCUȚ AL PICTORULUI ROSENTHAL DESPRE PAȘOPTIȘTI

MARIA GEORGE FOTINO

îndoaială micuța Libertate — Liby —, fetița lor, născută cu puțină vreme mai înainte. Profilul, cu pieptănătura fără podoabe, al mamei, conciu lăsat înclinat pe ceafă și care îi adună de la temple părul negru bine netezit, privirea duioasă, maternă, ne-o arată nespus de blîndă. Simpla înfrățire, pictorul ne-o arată așa cum au cunos-

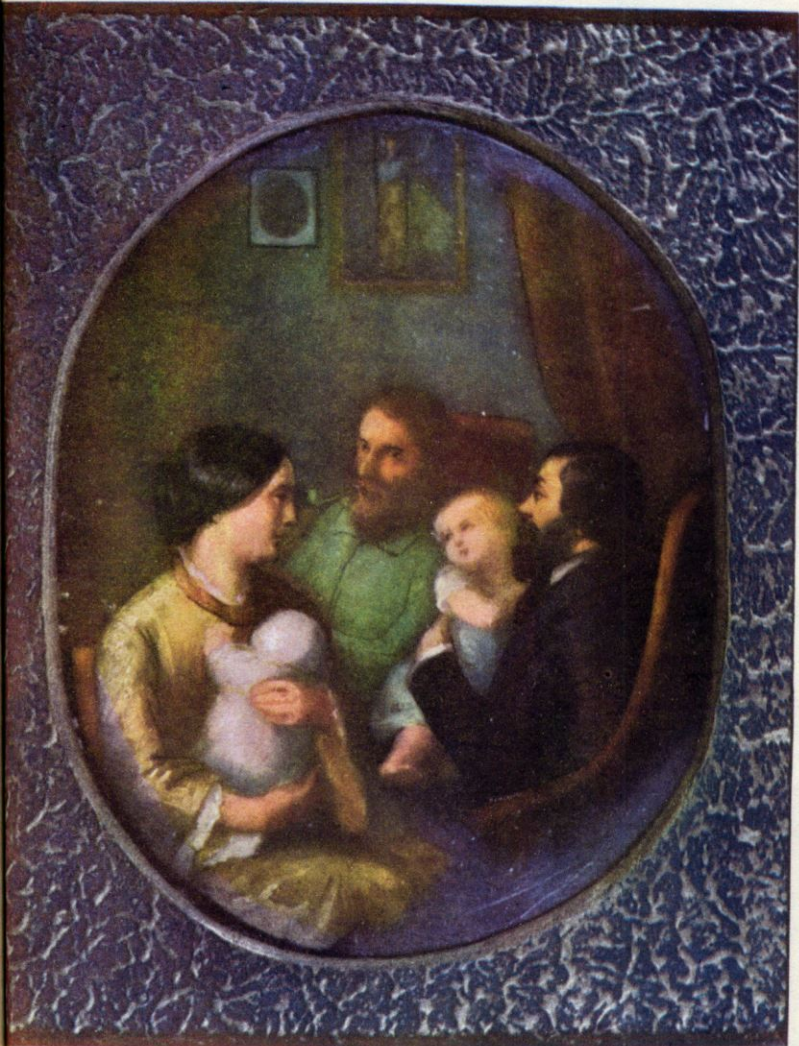
cut-o prietenii: „Nu pot crea decît figuri de femei sau mame pentru a regenera secolul nostru, pentru a îndrepta corupția, figuri nobile, eroice și duioase în același timp” — scria Rosenthal la 9 aprilie 1851.

Pe planul al doilea, apropiat de cele patru personaje centrale, este un bărbat blond, cu barbă mică alungită; el fine între buze o lulea din care se strecoară un fir de fum. Culoarea albastră a vestonului înviează ansamblul sumbru. Este prietenul lui C. A. Rosetti și al pictorului: revoluționarul Mălinescu, același pe care-l găsim într-o altă lucrare a lui Rosenthal, intitulată *Trei revoluționari* (C. A. Rosetti, pictorul însuși și V. Mălinescu).

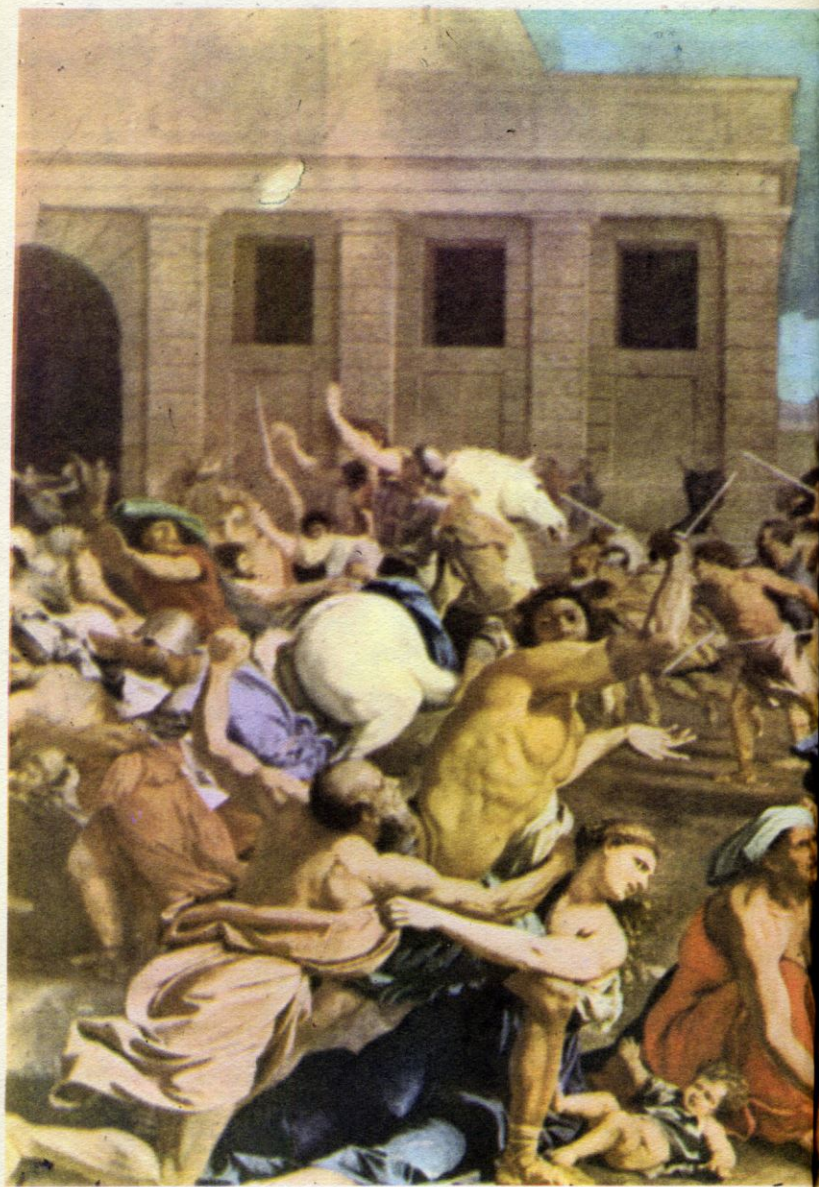
Pe fundalul acestei compoziții, cu cele 5 personaje grupate, sînt schițate două tablouri încadrate: unul mic, cu ramă neagră, un altul de format mare și cu cadru auriu, în care se deslușește silueta femeii din *România rupindu-și cătușele*. În dreapta, o amplă draperie cafenie completează decorul acestui interior.

După o narațiune orală, transmisă de la o generație la alta, ajunsă nealterată pînă la posesoarea de astăzi a tabloului, am aflat că în acest salon cu mobilă vișinie al Mariei Rosetti se întîlneau adesea prietenii care plămădeau idealurile mișcării revoluționare și pe care îi înflăcăra viziunea viitorului.

În seara aceea din 1848, cînd pictorul Rosenthal și Mălinescu se găseau, ca de obicei, în casa lui C. A. Rosetti, în nesfîrșite discuții și frămîntări pentru cauza revoluției, la sugestia Mariei Rosetti — înflăcărata prietenă a celor care luptau, ca și soțul ei, pentru un ideal —, pictorul are, pentru întîia oară, viziunea compoziției sale *România rupindu-și cătușele*. Pe zidul salonului vișiniu, în fața prietenilor săi, face prima schiță a ceea ce avea să realizeze mai tîrziu, acea alegorie care înfrățea țara eliberată. Tot în seara aceea, la dorința Mariei Rosetti, pictorul fixează, pe un carton, grupul celor care au fost părtași ai clipei acestei zămisliri revoluționare.

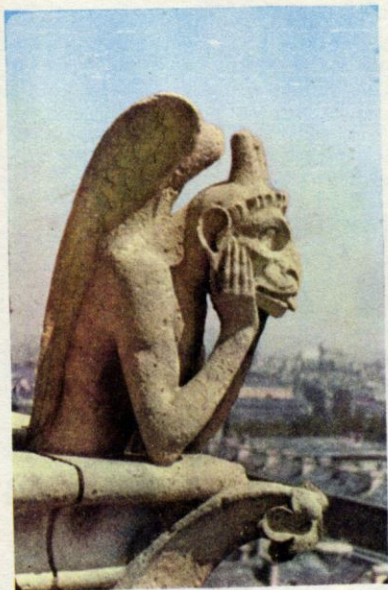

Tablou puțin cunoscut al pictorului Rosenthal înfățișând o scenă din familia pașoptistului C.A. Rosetti. Pictura se găsește în colecția particulară a Mariei George Fotino (foto: S. Steiner)

Răpirea Sabinelor, tablou de Nicolas Poussin
(1593-1665). În dreapta Romulus, primul rege
legendar al Romei dă poruncă de capturare
a femeilor.

Unul din monștrii apocaliptici, de piatră care împodobesc fațada catedralei Notre Dame din Paris. Prin analogie cu renumita statuie a lui Rodin i se spune „Gînditorul”

Picturi exterioare de la Arborea, ctitorie a pîrcălabului Luca Arbore (1502) foto: Ion Bușnescu

ARBORII LIBERTAȚII

JEAN HUGONNOT

DI. JEAN HUGONNOT, istoric francez, o dată cu aprecierile sale despre revista „Magazin istoric” ne-a oferit spre publicare articolul de față.

Cucerirea Bastiliei de către poporul răsculat al Parisului la 14 iulie 1789 a declanșat în întreaga Franță un val de entuziasm popular, iar celebra deviză — *libertate, egalitate, fraternitate* a devenit, în scurt timp, un simbol. Acest simbol trebuia să capete neîntârziat o formă concretă și astfel au apărut cei dintâi *arbori ai libertății*.

Primul arbore a fost sădit, într-un cadru solemn, nu la Paris, cum ne-am fi putut aștepta, ci în provincie. Se admite îndeobște că inițiativa ar fi aparținut comunei St-Gaudens, în apropiere de Civray, departamentul Vienne, în mai 1790.

Noaptea de 4 august, Marea Teamă, înlocuirea vechilor municipalități cu altele noi, în spiritul revoluției, organizarea gărzilor naționale au creat un climat nou. Este vremea unei exaltări revoluționare și patriotice provocate de crearea federațiilor locale, apoi departamentale și interdepartamentale, un fel de plebiscit popular care sfârșește prin impresionanta Sărbătoare a Federației, desfășurată pe Cîmpul lui Marte la 14 iulie 1790.

În această epocă, parohul Norbert Pressac de la Châtaigneraie a avut ideea de a încuna instalarea municipalității constituționale prin plantarea unui stejar în piața satului, unde, în prezența tuturor locuitorilor, a ținut un discurs, din care ne e cunoscut următorul fragment: „Sub acest copac vă veți aminti că sînteți francezi și, la bătrînețe, veți povesti copiilor voștri despre memorabila epocă în care l-ați sădit”.

Se spune că, după această ceremonie, toți cetățenii care aveau procese le-au suspendat printr-o simplă decizie a arbitrilor și serbarea patriotică s-a încheiat printr-o adevărată fraternizare.

În această atmosferă de voie bună generală, episoade similare s-au repetat de mii de ori în toate comunele din Franță.

Arborele libertății a devenit astfel emblema patriei și, deopotrivă, simbolul libertății și egalității, al căror conținut, deși încă nu îndeajuns de clar, întruchipa totuși secolele de luptă înflăcărată împotriva asupraii feudale.

Potrivit observației profunde a lui Tocqueville, Revoluția franceză se înfățișa tuturor contemporanilor ca „un deznodămint violent al unei opere la care lucraseră zece generații”.

Împodobit de cele mai multe ori cu flori și panglici în culorile națiunii, arborele libertății a devenit, de asemenea, în ochii poporului și centrul întrunirilor, *laborum*-ul conștiinței cetățenești, la fel de sacru ca și drapelul pentru ostaș. Arborii libertății erau plantați pînă și în fața porților de închisoare.

În mai 1792, în Franță se numărau peste 60 000 de arbori de acest fel. O bună parte fuseseră sădiți la Paris. Ex-marchizul de Villette, adept înflăcărat al ideilor noi, scria în acel an: „La Paris se înalță două sute de arbori ai libertății, toți încărcați de ghirlande, de panglici și flori...” (*Chronique de Paris*).

Ar fi însă greșit să considerăm că această manifestare, revoluționară în esența ei, n-a avut antecedente.

Strămoșii arborilor libertății

Admirația pentru arborii simbolici, arborii sacri, își trage obârșia din timpurile cele mai vechi. Măslinul Atenei, vița de vie a lui Dionysos, laurul lui Apollo, stejarul lui Zeus

Plantarea unui arbore al libertății în 1792. Desen de Bericourt

sînt bine cunoscuți de greci. Zeus își rostea prorociile în pădurea Dodonei. Sub smochinul sfînt din Atena se afla un altar în fața căruia poposeau procesiunile, în drum spre Eleusis.

În Fenicia, Chaldeea, Iudeea se venerau și acolo arbori, iar romanii își aveau pădurile lor sacre.

Cultul galic al vîscului de stejar s-a prelungit pînă în secolul al XIII-lea. Preferința germanilor se îndrepta, de asemenea, spre stejar. Se spune că arborele științei și arborele vieții făceau podoaba paradisului.

Vestita livadă de măslini din Ierusalim a rămas pînă azi un loc de atracție pentru turiști.

Stejarul din Guernica, în Biscaia, a cunoscut celebritatea de care s-a bucurat și stejarul sfîntului Ludovic din Vincennes; se pare că s-ar cuveni să-l considerăm pe acesta cel mai venerabil strămoș al arborilor libertății din Franța. Acolo, la umbra lui, se întruneau notabili provinciei și se desfășurau alegerile. În 1476, sub umbrarul aceluiași stejar, Isabella de Castilia și Ferdinand de Aragon au acordat vestitele libertăți sau *fueros*, pentru care republicanii basci au luptat cu îndrăzneală în 1936, în timpul războiului civil din Spania.

Adunați sub un arțar din Mons, în anul 1424, primii confederați elvețieni au jurat să-și elibereze țara.

Se spune că un măr din Woolstrop i-ar fi sugerat lui Newton ideea gravitației universale.

Tradiția budistă susține că Bo, copacul sfînt din Ceylon, ar fi un lăstar al arborelui sacru al budismului.

Ronsard n-a deplins oare, în versuri emoționante, furia distrugătoare a tăietorilor de lemne din pădurea Gastine, în Touraine?

În secolul al XVIII-lea, Bernard de Jussieu a devenit celebru pentru că a adus din Liban, ascuns în pălărie, faimosul cedru din Jardin des Plantes.

Salcia lui Alfred de Musset e o replică la salcia din Sf. Elena, sub care se odihnea Napoleon.

Acest cult al pădurii ocrotitoare, al arborelui ce simbolizează o înnoire sau a celui ce continuă simbolic viața unui erou care și-a dat-o pe a sa în numele binelui se întîlnește des și în tradiția poporului român.

Marea idee a copacului ca sursă a vieții s-a transmis din generație în generație. De-a lungul întregului ev mediu, pădurea a fost, de fapt, un izvor de hrană; țăranul, șerb sau liber, își mîna porcii în pădure, la ghindă; pădurea îi procura lemnul pentru unelte sau pentru încălzit, fructele sălbatice, mierea; pentru țăran pădurea era, de asemenea, și loc de braconaj, pentru că vîntoarea liberă îi era interzisă; în sfîrșit, ea îi oferea un adă-

post, aproape inviolabil, împotriva violenței seniorului.

Nu întâmplător, firește, *Les chansons de geste* acordă pădurii un loc atât de însemnat; ea acoperea spații imense, pe care aveau să le reducă doar despăduririle din evul mediu.

Obiceiul pomului de iarnă nu s-a născut odată cu creștinismul; popoarele nordice și răsăritene, scandinavii și germanii l-au cunoscut cu mult înainte. Acest pom, expresie a panteismului, a izvorului vieții, a supra-viețuit tuturor prefacerilor; el traduce profundul atașament față de pământul care ne hrănește, atașament pe care în romanul său *La Province* François Mauriac îl subliniază astfel: „Cibela¹ are în Franța mai mulți admiratori decât Christos; țărânul francez stăpânește pământul într-o măsură mai mare decât e stăpinit de el”.

Arborii lunii mai

Arborii lunii mai² au și ei o tradiție care se pierde în negura vremurilor. Ei semnifică sărbătorirea primăverii în apogeu. Altădată, tineretul din Italia obișnuia să celebreze prin plantări de arbori primăvara vieții.

Obiceiul s-a răspândit din Anglia în America, unde *may-poles* au devenit, în fiecare

¹ Divinitate antică: personifică natura ca izvor al vieții — nota trad.

² Arbori împodobiți cu panglici care erau sădiți în prima zi a lunii mai în fața casei cuiva, în semn de respect — nota trad.

comună, centre de întruniri cetățenești. În timpul războiului de independență al coloniilor din America, locuitorii orașului Boston au ridicat acest arbore la rangul de simbol al libertății proaspăt cucerite. L-au împodobit ca pe un obiect sfânt; dar după ce au ocupat Bostonul, englezii l-au tăiat.

La întoarcerea sa din America, La Fayette purta la centiron un breloc reprezentând un arbore împlintat într-o coroană și un sceptru frunte.

În Franța a existat obiceiul de a sădi un copac la nașterea unui copil.

Slujbașii asociației pariziene „La Basoche” sădeau copacii lunii mai în marea curte a Palatului justiției, devenită în iulie *Curtea arborelui de mai*.

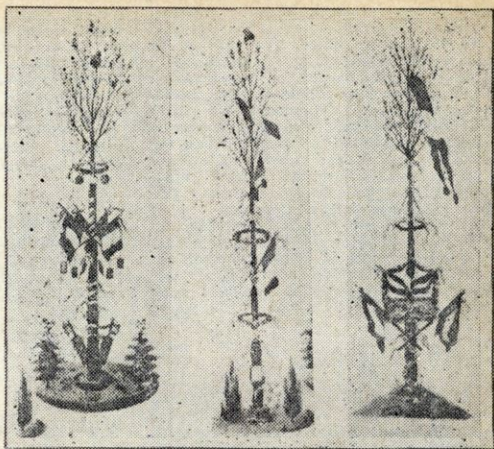
Se știe, de asemenea, că lucrătorii din construcții au păstrat obiceiul de a sărbători terminarea unei clădiri plantând un copac și organizând un prinz.

Arborii libertății în timpul Revoluției franceze

Abatele Grégoire, celebrul convențional montagnard, întrevedea posibilitatea de a crea în orașe, cu ajutorul arborilor, ceea ce numim astăzi *spații verzi*, situându-se, prin această idee, printre precursorii îndepărtați și profetici ai lui Le Corbusier. „Poate că oa-

Tărani dansind „la Carmagnole” în jurul unui arbore al libertății

menii vor simți — scria el — că e posibil, și de acum încolo necesar, ca pe ulițele mizere ale diferitelor comune să se creeze plantații care să reprezinte uneori un element de salubritate și întotdeauna un izvor de plăcere“.

Orice s-ar spune, moda arborilor libertății a mers crescând în întreaga perioadă a revoluției victorioase.

Astfel, în ziua de 20 iunie 1792, memorabilă zi revoluționară pentru populația Parisului, programul prevedea sădirea unui arbore al libertății în curtea *feuillantinelor*², în cinstea istoriceii ședințe din sala Jocului cu mingea³. Arborele, un plop, fusese adus din foburgul St-Antoine, foburgul Gloriei, într-un car, escortat de batalionul comandat de Santerre, de tunurile secției, de sulitele sanchiloților și de puștile gărzii naționale; dar în jurul palatului Tuileries și al Manejului, sediul Aduării, se înghesuia o mulțime atât de numeroasă încât o parte din cei ce escortau populul, împinși în grădina unei foste mănăstiri a capucinilor, învecinată cu curtea *feuillantinelor*, neștiind cum să se descurce, au sădit arborele libertății în fosta grădină de zarzavat a capucinilor. Un alt arbore fusese deja plantat în grădina Tuileries și Ludovic al XVI-lea prezidase ceremonia sădirii.

Au fost plantați și arbori ai fraternității. Astfel, cetățenii francezi și elvețieni au hotărât ca la granița dintre cele două state să fie sădit un astfel de arbore, în semn de legătură între popoare; un altul, adus din pădurea

Vincennes, a fost plantat, cu mare pompă, la 18 iulie 1793 în place du Carrousel. Esențele cele mai des folosite au fost stejarul și uneori plopul, acesta mai ales din pricina numelui său latin (*Populus*).

Fiecare sădire prilejuia o originală serbare populară, plină de strălucire: nu era oare epoca în care libertatea își lua zborul și Goethe exclama în seara bătăliei de la Valmy (20 septembrie 1792): „Din această zi și din această oră începe o eră nouă în istoria lumii“?

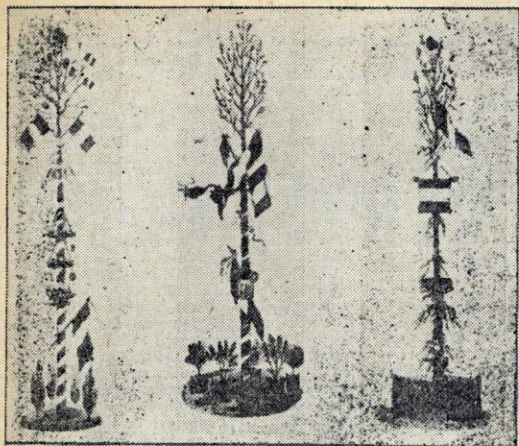
Imense și interminabile farandole, în ritmul *Carmagnolei* și al lui *Ça ira*, cuprindeau într-un vârtej îndrăcit oameni din popor, magistrați, generali, reprezentanți ai națiunii, episcopi și preoți constituționali; cu prilejul plantării arborelui fraternității din place du Carrousel, de pildă, primarul Parisului și toți consilierii municipali, împodobiți cu eșarfe, au dansat farandola patriotică alături de federați, de cetățeni ai Savoiei și de sanchiloți de toate profesiunile.

La 18 iulie 1793, generalul Houchard a scris din Forbach că armata de pe Mosella a sărbătorit acceptarea actului constituțional prin plantarea în tabăra sa a unui arbore. Reprezentanții în misiune pe lângă această armată scriau: „Un al doilea arbore al libertății a fost sădit de soldații Republicii în curtea castelului... Ne-am alăturat fraților noștri de arme și, împărtășind bucuria și expresia sentimentelor lor, am dansat cu ei farandola în jurul acestui arbore“.

Așa se întâmpla pretutindeni. Era traducerea într-un act concret a climatului exaltant al acestei epoci; firește, astăzi ni-i închipuim cu greu pe prefectul Senei, pe generalul guvernator al Parisului, pe președintele Curții

² Les Feuillants, denumire dată în 1792 constituționalilor, al căror sediu se afla în fosta mănăstire a feuillantinelor — nota trad.

³ Ședință în cursul căreia deputații stăruie a treia au depus jurământul „de a lupta pentru salvarea publică și de a apăra interesele patriei“ — nota trad.

Arbori ai libertății
plantați în piețele
Parisului

de casație, pe deputați și miniștri în mijlocul mulțimii, în zilele serbărilor publice, dansind în jurul unui arbore sau al unui stîlp încărcat cu tot felul de podoabe. Dar în acea epocă revoluționară libertatea nou născută era o plantă fragilă; comploturile aristocraților înăuntrul țării, războiul regilor și al prinților în afara ei o amenințau cu un pericol permanent.

Burghezia orășenească avea interes să facă trup comun cu poporul, mai cu seamă cu țărănimea, care, avînd pentru înția oară acces la proprietate, căpătase sentimentul că are, în sfîrșit, o patrie de apărut.

Cuvîntul *republican* era pe atunci sinonim cu patriot, și Saint Just nota: „Fericirea e o idee nouă în Europa”.

Generalul dansa cu soldații lui în fața arborelui din tabără; reprezentanții în misiune se asociau dansurilor populare din jurul *tulpinilor republicane*, în fața altarului patriei, fără să se sinchisească pentru atîta lucru de prestigiu lor.

Era entuziasmul patriotic al voluntarilor din anul II, care plecau la luptă în sunetele bărbătești ale unei „înăripate Marsilieze zburînd printre gloanțe” (Michelet).

Asemenea cocardei tricolore sau Marsiliezei, arborele libertății a făcut înconjurul lumii; soldații francezi l-au plantat pretutindeni în Europa, dar a apărut chiar și în țări în care armatele franceze n-au pătruns. De pildă, în Polonia lui Kosciuszko.

Arborii libertății au înflorit în Antilele franceze, care și-au scuturat lanțurile sclaviei, la Santo Domingo, în special, unde Toussaint-Louverture, acest „Napoleon al negrilor”, a ridicat stindardul revoluției. La 22 termidor, anul II, o delegație de deputați s-a prezentat în Convenție ca să declare despre Senegal:

„Întreaga colonie s-a grăbit să se adune și să sădească arborele libertății chiar pe locul unde se ținea infamul tîrg de sclavi”.

Un mare număr de arbori simbolici se uscau. Convenția a decretat ca „în toate comunele Republicii unde arborele libertății a pierit să se sădească altul pînă la 1 germinal. Încredințează plantarea și întreținerea arborelui celor mai buni cetățeni, pentru ca arborele libertății să înflorească în fiecare comună sub egida libertății franceze”.

În jurul acestor copaci, îngrijiți cu rîvnă de locuitori, împodobiiți cu panglici, flori și inscripții în versuri și în proză, locuitorii se adunau ca să depună jurămîntul cetățenesc, ceremonial prin esență laic.

În timpul marilor solemnități, acești arbori serveau drept locuri de popas, cu alte cuvinte înlocuiau altarele în aer liber ale serbărilor religioase de altădată; într-un cuvînt aveau aceeași importanță ca și altarul patriei. Se socoteau monumente publice, a căror conservare era protejată prin lege. Împotriva lor se îndrepta ura contrarevoluționarilor, și adesea, în timpul nopții, regaliștii îi doborău, furioși.

În locul arborelui doborît se planta însă, fără întîrziere, altul. Așa s-a întîmplat la Rouen. Trunchiul copacului mutilat, acoperit cu o pînză neagră, a fost transportat la Comună, escortat de vreo mie de oameni înarmați, în sunetele unei muzici funebre. Copacul nou plantat, pavoazat în culorile naționale și purtînd inscripția *Cetățenii din Rouen mă vor apăra pînă la moarte*, a fost transportat cu alai pentru a fi sădit în fața Templului ra-

țiunii. Garda națională, autoritățile, societățile populare au invitat pe reprezentanții în mișune să arunce primul pumn de tăină peste rădăcini.

Dar s-au văzut și lucruri mai surprinzătoare: pentru a sărbători o victorie efemeră, căpeteniile unei insurecții țărănești, de origine contrarevoluționară, al cărei focar se afla în comunele de pe lângă Coulommiers și Ferté-Gaucher n-au găsit nimic mai potrivit decât să cînte un Te Deum nu în biserică, ci sub un copac al libertății. E un exemplu grăitor despre tilcul profund acordat acestui simbol republican.

În anul X, în timpul Consulatului, copacii erau încă îngrijii cu regularitate, dar e lesne de închipuit că zelul scăzuse, mai ales din partea oficialităților.

În timpul Imperiului, cînd despotismul se intensifica, simbolul libertății devenea, evident, un anacronism. Se pare totuși că nu s-au luat măsuri directe și nici nu s-au dat ordine formale de a se doborî arborii libertății. Dar încă din perioada reacțiunii termidoriene un mare număr din acești arbori fuseseră distruși clandestin, în pofida pedepselor severe prevăzute de lege.

În anii Restaurației mai existau încă mulți arbori ai libertății. Guvernul a ordonat să fie scoși din rădăcini. Cîțiva au scăpat totuși teferi și după această vinătoare regală.

După 1830 se mai puteau vedea unul în fața bisericii din Linas, altul la Pantin, doi la Marsilia. Mai existau încă și în 1848. Cei din Marsilia erau doi superbi stejari, care, împodobiți din nou, păreau niște patriarhi în mijlocul arborilor tineri, plantați în perioada revoluției din 1848.

Într-adevăr, după 1830 arborii libertății au reapărut, dar s-au răspîndit iarăși în întreaga Franță abia după februarie 1848. Se plantau acum într-un număr așa de mare parcă se voia reînvierea unor amintiri mărețe, întreținute, de altminteri, de istoricii ai Revoluției franceze ca: Michelet, Thiers, Guizot.

Jaurès însuși avea să noteze în a sa *Istorie a Revoluției franceze*: „După destui ani, supraviețuitorii Revoluției franceze se mirau ei înșiși că din inimile lor, în care nu mai rămăsese decât cenușa, putuse să țîșnească atîta lavă incandescentă. Acest foc lăuntric al Revoluției a răsturnat, și nu o dată, raporturile economice dintre clase. Ca focul interior care, cînd izbucnește, răstoarnă și amestecă terenurile suprapuse”.

Acest entuziasm popular a animat și spiritul generos al revoluționarilor din 1848. Dar după prăbușirea speranțelor lor, după represiunea singeroasă din iunie 1848, după ce societatea, clasa muncitoare au fost puse la index, Republica era doar un nume: votarea legii Falloux, instituirea, în 1849, a unei „ordini morale” au fost însoțite de ordinul ministrului de interne, Faucher, de a dezrădăcina din Paris toți ar-

borii libertății, deși mulți dintre ei primiseră binecuvîntarea clerului.

A doua zi după lovitura de stat din 2 decembrie 1851, Napoleon al III-lea a dispus distrugerea arborilor simbolici care mai existau în restul Franței.

Arborii libertății au reapărut la 4 septembrie 1870, ca o speranță în victoria asupra invadatorilor germani: Comuna din Paris a vrut să reînvie această importantă tradiție republicană, tradiție care a inspirat din nou atît armatele lui Chanz, Faidherbe, pe voluntarii lui Garibaldi, pe francirozii din Est, care au apărut la chemarea înflăcărată a lui Gambetta, cît și freemătul protestului național al Comunei împotriva armistitiului din ianuarie 1871.

A trebuit să ia naștere apoi Rezistența, izvorită din înfrîngerea suferită în iunie 1940, ca să reapară nu arborii, ci pădurile libertății. Vreme de patru ani, patru ani cumplici, pădurile Franței se transformară în refugiu tuturor celor puși în afara legii, al tuturor luptătorilor fără uniforme care căutau să se sustragă represaliilor inamicului; acolo au găsit adăpost și cei ce s-au eschivat de la serviciul muncii obligatorii în Germania.

Arborele libertății din anii Revoluției franceze devenise pădure. Dar nu printr-un joc al hazardului: „Poporul francez e o lungă memorie” — a scris Aragon, marele poet al Rezistenței.

Tradiția libertății continua în mod firesc. Și o revistă elvețiană de limbă germană, „Die Nation”, avea dreptate să scrie, la 27 ianuarie 1944, cu cîteva luni înainte de marea insurecție eliberatoare: „Rezistența franceză este cea mai puternică mișcare de masă pe care a cunoscut-o Franța după Revoluția din 1789”.

Acest rol al pădurii ocrotitoare și eliberatoare a fost evocat și de pictorul contemporan Jean Amblard — el însuși fost francirot — în frescele care împodobesc azi una dintre marile săli de ceremonie ale Primăriei din St-Denis, oraș cu o foarte bogată istorie.

Vorbind despre aceste fresce, marele poet Paul Eluard a scris: „Această frescă a maquisului a fost un adevărat imn adus pădurilor libertății: ea conține toată grandoarea și nenorocirile acestei mișcări; ea alătură stejarul alunului, arțarulul, fagulul. Un mare număr de tineri își amintesc că s-au adăpostit la umbra lor — tineri care luptau pentru o viitoare primăvară —, și frunzele copacilor fremătau ca inimile lor. Copacii lui Jean Amblard sînt frați buni cu oamenii. Sînt copacii maquisului, arborii Rezistenței la rău, arborii libertății”.

Într-un cuvînt, o mărturie în plus a acelei imense solidarități naționale care a fost Rezistența franceză în momentele grele ale istoriei noastre, un capitol inedit care trebuie adăugat la *Istoria patriotică a arborilor libertății*, așa cum fusese ea prezentată Convenției naționale de abatele Grégoire, reprezentant al departamentului-frontieră Vosges, în anul II al Republicii franceze.

a existat podul URIAȘILOR?

dr. IOAN COJOCARU

Este foarte probabil ca lumea constantiniană să fi fost legată de nordul Dunării și printr-un pod pe la Hirsova, în afară de altele mai spre apus.

Dar spre Moldova? Se știe că Dobrogea, atît de intens romanizată, nu a rămas izolată de bogatele ținuturi nord-vestice; dimpotrivă, ea a întreținut un permanent schimb de mărfuri cu localnicii de pe meleagurile Siretului și mai spre miazănoapte. N-au impus oare aceste relații economice — și nu numai economice — construirea unui pod care să lege cele două maluri ale fluviului în zona respectivă?

În elucidarea acestei probleme, o contribuție poate aduce cercetarea arhivistică. În manuscrisul 730 de la Arhivele statului, la pagina 82 v, este consemnată o veche legendă din regiunea Brăilei potrivit căreia, acum 150 de ani, un pașă ar fi servit prînzul pe o zi caldă, stînd în tîhnă... deasupra valurilor Dunării! În cazul în care istorisirea conține un simbol de adevăr, se naște întrebarea: pe ce va fi stat așezat năstrușnicul pașă? Fusesse atunci o toamnă secetoasă, iar apele bătrînului fluviu scăzuseră mult, dînd, probabil, la iveală o construcție mai veche sau rămășițele unei astfel de construcții. Să fi avut oare podul de la Drubeta

perche într-un al doilea pod transdanubian de piatră, întins peste cotul de la Brăila—Galați? Cel puțin așa presupune Epites, medicul carantinei Brăila, într-un raport al său din anul 1834, în care a lăsat chiar o descriere sumară a unei porțiuni de pod, pe care-l atribuie lui Constantin cel Mare. Localnicii îl supranumiseră „Podul uriașilor”.

Dăm, mai jos, copia raportului arheologic întocmit de doctorul Epites acum 134 de ani:

„Scăzînd apa Dunării de vreo cîteva zile atît de mult, au eșit la vedere un pod de piatră în mijlocul Dunării, care după spusa unor lăcuiitori mai bătrîni, nu s-au văzut de cînd cu nemții și după spusa altora, zice că un pașă au mîncat d-asupra podului la anul 1816. În sfîrșit, acel pod era pã nevăzute cunoscut corăbierilor trecători și unor lăcuiitori, sup numirea: podu uriașilor, podu lui Constantin împărat și după alții, podu lui Traian — adăugînd minciuni și basme îndestule.

Cu toate acestea, îndestul de mirare este că se află astfel de zidire din veacurile trecute, în mijlocul Dunării, unde alteleori adîncimea ei este dă 15—16 stînjini. Și fiind aceasta un obiect interesant la istoria Țării Românești, l-am luat îndeaproape în băgare de seamă.

Așadar, vreo cîteva zile mai înainte m-am dus cu dumnul Directorul, secretarul și alții, în caicul căpitanului de port, am cercetat poziția și tărîmarea lui, felurimea pietrilor ce se află întrebunțate la clădirea lui și adîncimea a tât împrejurul său. Am luat și felurimi dă pietre corasan (var lucrat cu nisip), scoen și altele, dintr-acea clădire, ca să trimit d-lui Poenaru, Directorul Școlii naționale, spre păstrare în Muzeul național.

Astăzi însă la 1 octombrie au venit și d. ocîrmuitorul Ioan Slatineanu cu d. prezedent al judecătōrii M. Colceag și d. ofițer Ioan Băbescu împreună cu mine în barca numitului căpitan cu vislașii săi; alătîrindu-ne dă pod, s-au scoborît din caic d. ocîrmuitor împreună cu mine, chiar pã podul dă piatră, carele astăzi să prelinge dă apă ca de 2 palme la unile locuri și la alte locuri dă 3 și 4 palme (aceasta s-au făcut, pentru pomenire).

Făcînd observații asupra acestui obiect, s-au dovedit și altă zidire, mai la vale în curmezîș de la acest pod, cu depărtare ca dă vreo 50 stînjini. Această zidire nu este cunoscută nimănui; ci fiindcă să prelinge apa ca de un cot și pînă la un cot și jumătate, nu s-au putut să se ia în băgare dă seamă mai cu deslășire, dar se vede că este mult mai mare

BUFONI

LA

CURȚILE

DOMNEȘTI...

AL. ALEXIANU

Printre desfătărilor cu care își înveseleau traiul cirmuitoarii noroadelor din trecut, la noi și aiurea, e vrednic de amintit spectacolul *soitarilor* sau *bufonilor*, întreținuți de feudali la curți și în palate, pentru înfățișarea lor comică și, mai ales, pentru vorbele de duh, schimonoselile și tumbele lor.

Cit este de veche tradiția acestor bufoni de curte pe continentul nostru, nu-i ușor de spus. Antichitatea îi cunoștea și mitologia le pomeneste prezența în Olimp, prin Momus, măscăriciul zeilor. De altfel, din sa-turnaliile păgine va fi descins și acea „săr-bătoare a nebunilor” (festum stultorum) cu farsele ei groțefte, celebrată anual în Franța și în alte părți ale Europei, cu un ceremonial greu de reconstituit astăzi.

Domni ai risului și ai veseliei, recrutați dintre prostănacii hazlii or dintre piticii cu simțul umorului, — pentru că nu toți bufonii erau nebuni și nu toți nebunii erau înțelepți, ca în tragediile lui Shakespeare — *nebunii regali* aveau privilegiul de a rosti cele mai dureroase adevăruri, fără a fi pedepsiți pentru îndrăzneala lor. Din păcate, capricioasa Clio n-a reținut de-a lungul veacurilor satira sau tristețea lor, ci doar gumele mucalite și hohotele de ris ale curtenilor.

Vremea de aur a măscăricilor a fost, fără îndoială, evul mediu. La curțile regilor

Franței și ale unor mari seniori au trăit nebuni celebri, ca *Gallet*, bufonul lui Wilhelm Cuceritorul, *Le Glorieux*, nebunul lui Carol Temerarul, *Triboulet*, nebunul regelui Ludovic al XII-lea. Mai târziu, Ludovic al XIII-lea l-a avut pe *Maret*, Henric al III-lea și Henric al IV-lea — regele galant — au avut ca măscărici preferat pe *Chicot* și șirul lor continuă.

Secolul al XVII-lea a cunoscut moda măscăricilor de o șchioapă, modă care va dura multă vreme. La curtea Spaniei, între 1639—1648, ei vor poza, alături de regi, regine, infante și ciini „dogi”, pictorului Velásquez. Nebuni ca *Idiotul din Coria* sau pitici ca *Sebastiano de Morra* vor dobândi astfel favoarea de a intra în istorie laolaltă cu capetele încoronate.

MĂSCĂRICII ȘI SOITARI VOIEVOZILOR

Este de presupus că astfel de măscărici și soitari-pitici prezenți în Apus, nu puteau să lipească nici de la fastuoasele curți ale primilor noștri voievozi, chiar dacă letopiselele țării nu le-au consemnat existența.

Cum vor fi arătat aievea cei dintii „nebuni” ai curților basarabești, este greu să ne închipuim astăzi. Ei purtau, probabil, elegantul costum civil al epocii; un capșon cu moțul lăsat pe spate, de care atir-nau ciucuri și clopoței, le acoperea capul. În jurul gîtului, un guler rotund, cu margi-nile zimțate, era pus peste vesta scurtă; niște pantaloni-ciorapi (pantaloni colanți) mulați pe picior; călțunii de piele fină, cu talpa alungită exagerată și cu vârful întors în sus, după moda polonă, completau îm-brăcămintea. Era un veșmînt care s-a păstrat neschimbat în Apus, vreme de secole, numai în garderoba bufonilor.

Este interesant de observat că, un veac și jumătate mai târziu, revenind moda capi-șoanelor bărbătești, păstrată doar în portul „nebunilor”, în Țara Românească se vor importa din Ardeal, prin 1550, asemenea scufe, cunoscute sub denumirea de *Narren-Kappe*, adică „scufii de nebuni”.

Apoi documentele încep a vorbi...

Ele consemnează, printre primii bufoni, pe *Petre Bolea*, bufonul pitic al voievodu-lui moldovean Petru Șchiopul. După ce își sluiise cu credință stăpînul, în timpul vre-melnicei lui domnii, bufonul îl urmasse în pribegie, la Bozen, în Tirol, și, după moar-tea acestuia, devenise măscăriciul coconu-lui său domnesc, Ștefăniță Vodă, răposat și el la o vîrstă de tot tînără. Pe acest „Pietro Boles di Moldavia, gia nano del Signor Pietro Voivoda” îl întîlnim, în anul 1605, în actele italiene, bătrîn și sărac, cerșind o pensie cuviincioasă din risipita *avere* a sus-numiților principii defuncți.

Este neîndoielnic că și în palatele lui Radu Mihnea se vor fi aflat măscărici, curtea lui egalînd în strălucire și în lux

pe acelea ale marilor crai din vecinătate. Mărturii scrise nu avem însă. Știm doar că, în 1582, Mihnea Vodă cheltuia 8 000 de ducati de aur pentru a cumpăra favoarea lui Nassuf Aga, eunucul pitic, atât de influent în haremul sultanului.

Un an mai târziu, Caterina de Medici, regina Franței, intervenea pe lângă un alt voievod român, Petru Cercel, pentru a-și procura „cai de rasă și pitici” („per li cavalli et nani”).

...Anul 1654. Sub domnia lui Matei Basarab, călătorul Pavel din Alep, trecător prin Țara Românească, semnala la Tirgoviște, în toul unei serbări, un *comișel* („a groom”) călare pe un catir și un altul, pe un măgar, defilind prin fața mulțimii, „în scopul de a provoca veselia și risul spectatorilor”. În ziua de înălțare, același diacon sirian, luind parte la ospățul dat de noul voievod al țării, Constantin Șerban, observa cițiva măscărici care mincau cu poftă, în văzul măriei sale, așezați sub un baldachin, în grădina.

Nu știm ce simbrerie vor fi primit pentru slujba lor nebunii de la Curtea domnească din Iași, în vremea lui Vasile Lupu, protocolarul și elegantul voievod al Moldovei. Apare însă, într-un document din 1669, unul dintre descendenții acestor bufoni, „Mihael... feciorul măscăriciului”, om căpătuit, ajuns „blănarier” în capitala țării.

Dar Dimitrie Cantemir, iubitorul de cărți și costume occidentale? Va fi întreținut, la

curtea lui, vreun bufon, așa cum s-ar fi cuvenit, de altfel, unui domn crescut la Țarigrad? Nu putem spune nimic sigur în această privință.

Se relatează însă, în memoriile unui contemporan neam, F. W. Bergkholz, că, la serbările carnavalești din 1722, fastul voievod al Moldovei apărură costumat oriental, fiind îndeaproape urmat de boieri și de un măscărici călare pe un măgar.

Curtea lui Constantin Brîncoveanu cunoșcu, și ea, măscărici și pehlivi. Catastifele de venituri și cheltuieli ale domniei, dintre 1697—1712, păstrate la Arhivele Statului, pomenesc pînă astăzi despre jocurile lor la ospețele voievodului și despre darurile pe care le primeau, după fiecare petrecere, în postavuri și bani.

Printre ultimii măscărici, menționați ca atare, se numără și cei doi „nebuni” („fous”) pe care îi întâlnește francezul Jean Louis Carra, în anticamera palatului domnesc din Iași, în vremea lui Grigore Ghica Vodă, așinind calea domnului, de dimineața pînă seara, scuturind o zornăitoare de argint, strîmbindu-se și rîzind cit îi ținea gura.

...Epoca fanariotă. Locul măscăricilor și piticilor-bufoni tradiționali este luat acum de *soitari*, recrutați, după moda constantinopolitană, dintre slugile voievodului și avind aspect și roșturi oarecum deosebite.

Ei preced alaiurile domnești, mergînd pe jos, înaintea voievodului și beizadelelor, rîzind în hohote. Poartă pe cap calpaze mari de blană, de care sînt prinse, deasupra frunții, mici oglinzi simbolice. La bîru au pistoale și în mîini țin toporașe, sau, după mărturia lui Raicevich, consulul Austriei, niște bastoane înalte cu clopoței de argint.

Fr. Jos. Sulzer îi va vedea jucînd la curtea voievodului Alexandru Ipsilanti și-i va descrie amănunțit în cartea sa despre români „Geschichte des Transalpinischen Daciens”, tipărită la Viena între anii 1781—1782: „Domnitorul... dacă era cu chef și ținea să arate cuiva caietul curții lui, chema pe ceașul soitarilor și-i porunceă să le joace teatru. Îndată, șase voinici cu nădrăgi albi sau roșii, largi și lungi, suflecați după portul turcesc, cu bastoane îmbrăcate în argint și cu căciuli rotunde de blană pe cap, se plecau adînc, ducîndu-și mîna la frunte, în semn de grabnică împlinire a voiei stăpînului, și, după un moment, întorcîndu-se, cel mai bun de gură ținea mai întîi o cuvîntare, apoi începea teatrul. Îmbrăcați în uniformă ruptă, a vreunui dezerter austriac, cu niscaiva zdrențe vechi de haine străine ori pămîntene sau chiar femeiești, ei vorbeau românește, turcește

Soitar călărind un cal pitic pe lângă butea voievodului Nicolae Mavrogheni. (Detaliu din stampa lui Petristsch)

ori grecește, fără să se fi pregătit dinainte. Dialogul era plin de glume pipărate..."

Stampele pot avea, și ele, graiul lor ca, de pildă, aceea a desenatorului neamț Petristsch, reprezentînd fuga voievodului Mavrogheni din București. De altfel, ca o confirmare despre vestitele-plimbări prin București ale excentricului domn, Ion Ghica și, după el, G. I. Ionescu Gion povestesc din auzite, multe și mărunte pozne, care de care mai savuroase: „După prinz, răsturnat într-o caleașcă poleită, trasă de patru cerbi cu coarnele de aur, ieșea la plimbare, înconjurat de cihodari cu fuste albe și ilice rotunde de samur în cap, de arnăuți și de soitari cu căciuli lungi de postav pestriț, împodobite cu coadă de vulpe și clopoței, care jucau chiocecurile pe lingă trăsura domnească. Se strîmbau la trecători și insultau femeile cu vorbe nerușinate”.

MĂSCĂRICI BOIEREȘTI

În ultimii ani ai veacului al XVIII-lea, imitînd fastul și moravurile curții domnești, unii dintre marii boieri și dregători pămînteni își luară pe lingă casă cite un bufon de credință, pentru a se desfăta.

S-a păstrat, tot prin scrisorile lui Ion Ghica, amintirea „prințipului Zamfir”, fost bogasier cu prăvălie lingă biserica Bărăției, devenit, peste noapte, nebunul banului Pănă Filipescu, un megaloman care-și construise, în nebunia lui, o genealogie fantezistă, de toată „evghenia”, pretinzînd a fi, nici mai mult, nici mai puțin, decît feciorul din flori al împărătesei Maria Tereza, frate vitreg cu Leopold și cu Iosif al II-lea.

Mai erau apoi Manea nebunul, bufonul banului Dumitrache Ghica, și Pitulicea, țigancă-mascărică a spătarului Ienăchiță-Văcărescu, care tutuia pe toți musafirii stăpînului ei, adresîndu-li-se cu „vere spătare”. Bucureștenii au cunoscut tot atunci și pe faimosul Sgabercea, omul de casă al marelui logofăt Constantin Dudescu, un nebun care se dădea drept pretendent la mina fiicei voievodului Mavrogheni. În sfîrșit, pe măscăriciul lui Racoviță, un nebun tot cu ifose nobiliare, căruia i se spunea în deridere Vistierul Oprea dă la Bucov, și al cărui nume ne-a rămas într-o veche încercare de comedie a lui Iordache Golescu.

Era atît de contagioasă această modă a nebunilor, încît — așa cum ne informează generalul Langeron — în vremea războiului ruso-turc, prin 1809, generalul prinț Bagration, în perioada șederii sale la Hirșova, își luase și el un bufon.

În ianuarie 1808, într-o scrisoare a lui G. Valetas către un cleric, apare pomenit „un omuleț de care ride domnul”, fiind vorba aci, poate, tot despre vreun măscărică din preajma voievodului, rămas necunoscut nouă.

Patru ani mai tîrziu, din Valea Buiucderé se îndrepta spre București cortegiul noului voievod, Ioan Caragea, pornit spre țară îndată după investire. „Un amestec de bogăfii și zdrențe, de pompă asiatică și pocitanii călări — cum se exprimă, ca martor ocular al spectacolului, în scrisorile sale, contele Auguste de Lagarde — o muzică ce nu era de loc mai prejos de ceea ce noi numim în Franța «charivari»”. În mijlocul acestui alai de bărbați călări și femei în harabale, călătorul străin zărește pe nelipsitul „nebun”, care distra societatea prin strîmbăturile sale și care „nu era poate cel mai nebun dintre toți”.

Este același tip de soitar-bufon, care îl va întîmpina, în 1818, la curtea domnească din Iași a voievodului Scarlat Callimachi, și pe medicul englez William Macmichael: „O persoană ce purta un baston și era îmbrăcată grotesc. Ea dovedea prin săriturile și strîmbăturile sale că era glumețul sau «nebunul curții». El ne luă în primire blînurile și dăntuși înaintea noastră, în marea odaie de audiență”.

...Apoi, documentele nu-i mai pomenesc.

Soitari din alaiul de investitură al domnului Alexandru Ipsilanti — 1797. (Detaliu după acuarela contemporană a lui Marki Calja)

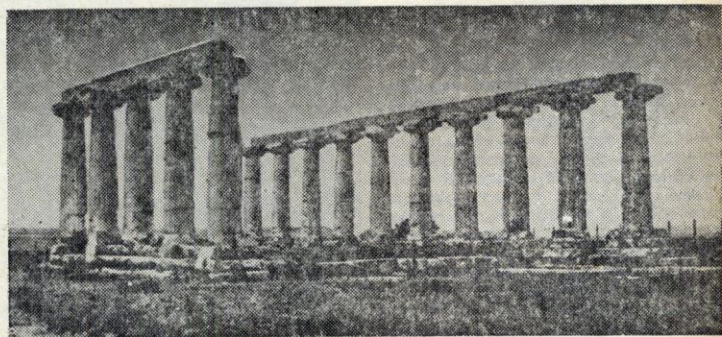

**ITINERAR
ARHEOLOGIC**

ITALIA

acad. EMIL CONDURACHI

Jară clasică a notelor de drum, Italia îşi piteşte pe orice călători să-şi aştearnă pe hirtie impresiile, totdeauna puternice, pe care nu poate să nu i le lase acest pământ minunat. Frumuseţii locurilor şi monumentelor artistice îi răspund firea deschisă a oamenilor şi dorinţa lor de a vedea pe orice străin bucurându-se de tot ce vede şi de tot ceea ce îl înconjură.

M-am apropiat totdeauna de această ţară cu o neobişnuită curiozitate, dar mai ales cu sentimentul unei imense plenitudini. Ca un fel de „preparatio evangelica” recitesc de fiecare dată, înaintea unei astfel de călătorii, paginile emoţionante închinete Italiei de N. Iorga. Splendid poem !

De astă dată, călătoria mea în Italia îmi oferea sporul unui indoit interes. Aveam prilejul să văd pentru prima oară partea de sud a ţării, adică acea parte ce cunoscuse între veacurile al VIII-lea şi al III-lea î.e.n. o înflorire excepţională a civilizaţiei helenice; totodată participam ca invitat la cel de-al VII-lea Congres dedicat „Magnei Graecia”, o dezbatere menită să pună, pentru prima dată, în valoare cele mai noi aspecte ale cercetării ştiinţifice din arheologia Italiei meridionale. Monumente de un interes excepţional, inscripţii şi texte literare ilustrând un capitol strălucitor al „miracolului grec” urmau să fie analizate şi valorificate la acest congres. La Tarent, între 8 şi 14 octombrie 1967, s-au întrunit unii dintre cei mai cunoscuţi specialiştii în acest domeniu.

7 octombrie. Roma. Primul popas roman. Deşi scurt, îl folosim din plin. De la ora 6 după-amiază pînă la miezul nopţii, cînd pleacă trenul spre Bari, pelerinăm ceasuri de-a rîndul prin oraş ; de la gara Termini pe Via Nazionale şi prin Piazza Venezia, pe lingă forurile lui Traian, Caesar şi Augustus, pe lingă forul cel mare. Via dell'Impero se desfăşoară largă, dezvăluindu-ţi de departe masa enormă şi perfect echilibrată a Colosseumului. Pornim înapoi, pe Via del Corso, de-a lungul căreia se întrecuau altădată carele alegorice şi aveau loc bătăile cu flori ale carnavalului, şi ajungem în Piazza del Popolo, unde, de fiecare dată, retrăiesc mai mult decît în oricare alt colţ al Romei primele mele amintiri romane. De sus, de pe balustrada grădinii Pincio, se aşterne la picioare Roma, cu cupola îndrăznească a catedralei Sf. Petru, în care geniul lui Michelangelo şi-a dat întreaga măsură. Trecem apoi pe eleganta Via del Tritone, pe lingă Accademia di San Lucca, pentru ca să ne oprim — ca toţi

pelerinii —, plini de respect pentru tradiţiile romane, la minunata „Fontana dei Trevi”. Regăsim în jurul acestei splendide fontini un colţ din Roma papilor Urban al VIII-lea şi Clement al XII-lea, a căror griji pentru înfrumuseţirea capitalei lumii catolice apare aici mai limpede ca oriunde.

La miezul nopţii, înapoi la frumoasa gară Termini, în reparaţie încă după marele incendiu din anul trecut. Începe calea lungă ce taie de-a curmezîşul Italia meridională.

8 octombrie. Tarent. Dis-de-dimineaţă, cu soarele ce bate în fereastră, străbăteam Apulia. Am mai făcut acest drum acum 31 de ani, cînd, prin Brindisi, mă îndreptam pentru prima dată spre Atena. Atunci mă izbise peisajul arid, cu torente seci şi pietre arse de soare. S-au schimbat multe. Livezile de măslini şi de portocali dovedesc un progres real, umanizînd această parte a Italiei, multă vreme dezolantă. Efortul ultimilor ani e vizibil : de-a lungul drumului de fier şerpuesc şosele bine îngrijite şi apar pretutindeni ferme noi.

Tarentul, cu cele două porturi ale sale — Mar Piccolo şi Mar Grande —, dominate de fortăreaţa aragoneză, de pe zidurile căreia ochiul priveşte pînă-n nesfîrşitul cerului şi al mării, ne va adăposti o săptămînă.

După-amiază, în sala mare a prefecturii, are loc şedinţa de deschidere a Congresului „Magna Graecia”. În afara specialiştilor participă : un cardinal, patru amirali (Tarentul este marele centru al marinei militare italiene), ministrul adjunct al învăţămîntului, directorul general al artelor frumoase şi al anticităţilor, prefectul, cu un cuvînt, şedinţa de gală. Vorbeşte prof. R. Cantarella despre „Sensul şi originea termenului de Magna Graecia.”

Seara, recepţie în saloanele prefecturii.

9 octombrie. Prima zi la „Magna Graecia”. Sala de conferinţe a Muzeului tarentin e neîncăpătoare pentru toţi congresiştii. Tema generală a congresului : „Oraş şi teritoriu rural în Magna Graecia”.

Sînt prezentate trei rapoarte : al prof. Ettore Lepore de la Universitatea din Napoli, al prof. Georges Vallet, directorul Institutului francez din acelaşi oraş, şi al meu. Claritatea cu care au fost expuse primele două rapoarte, bogăţia lor de fapte şi de idei le-a asigurat o apreciere unanimă. Ele au oferit dezbaterilor din zilele următoare un cadru general istoric şi arheologic, ale cărui coordonate precis determinate au uşurat valorificarea noilor rezultate obţinute prin săpăturile recente din Italia meridională.

Raportul pe care l-am prezentat trebuia să ofere altul un termen de comparaţie cu

În machetă, văzut în prim plan : Coliseul (Muzeul Civiltă Romană) foto sus

Metapont : ruinele unui templu (foto jos)

Roma : forul lui Traian. (In centrul fotografiei se înalță Columna)

realitățile istorice și arheologice din regiunea Pontului Euxin cit și rezultatele cercetărilor românești în acest domeniu. Istoriografia românească a fost preocupată, de la V. Părvan încoace, de istoria legăturilor reciproce dintre coloniștii greci de pe țărmurile Pontului Euxin și populația băstinașă tracă din Balcani și de la Dunărea de Jos. O comparație între situația de aici și cea din părțile noastre putea oferi astfel posibilitatea unei confruntări și a precizării unor aspecte specifice izvorind din condițiile deosebite ale colonizării vechi grecești de pe țărmurile însoțite ale Italiei și ținuturile hiperboreice ale Pontului Euxin. Pe lângă alte deosebiri, se cuvine a mai fi subliniat și faptul că cercetarea raporturilor dintre greci și băștinași din Italia este încă recentă. Acum șapte ani, mai exact în 1961, termenul însuși de „penetrație” greacă în interiorul Italiei meridionale apărea unor participanți la primul Congres „Magna Graecia” de-a dreptul excesiv. Astăzi, după o mai stăruitoare atenție acordată acestui fenomen, numeroși sînt arheologii italieni care-și îndreaptă cercetarea spre o asemenea problemă. În țara noastră, cercetările în această direcție au însă un trecut de peste o jumătate de secol. Opera finală a lui V. Pirvan, „Getica”, în care această problemă a fost minuțios dezbătută, a apărut în 1926 !

10-11 octombrie. Rapoartele sopraintendenților. Ambele zile sînt rezervate rapoartelor de săpături prezentate de sopraintendenții Italiei meridionale : Attilio Stazio pentru Tarent și regiunea Apuliei, Mario Napoli pentru regiunea Salerno, Dinu Adameșteanu pentru Lucania, De Franciscis pentru Napoli, Pompei, Herculaneum, Pozzuoli — în special restaurări de edificii — și A. Foti pentru Calabria. Fiecare dintre ra-

poarte prezintă detalii interesante, fie din punctul de vedere al topografiei locale, fie din acela, mai larg, al istoriei elenismului din „Magna Graecia”.

Merită subliniate cercetările din zona vechiului oraș Tarent, care prezintă unele similitudini cu situația de la Tomis (Constanța). Într-adevăr, extinderea Tarentului, ajuns la o adevărată înflorire în secolele VII și V—IV î.e.n., s-a petrecut pe seama necropolelor mai vechi ale orașului. Marele istoric grec Polibiul spunea într-adevăr că la Tarent morții trăiesc laolaltă cu cei vii ! Regiunea mlăștinoasă din jurul Tarentului împiedică extinderea zonei urbane, orașul elenistic ocupă locul vechii necropole, împinsă mai spre N-E și N-V. Zona urbană a orașului Tomis în epoca romană a acoperit și vechea necropolă elenistică, făcînd necesară organizarea unei noi necropole, așezată dincolo de zidul de nord al incintei.

Raportul de săpături și cercetări arheologice prezentat de Dinu Adameșteanu, fost elev al Universității din București și unul dintre străluciții reprezentanți ai cercetărilor moderne arheologice mediteraneene, a stîrnit un interes excepțional. El sintetizează rezultatele obținute în ultimul timp în Lucania, unde, în calitate de sopraintendent, desfășoară de cîțiva ani o bogată și rodnică activitate. Rezultatul cel mai interesant al acestor cercetări este, înainte de toate, precizarea aerofotogrametrică, confirmată prin săpături metodice, a gospodăriilor grecești din secolul al VI-lea î.e.n. în teritoriul orașului Metapont. Se disting bine atît pe fotografiile aeriene cît și pe teren hotarele respectivelor ferme. În mijlocul lor au fost descoperite locuințe complexe, ce dovedesc instalarea agriculturii grece în „hora” metapontică. Încetul cu încetul, ea se extinde spre nord, în teritoriul aparținînd, înainte de venirea grecilor, triburilor indigene din Lucania. Monele orașului Metapont, împodobite cu spic de grîu, dovedesc încă din epoca arhaică ponderea mare a agriculturii cerealiere în viața acestei bogate și însemnate colonii grecești de pe țărmurile Mediteranei. Săpăturile recente au dovedit astfel atît întinderea teritoriului orașului cît și pătrunderea metodelor superioare ale agriculturii elenice. Inutil să subliniem interesul excepțional al acestei descoperiri nu numai pentru Metapont, dar și pentru întreaga zonă ocupată de coloniștii în „Magna Graecia” și în Sicilia.

12 octombrie. Ultima zi la „Magna Graecia”. Dimineața discuții cu privire la rapoarte și comunicări. Iau cuvîntul marele

elenist, prof. Michel Lejeune de la Paris, cunoscutul istoric al vieții economice grecești, Finley, prof. Massimo Pallotino, membru al Academiei dei Lincei, și alții. Paola Zancani Montuoro aduce completări cu privire la săpăturile sale de la Francavilla Marittima, Juliette Legenière cu privire la săpăturile în curs de desfășurare de la Amendolara (Calabria), în teritoriul bogatului oraș grecesc Sybaris, prof. Neutsch cu privire la săpăturile din anul acesta de la Heraclea.

13 octombrie. Ordonea. Plecarea disdimineată spre Foggia. În drum trecem pe lângă Cannae, locul „reginei bățăliilor” din antichitate. Tactica măiastră a lui Hanibal i-a asigurat, în anul 216 î.e.n., cea mai mare victorie împotriva romanilor.

Ne oprim la Ordonea — vechiul oraș roman Herdona, întemeiat peste o veche așezare indigenă. Excelentă primire cu pline de casă, brânză țărănească, struguri proaspeți și vin roșu din Apulia făcută de echipa belgiană de săpături, condusă de prof. Maertenes, cu care mă întâlnisem cu câteva luni mai înainte la Tel-Aviv, la Congresul limes-ului roman. Centrul orașului, în special forul, termele și amfiteatrul complet dezvelite, se prezintă ca o creație pur romană.

14 octombrie. Întâlniri la Metapont. La Metapont, unde ajungem seara, pe la ora 10, un grup deosebit de amabil ne așteaptă. Pe lângă colaboratorii imediați ai soprintendenței, Giovanni Uggero, trei tineri arhitecți, dintre care Benvenuto se remarcă printr-o deosebită vioiciune, și doi colaboratori „externi”: d-na Dilthey de la Heidelberg și d-na Juliette Legenière de la Paris, ambele conducând săpături pe teritoriul metapontin. Cu puțin timp înaintea noastră sosise aici și Alexandra Wassowicz de la Institutul de arheologie din Varșovia.

15 octombrie. Miraculosul Sybaris. După câteva ore de mers ajungem pe locul vechiului și bogatului oraș Sybaris. Pământurile sînt de o rodnicie fără seamăn. Peste tot, verdele vegetației îți lasă și astăzi impresia acelei opulențe, celebră pentru sibariji de altădată. Îți dai seama, fie și numai după aspectul exterior, de invidia care a dus la conflictul final din anul 510 î.e.n., cînd Crotona, înfrîngîndu-și vechea rivală, a ras Sybarisul de pe fața pămîntului. Săpături cu adevărat nu s-au putut face niciodată la Sybaris. Terenul este în așa măsură îmbibat de apă încît chiar cîteva simple sonde efectuate de arheologii americani au necesitat cheltuieli imense pentru pomparea apei ce izvoră de pretutindeni.

Ne mulțumim deci să admirăm frumusețile locului și să înțelegem cîte ceva din temeiurile geografice ale înfloririi vechiului oraș.

Ultimele ceasuri ale acestei după-amieze duminicale le-am petrecut vizitînd săpăturile de la Francavilla, executate de Paola Zancani, cunoscută prin admirabilele descoperiri de la Paestum, la gura riului Sele. Urmele arheologice descoperite aici ne arată, mai bine ca oriunde în altă parte, densitatea teritoriului sibarit. Francavilla Marittima pare a fi făcut parte, și ea, dintre cele 25 de orașe sibarite.

16 octombrie. Șantier arheologic. Plecăm de dimineată să cercetăm teritoriul metapontin. Spre nord, de-a lungul unui torent, urcăm în direcția colinelor de pe versantul de sud al Apeninilor. Deosebit de interesante săpăturile preconizate de Dinu Adameșteanu și conduse cu multă pricepere de Giovanni Uggero. Trei gospodării grecești din secolul al IV-lea, cu hotarele bine precizate, cu locuințe complexe așezate în mijlocul proprietății, ne-arată, pentru prima dată, cum trăia un colon grec din Metapont, celebru în secolele VII—VI î.e.n. prin producția sa de grîne. Splendidele monede de argint metapontine, purtînd pe revers un spic de grîu, ilustrează, de asemenea, bogăția realizată sistematic și tenace de acești întreprinzători greci. Este meritul fotografiilor aeriene de a fi permis identificarea hotarelor acestor proprietăți.

După-amiază vizităm cele două impresionante monumente din vechiul Metapont: templul arhaic al lui Appolon Lykaeos din Agora și așa-zisele „Tavole palatine”, de fapt tot un templu arhaic, situat în afara zidurilor orașului. Răzoare de flori albe înfloreșc calea de acces spre acest al doilea templu datînd, ca și primul, din faza dezvoltată a epocii arhaice. Alături, un muzeu modern, excelent organizat.

17 octombrie. O seară magnifică. Din nou la Tarent. Vizităm, în cursul după-amiezii, săpăturile de la Policoro, pe locul vechii Heraclea. Deosebit de interesant un fragment din zidul de apărare al orașului, construit din cărămizi nearse, ca și unele locuințe din epoca arhaică greacă. Deocamdată, pînă la terminarea noului muzeu, la care se lucrează, de zor (devizul: 120 milioane de lire), întreg materialul descoperit în săpături este adăpostit în clădirea municipiului. Sîntem conduși de prof. Neutsch de la Heidelberg și de arheologul Rüdger de la Institutul arheologic german din Roma. La întoarcere, pe lună plină, ne

oprim din nou la „Tavole palatine”. Îmi lipsesc cuvintele de admirație pentru loc și monument, dar greu poate fi uitată această seară.

18 octombrie. „Zona depressa”. Matera a fost secole de-a rîndul centrul nefericit al unei zone neospitaliere și sărace. Dezgolate, colinele stîlcoase au devenit cenușii. Doar caprele de mai găsesc o biată hrană. Cartierul cel mai semnificativ al acestei sărăcii îl poți vedea și astăzi la Matera. Păstră numele grăitor de „i sassi” (pietrele). De fapt este vorba de locuințe construite în grote sau stînci săpate în adîncime. Peisaj apocaliptic, care a servit ca decor filmului „Evanghelia lui Matei”. Chiar acum, toamna tîrziu, pietrele se încing și fac aerul greu de respirat; înăuntrul locuințelor și bisericuțelor rupestre e frig și umed. Multe dintre aceste locuințe au ușile zidite, pentru a împiedica pe locuitori să se mai adăpostească în încăperile lor insalubre. Iată de ce, înainte de război, nu se vorbea de Matera decît în șoaptă. Aici, mai mult decît oriunde în altă parte, era o „zonă depressa” (zonă înapoiată). Nu era singura zonă de acest fel din sudul Italiei, dar Matera pare că le întrece pe toate.

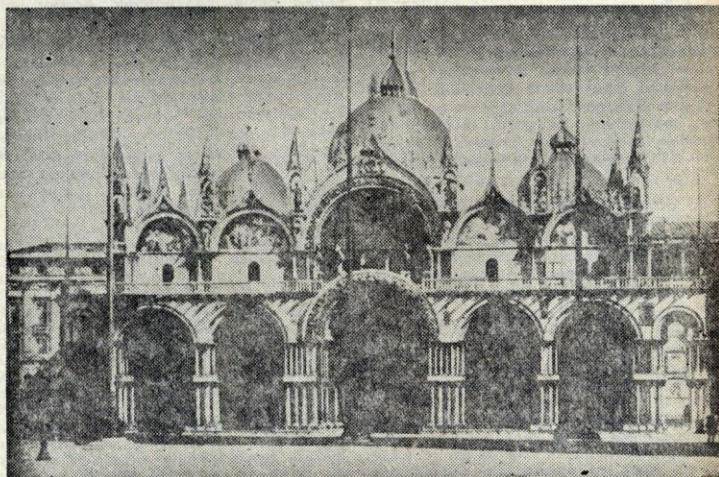
Spre seară urcăm drumul greu spre Santa Maria d'Anglona. Splendidă biserică romanică din secolul al XI-lea, din nefericire des-

tul de neglijată. Singuratic, în lumina lunii, pe o colină abruptă și izolată, monumentul lasă să se întrevadă primii muguri din istoria creației artistice din sudul Italiei medievale. Rüdiger ne arată, alături, o așezare preistorică recent cercetată.

19 octombrie. Albano — exilul lui Carlo Levi. O ușoară ploaie ne însoțește în prima parte a drumului spre Potenza. Urcăm tot mai sus muntele Albano. Cocoloțat pe o stîncă inaccesibilă, alături, un sătuc uitat de lume, la care poți ajunge doar înfruntînd o cărăruie croită pieziș în munte. Acolo a fost exilat, în timpul fascismului, scriitorul Carlo Levi. Acestea sînt locurile pe care el le-a descris cu atîta vigoare în cartea publicată în primii ani de după război și tradusă în numeroase limbi străine și în românește „Il Cristo și è fermato a Eboli” (Hristos s-a oprit la Eboli). Vom ajunge, peste cîteva zile, și la Eboli și vom înțelege rațiunea acestui titlu: de la Eboli începea omenirea, părea că nu se mai bucură de sprîjinul divinității, într-atît era de sărmană și de sălbătică!

20 octombrie. Patria lui Horațiu. Drumul spre Venosa merge o bucată de vreme de-a lungul celebrei Via Appia, construită sub îngrijirea renumitului censor Appius Claudius în 312 î.e.n. spre a lega Roma de coasta Adriaticei. Șoseaua merge paralel, alături, întreaga traseu acestui prim drum de piatră, ce străbătea de-a curmezisul Italia meridională pînă la Brundisium, Brin-

Veneția : Basilica San Marco (fațada)

disi de astăzi. Venosa se află la o înfruntare a Viei Appia cu multe drumuri din interior. Pe un platou larg deschis, cu multe livezi și vii, orașul lucește în lumina puternică a soarelui de octombrie. Evident, prețutindeni se află numele lui Quintus Horatius Flaccus, care a copilărit pe străzile acestei urbe însoțite, unde tatăl său ocupa modesta, dar lucrativă funcție de percepător al dărilor. Poetul citadin a păstrat, fără îndoială, în amintirea sa frumusețile peisajului venosian.

21 octombrie. Înserare la Heraion. Spre Salerno. Un timp, satele sînt încă modeste, dar vegetația e din ce în ce mai bogată. Într-o regiune încântătoare, plină de verdeață este așezat Eboli, astăzi complet reconstruit. Orașul lui Carlo Levi a fost distrus de bombardamentele din ultimul război.

De la Eboli înainte se deschide drumul larg spre Paestum și Salerno. O splendidă autostradă ne duce spre minunatele temple grecești de la Paestum, ce au străjuit neclintite atîtea veacuri pe țărmul Mării Ionice. Am stat cîteva ceasuri, la sfîrșitul unei după-amieze luminoase, pe treptele „Heraionului”. Coloanele puternice, durate în calcarul auriu, reflectau ultimele raze ale soarelui. Marea lua parcă foc. În spate, coasta munților devenea parcă sum-

bră de verdeață densă a pinilor. Ai fi vrut ca timpul să se oprească !

22 octombrie. Napoli. O zi întreagă prin muzeul arheologic, unul dintre cele mai bogate din lume, și prin galeria de picturi și tapiserii instalată în frumosul palat regal de la Capodimonte. Țărmul, atît de des cîntat și totdeauna nou, de la Santa Lucia, castelele angevine și, mai ales, mulțimea în permanență mișcare fac din acest pitoresc oraș ținta firească a miilor de admiratori ai Italiei. Ne-am plătit și noi tributul de admirație pe care-l merită pe deplin această splendidă capitală a Bourbonilor. Am vizitat, cum era și drept, ruinele de la Pompei, unde se fac și astăzi săpături începute acum 200 de ani ! Ne-am oprit și noi la „Albergo del Sole”, unde altădată Goethe își scria primele pagini din „Călătoriile italiene”.

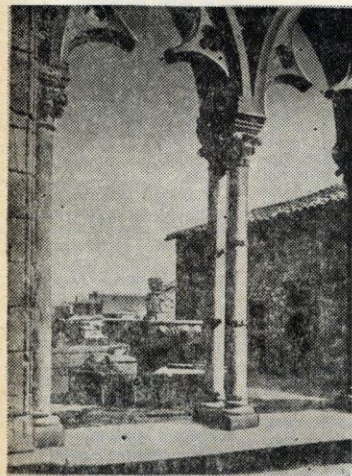
4-6 noiembrie. Roma, Florența, Veneția. O săptămînă de vizite la monumentele și muzeele din Roma trece întotdeauna prea repede. Imensul palat al Vaticanului, în care se îngîrmădesc mii de statui, de bijuterii, de vase, culminează cu „stanțele” lui Rafael și cu Capela Sixtină, în care geniul atotputernic al lui Michelangelo și-a desfășurat viziunea apocaliptică.

Filmul călătoriei noastre s-a oprit la Florența. Am ajuns aici la un an după teribila catastrofă din 4 noiembrie 1966, cînd apele dezlănțuite ale pașnicului Arno s-au înălțat la peste trei metri, izbind fără milă porțile aurite ale Baptisterei. Unul dintre splendidele panouri ale porții aurite a lui Ghiberti a suferit mai mult decît celelalte și e încă în restaurare. Altminteri, după o muncă neistovită, orașul își recăpătase aspectul elegant de dinainte. Florența a rămas și va rămîne întotdeauna o adevărată „citta signorila”.

Ultima parte a drumului ne-a purtat într-o Veneție oarecum stranie: cer plumburiu, rafale de vînt și ploaie, străzi și piețe inundate de apă venită din „Alto Mare”. Îndeobște Veneția e cunoscută ca un oraș cu mult soare. „Regina Adriaticei” rămîne însă maiestuoasă și în această lumină vineție. Am umblat o zi întreagă pe străzile ei întortocheate, am străbătut, înviorați de aerul rece, Canal Grande, străjuț de o parte și de alta de bogatele palate ale patricienilor de altădată ; am vizitat pe îndelete mîndrul Palat al dogilor și bogata catedrală „Sf. Marcu” ; am admirat statuia ecvestră a lui Colleone, mai singuratică și mai impunătoare parcă, în piața severă pe care o domină.

Astfel se încheia, într-un amurg de toamnă tirzie, itinerarul nostru arheologic.

Viterbo : vedere parțială a unei loggii de la palatul papal

MEMORII

În memoriile sale, C. Argetoianu afectează numeroase pagini vieții politice din România interbelică, istoriei partidelor politice și persoanelor ce au stat în fruntea lor.

Fragmentul pe care îl reproducem se referă îndeosebi la activitatea din anul 1919 a Partidului Poporului — al cărui membru marcant era pe atunci și autorul memoriilor — și la aceea a Partidului Conservator (Take Ionescu). Multe date și fapte la care se referă C. Argetoianu pot contribui la înțelegerea mai completă a uimitoarei ascensiuni a Partidului Poporului, ca și a discreditării lui rapide.

M. C. STĂNESCU

Liga poporului și alegerile zise constituționale • Divergențele radicale politice între Averescu și mine • Dezamăgirea mea. Organizare și așteptare • Anul ardelenilor • Contactul cu conservatorii și cu Take Ionescu • Raporturile cu socialiștii • Averescu și comploturile • Popularitatea lui Averescu • „Indreptarea”

Eu unul nu mă sinchiseam de loc de alegeri și, pînă să le văd suprimate, mă mulțumeam să le văd amînate. Căci nu urmăream nici chemarea la guvern, nici succese electorale, ci cu totul altceva. Dedesem mina cu Averescu, o mărturisesc, lămurit, în urmărirea unui regim de dictatură. Cu mult înaintea lui Mussolini și a lui Hitler, pe cînd numele și doctrinele lor erau încă necunoscute, într-o vreme în care toată lumea aștepta lumina de la răsărit și se închina în fața așa-ziselor idealuri democratice, am îndrăznit să cred că singura

cale practică pentru atingerea felurilor pe care toți oamenii de bunăvoință le urmăreau era dictatura. Și am crezut că numai Averescu, cu marele lui prestigiu și cu imensa lui popularitate, era în stare să o impună. Asupra acestui din urmă punct m-am înșelat. N-am reușit. România a rămas cu democrația și a ajuns repede la faliment.

Toată gama raporturilor mele politice cu Averescu se lămurește prin nădejdea pe care o puseseam într-insul și prin dezamăgirea pe care mi-a dat-o. Eu am crezut într-insul, ca să facă ce tre-

buie, dar el n-a crezut în „steaua” lui decît ca să-l aducă la putere și nimic mai mult. Despărțirea noastră era fatală din clipa în care nu mi-ar mai fi rămas nici o fărîmă de nădejde pentru realizarea scopurilor mele. Multă lume s-a mirat că desfacerea noastră a venit atît de repede; în realitate ea a întîrziat și ar fi trebuit să devie fapt îndeplinit încă din 1920, căci de pe atunci mi s-au prăbușit iluziile.

În partea aceasta a spovedaniilor mele, voi povesti ce-mi voi aduce aminte din pregătirea Partidului Poporului, din guvernarea noastră în anii 1920 și 1921 și din evenimentele politice în care am fost amestecat pînă la răsturnarea celui de-al doilea guvern Averescu, în iunie 1927. [...]

Anul 1919 a fost pentru Averescu și pentru mine un an de organizare și de așteptare. Mină în mină am lucrat numai în aparență. În realitate, am pornit fiecare,

din prima zi, pe cărări deosebite. Nu încapе îndoială că amîndoi am urmărit acelaşi scop : puterea. Numai că Averescu voia să ajungă oricum, cu orice preţ, de dragostea panaşului, gata chiar să se umilească, numai să ajungă, pe cînd eu voiam să mă impun prin forţele noi pe care le organizam, în ciuda tuturor celor de ieri, împotriva cărora se ridicase faimoasele „Răspunderi ale poporului general...”

Consecinţa acestei deosebiri de vederi a fost că tot anul 1919 eu nu m-am ocupat decît cu întemeierea şi cu dezvoltarea organizaţiunilor noastre judeţene, cu sporirea şi disciplinarea cadrelor Ligii Poporului, cu alcătuirea programelor şi regulamentelor noastre, cu un cuvînt, cu canalizarea fenomenului popularităţii a generalului, pe cînd poporul general n-a căutat decît „să se înţeleagă” cu epavele trecutului, cu conducătorii formaţiunilor politice rivale, cu toţi vrăjmaşii săi, cu slugile Palatului şi pînă şi cu coconetul ce putea pune o vorbă bună pentru el la rege...

În ce priveşte „înţelegerile” în afară de Ligă, am făcut totuşi şi eu două excepţii, dar amîndouă au fost justificate prin împrejurările în care m-am văzut silit să lucrez. De fapt eu nu aveam legături politice, nu cunoşteam oamenii şi rosturile decît în Vechiul Regat, iar popularitatea lui Averescu pornită de pe front, din rîndurile soldaţilor, era purtată şi ea numai prin satele Vechiului Regat şi dusă de demobilizaţi din casă în casă, o dată cu păduchii din tranşee. Această popularitate n-a pătruns realmente niciodată în finiturile alipite. Succesele noastre electorale din 1920 au fost datorate în Ardeal reacţiunii împotriva Consiliului Dirigent, care izbutsese, cu Maniu în cap, să se facă

odios într-un singur an. Acolo, peste munţi, lupta n-a fost dată pe numele lui Averescu ca dincoace de munţi, ci împotriva Consiliului Dirigent, şi majoritatea alegătorilor n-au votat cu Averescu, cu Goga sau cu Liga Poporului, ci contra lui Maniu şi a „domnilor” de la Cluj. În Banat, ura împotriva Consiliului Dirigent ajunsese la paroxism şi prima cerere pe care ne-au făcut-o bănăţenii a fost să îi rupem de Cluj şi să-i contopim, din punct de vedere administrativ, cu Vechiul Regat. În Bucovina nu pusese piciorul.[...]

Ca să facă faţă viitoarelor alegeri, Liga Poporului trebuia să fie însă reprezentată în toate ținuturile. În Ardeal, Partidul Național, strîns unit în jurul Consiliului Dirigent şi reprezentat prin Maniu, se finea la o parte şi nu intra în contact cu partidele noastre decît cu sfială. În primele luni ale anului 1919 mai ales, Maniu a lucrat în bună înţelegere cu Brătianu, delegînd pe Valda şi pe Caius Brediceanu la Paris, pe lingă el, ca reprezentanţi ai Ardealului cu mandat să-l sprijine în tratativele sale cu marile puteri[...]. Ca să nu supere pe Brătianu, Maniu şi oamenii săi evitau cît puteau să intre în vorbă cu noi, adversarii cei mai temuţi ai Partidului Liberal.

Se poate zice că în politica românească anul 1919 a fost anul ardelenilor*. Toţi au alergat după ei. Nu îi cîntărisem încă de aproape, şi de departe ni se înfăţişau ca nişte mironosiţe. Mulţi din noi aşteptau de la ei o purificare a moravurilor, o îmbunătăţire a obiceiurilor administrative [...]

Şi mai era şi sentimentul pentru fraţii regăsiţi după

* C. Argetoianu se referă aici la unii oameni politici din Transilvania (n.r.)

atîta amar de suferinţe şi de umiliri...

Am alergat toţi după ei : îmi aduc aminte că în tot cursul verii celuiui an 19, de cite ori venea la Sinaia, Maniu era chemat să ia cafeaua dimineaţa cu regele Ferdinand şi într-o audienţă pe care acesta mi-a acordat-o mi-a spus făcînd aluzie la ofertele de colaborare ce se făceau ardelenilor : „Maniu nu e al nimănui, Maniu e al meu !”. Şase ani mai tîrziu, în 1925, într-o altă audienţă, regele, care nu se jena cu mine, l-a trimis pe Maniu — domnul prezident îl exaspetase cu pretenţiile sale — în... portul Marsiliei. Eu n-am putut reprimă un suris ; regele m-a întrebat de ce rîd. „Sire — i-am răspuns —, îmi aduc aminte de vremea în care maiestatea voastră îmi spunea : «Maniu nu e al nimănui, Maniu e al meu !»” Plictisit, regele a făcut un gest cu mina ca şi cum ar fi vrut să alunge o nălucă, şi cum era foarte ager de mină a prins o muscă, pe care a strivit-o între degete...

Deşi domnul Maniu era numai al regelui, am vrut să fie şi puţinţel al nostru şi am alergat şi noi după el, dar „peine perdue”, cum zice francezul, n-am putut pune niciodată mina pe dînsul. De cite ori am băţut la uşa lui, ba nu sosise, ba plecase, niciodată n-am putut da de el. Am fost cuprins de emoţie într-o zi din începutul lui iulie, cînd, chemat la telefon, am auzit sarbădul glas al domnului prezident din Cluj salutîndu-mă „respectuos” şi cerîndu-mi „favoarea” unei întrevederi. M-am oferit numaidecît să mă duc la dînsul, dar n-a fost chip, a vrut cu tot dîndînsul să vie el la mine şi a venit. Acest prim pas al prudentului ardelen m-a umplut de bucurie şi de nădejde : mi-am croit repede un plan ca să-l prind într-o combinaţie politică sau elec-

torală. Mare mi-a fost decepția: dl. Iuliu Maniu a venit să mă roage pe mine și, prin mine, și pe generalul Averescu și pe toți prietenii noștri să nu mai combatem pe Brătianu și să îi dăm tot concursul în țară ca să poată reuși la Paris...

N-am priceput — și i-am spus-o — această neașteptată intervenție. Presupun că fusese hotărâtă la cafeaua cu lapte de la Pelicor, și că regele ne trimisese pe „Maniu al lui” ca să ajute pe Brătianu „tot al lui”, care se cam incurcase la Paris și telegrafiasse probabil un S.O.S. disperat... Încercările de a aduce pe Maniu pe calea dorințelor mele au fost zadarnice. Sfinxul, după ce mi-a vorbit de străduințele domnului prim-ministru, s-a retras discret, cum venise.

Cu Goga, ocupat în Ardeal mai întâi cu „rezortul” lui din Consiliul Dirigent, apoi să adune potcoave de cai morți — adică partizani personali —, aproape n-am putut veni în contact pînă tîrziu, toamna. Am fost astfel silit să mă mulțumesc cu Teodor Mihali, purtătorul unui nume cu vază în luptele naționale de peste munți din ultimele decenii, dar o minte foarte limitată și un om de o lăcomie netărmurită.

Mihali a primit numaidecît să reprezinte „punctul de vedere al Ligii Poporului” în Ardeal. Fără să se înscrie formal — politica internă s-a făcut încă pe registre separate în 1919, în Ardeal și în Vechiul Regat —, Mihali ne-a cerut să-l considerăm ca asociat, mai ales ca asociat de guvern, într-o eventuală chemare a generalului [...]

În afară de Mihali, de Flondor și mai tîrziu de Goga, eu n-am căutat să ademenesc pe nimeni. Singura contopire pe care aș fi dorit-o, contopirea cu Partidul Național din Ardeal, nu era cu putință, Maniu

fiind hotărît să nu cedeze șefia nimănui. În schimb Averescu s-a agățat de toată lumea, cu rost și fără rost.

De Take Ionescu îl legau amintirile trecutului, o nemărginită încredere în talentele lui politice și o mare, deși nemărturisită, afinitate sufletească: erau amindoi din clasa reptilelor. De dragul lui Take, din simpatie pentru Maruca Cantacuzino¹, pentru Greceanu, pentru Grădișteanu, generalul vrea numaidecît fuziune cu Partidul Conservator — cu ce mai rămăsese din el —, cu Partidul Conservator pe care Take îl abandonase de fapt de cînd fugise la Paris. Acolo, înoda și deznoda ițe, hotărît să-și lepede pielea de valah și să devie „mare european”. Cu Take personal, chestiunea n-ar fi putut să fie pusă decît după înapoierea sa de la Paris, în toamna lui 1919, după ce toate organizațiile Ligii Poporului ar fi fost alcătuite, ceea ce ar fi îngreuiat foarte mult o fuziune. Cu partizanii lui Take, mi-am luat eu asupra mea tratativele, și le-am dus în așa fel încît n-am ajuns la nimic. Ar fi fost și greu să ajungem la ceva, căci nici conservatorii nu prea voiau contopirea lor în Liga Poporului. Erau toți plini de fumuri și pînă la semnarea tratativilor de pace de la Versailles și Trianon s-au bizuit toți ca Take să îi aducă iar la putere, fie ca în 1916 printr-o înțelegere cu Brătianu, fie prin succesiunea impusă de cabinetele din Paris și Londra. Pentru ei, Averescu era o valoare electorală, dar nu o valoare politică. Și încă și electorală... Îmi aduc aminte că întîlnind pe Mișu Deșliu, înapoiat de la Paris, bătrînul șef electoral al Partidului Conservator m-a întrebat: „E adevărat că

Averescu se bucură de o așa mare popularitate?” „Se zice, nene Mișule!” „Să știi — mi-a răspuns nenea Mișu — că în Dimbovița, dacă merge cu mine, va reuși, altfel nu!” Mișu Cantacuzino și Mitică Greceanu, care conduceau partidul în lipsa lui Take, se arătau cam reci față de o fuziune și ei, așa încît mi-a fost foarte ușor să tărăgănesc negocierile.

Take Ionescu s-a înapoiat de la Paris ca specialist al problemelor internaționale. Idealul lui ar fi fost să fie ministru de externe sub toate guvernele, ca om de încredere al „marilor noștri aliați” — adică Franța și Anglia. În scopul pe care îl urmărea, partidul plicisea pe Take și ar fi fost foarte bucuros să se scape de el. L-ar fi dat fără tocmeală lui Averescu, dar Averescu nu pricepea Partidul Conservator fără Take și Take nu voia să se înregimenteze din nou, ca pe lingă partid, să mai aibă și un șef peste capul lui. Pe de altă parte, șeful epavelor conservatoare își da seama că, în cazul în care n-ar fi reușit să se agate de corabia guvernamentală, oricare ar fi fost ea, risca să fie aruncat de valuri în viitoare alegeri, în care simțea tot mai lămurit că vîntul va sufla în pisele lui Averescu. Ca să-și menajeze toate ieșirile și să nu înlăture nici o posibilă soluție, Take, după înapoierea sa de la Paris, s-a străduit de la primul contact să cimenteze prietenia sa cu generalul, aminînd totuși soluția unei fuziuni ca să nu-și închidă și alte căi ce l-ar fi putut ispiți. Averescu era însă alt de ahtiat după o fuziune cu Take, încît a mers pînă a propune prietenului său iubit șefia Ligii după o primă guvernare cu prezidarea căreia s-ar fi mulțumit!

Take nu umbla însă după cai verzi pe pereți și — fie

¹ Soția lui Mișu Cantacuzino.

că această ademenitoare propunere nu l-a ispitit, fie că n-a avut încredere în „prietenul” pe care îl pășcuse deja — a eludat un răspuns definitiv pînă la chemarea lui Averescu la putere, propunînd la rîndul său, în loc de fuziune, colaborare. Pozițiunile celor doi șefi au rămas neschimbate toată toamna anului 1919 și în primele săptămîni ale anului 1920. Cînd ne-am apropiat înșă de putere și a devenit sigur că Averescu „va fi chemat”, pozițiunile lor s-au schimbat. Take, vîzîndu-se deja ministru de externe în cabinetul generalului, s-a gîndit că tot mai bine ar fi să-și împingă răcăcinile în sinul „partidului” și a început să vorbească el de fuziune; dar Averescu, care văzuse în fuziune o șansă mai mult de a ajunge prim-ministru, eliminînd un posibil concurent, fiind acum sigur de putere, s-a înfipt el în șaua colaborării. A mers chiar pînă acolo încît n-a luat pe Take în prima sa formație ministerială, menită să facă alegerile, și nu l-a băgat în guvern decît după alegeri... Dar să nu anticipăm. Deocamdată sîntem în toamna anului 1919. Take voia colaborare pentru planurile sale și eu, și mai mult decît dînsul, pentru ale mele : am făcut tot ce am putut ca la colaborare să rămîie între noi, și așa a rămas.

Take se instalase în casa bătrînului Ghită Ioan, din Calea Victoriei (aproape de strada Banului), pe care o moștenise, căci casa lui din strada Atena era în reparație. Nemîii, care au respectat cu atîta scrupulozitate proprietatea privată în timpul ocupațiunii, făcuse o excepție pentru locuința lui Take Ionescu și o devastase metodic. O mică răzbunare împotriva fostului a-

mic trecut la inamic cu arme și bagaje. În aceste bagaje se găsea și echivalentul sumelor agonizate pînă în preajma războiului cu convensiunea rentelor române și cu alte afaceri realizate la Berlin cu concursul prietenului Kiderlen — Wächter și consorții...

Ca să îi arăt prețuirea noastră, mergeam aproape zilnic la Take Ionescu, îl puneam la curent cu activitatea Ligii, cu planurile lui Averescu și, pînă la o măsură, și cu ale mele. Văd și acum biroul întunecos, cu ferestrele ce dau în curte și la care nu se putea ajunge decît prin sala de mîncare, dosnică și ea, și prin cîteva trepte. Acolo se strîngeau în fiecare dimineață epavele Partidului Conservator; fumau toți țigarete peste țigarete, discutau avantajele și dezavantajele unei „uzuni” cu Averescu și puneau țara la cale. Salonul lui Take era astfel transformat într-o cafenea; prea puțini dintre „clienți” ajungeau însă pînă la „șef” și cei mai mulți se mulțumeau cu ce le puteam spune eu, la dus și la întors din biroul „boerului”.

În Partidul Conservator erau două curente : foștii takişti voiau fuziunea cu noi, căci ideologia lor era mai aproape de a averescanilor, iar foștii filipescani preferau colaborarea, dar mureau de frică să nu fie lăsați la o parte pe listele noastre de candidatură. Cum nu prea aveau legături cu generalul și nu prea puteau ajunge pînă la el, îmi făceau o curte nebună, să nu îi uit. Curte îmi făcea și Take Ionescu, căci își da seama că eu duceam tot greul în Liga Poporului și că Averescu, afară de oarecare năzbitii, nu ieșea din cuvîntul meu. Toată mentalitatea lui Take Ionescu se poate desprinde

dintr-o butadă pe care mi-a aruncat-o într-o zi : „Ce mare greșală am făcut la lași să-l fac pe Titulescu ministru, și nu pe d-ta !”. Bietul om ! Își închipuia, cu bună credință, că toată acțiunea mea politică fusese determinată de o „decepțiune” ministerială și uitase că împrejurările din vara anului 1917 m-ar fi făcut să întîmpin cu cel mai profund dispreț o colaborare cu dînsul, sub ordinele lui Brătianu, pe care-l răsturnasem din scaun [...]

Take Ionescu spera să ajungă la popularitate pe temeiul activității sale la Paris și să se impună astfel fie sus, în sferile Palatului, fie jos, în masele populare. Din nefericire pentru el, n-a găsit loc vacant nici sus, nici jos. Sus, Brătianu a rămas neclintit omul de încredere ca și pînă atunci, iar jos popularitatea lui Averescu, cu caracterul ei fetișisit, nu mai îngăduia nimănui o cit de mărginită concurență. Take Ionescu a fost astfel osîndit, cu toate meritele și cu toată inteligența sa, să-și continue cariera de remarcă și s-a agățat de Averescu, în calitate de colaborator.

În această calitate, ne-a adus mari foloase și Ligii Poporului, și lui Averescu, și mie. Timp de doi ani și mai bine, pînă la sfîrșitul lui 1921, ne-am înțeles și completat de minune : eu m-am ocupat cu politica internă a tovarășiei noastre, Take cu cea externă, iar Averescu a purtat panșul firmei și a căutat noduri în papură...

În afară de Take Ionescu, Averescu a mai avut o marotă, la începuturile sale : socialiștii[...] Fără psihoza averescană, e chiar probabil că după încheierea

păcii România ar fi devenit o țară socialistă. Cu sensibilele sale antene, Averescu prinsese adierea acestui curent de stînga și de frica unei posibile concurențe, căci murea de frică să nu-și piardă popularitatea, a căutat să canalizeze el mișcarea, ca și cum între programul unui clasic social-democratism și veleitățile de dictatură ale unui general s-ar fi putut stabili o legătură. Pe de o parte, în toate programele și manifestările noastre politice, Averescu s-a străduit să pună o notă cit de apropiată de crezul socialist (și mi-a trebuit de fiecare dată să pun eu tot dinamismul meu în joc ca să opresc Liga Poporului să alunece pe panta demagogiei și a anarhiei), iar pe de altă, a căutat cit a putut să se apropie de socialiști și să fuzioneze cu ei.

Averescu era însă obișnuit din armată să lucreze prin șefi de stat-major și să se mărginească în cele mai multe cazuri să dea instrucțiuni generale. Prefera să lase pe altul să muncească și el să se închidă în biroul său să citească pe Riccardo sau alte bazaconii perimate, între două ședințe de „pelo-tagă” rafinat, pe divanul din camera sa de culcare. Găsisse în mine un șef de stat-major politic dibaci și-mi încredința mie de cele mai multe ori sarcina pertractărilor, fără să-și dea seama că eram uneori hotărît să îi trag chiulul, în folosul Ligii, în al țării și chiar în al lui.

După înapoierea noastră la București, m-a rugat să iau contact cu conducătorii socialiști. Dacă i-aș fi spus nu, ar fi luat el contact cu ei și ar fi putut rezulta un dezastru. Am primit prin umare cu plăcere misiunea

încredințată și am pornit la drum cu hotărîrea să nu ajung la nimic. Purtătorii de cuvînt ai socialiștilor în București, pe vremea aceea, erau Moscoviți și frații Cerkez. M-am întîlnit cu ei la frații Cerkez, care locuiau un somptuos apartament în palatul societății „Imobiliara” de pe Calea Victoriei. Frații Cerkez, armeni harnici, unul cu barbă și altul fără, erau mai mult oportuniști decît socialiști; erau în fruntea citorva întreprinderi industriale (cel cu barbă a ajuns chiar președinte al Camerei de Comerț din Capitală) și ca să nu aibă „turburări” în fabrici se dedese după vînt și se aruncase în socialism. Socialiști puri, îi primise, fiindcă aveau parole „și cheltuiau”.

Cu totul altfel se înfățișa Moscoviți. [...] M-am întîlnit de vreo trei ori cu el în salonul de la „Imobiliara”, unde de fapt am discutat în doi, căci frații Cerkez erau mai mult spectatori muți și martori eventuali ai celor ce urma să hotărîm, Moscoviți și cu mine. De hotărît, am hotărît foarte puține lucruri; după trei ședințe de discuții teoretice am căzut de acord că cele două curente pe care le reprezentăm nu se puteau împleti, dar puteau să se miște paralel cu toată contradicțiunea scopurilor urmări-te: noi voiam să punem individul în slujba statului, iar social-democrații statul în slujba individului. [...] Am mărturisit lui Moscoviți că atîta timp cît ordinea publică nu ar fi fost amenințată (greve, rebeliuni etc.) n-aș fi văzut, în cazul în care Liga Poporului ar fi fost chemată să guverneze, nici un obstacol pentru a lăsa Partidului Social-

Democrat libertate de acțiune și de propagandă. La rîndul lui, Moscoviți mi-a mărturisit că social-democrații erau oamenii unei perfecte legalități, dar că la flancul stîng începuse să se dezvolte nuclee comuniste, în fruntea cărora se agita între alții plăpumarul Cristescu [...] Ne-am despărțit buni prieteni, dar un an mai tîrziu a trebuit să ne certăm: ca ministru de interne, eu rămăsesem credincios ideilor mele, pe cînd el, luat de curent, se văzuse silit să propovăduiască alături de Cristescu și de alți „tovarăși” greva generală.

Averescu n-a fost decît pe jumătate mulțumit de pertractările mele cu Moscoviți și cu frații Cerkez. Ademenit de unii trepăduși din jurul său (inginerul Gheorghiu și alții), de Pipi Negulescu și de generalul Gogu Văleanu (cel dintîi probabil ca să mă plictisească pe mine, cel de al doilea n-am putut niciodată pricepe pentru ce), domnul general s-a hotărît să intre personal în contact cu socialiștii, dar de data asta nu numai cu cei din București, dar și cu reprezentanții socialismului de peste munți. O serie de conferințe (vreo patru) au fost puse la cale de către colonelul Ghenciu (o cutră, cu mare influență pe lângă Averescu) într-un cabinet particular (!) al restaurantului Enescu, în strada Sf. Ionică. La aceste noi întîlniri au fost delegați din partea socialiștilor Flueraș, Jumanca și Moscoviți. Din partea Ligii Poporului, în afară de Averescu și de mine, au mai luat parte la dezbateri și Pipi Negulescu și Gogu Văleanu (!). A fost pentru mine o plăcere să ascult pe gene-

ralul nostru tăind fire de păr în patru. N-a fost lipsită de interes nici mutra lui Moscovici ascultând încercările lui Averescu de a adapta perimatele teorii ale lui Riccardo la situațiile noastre. Pipi Negulescu a vorbit ca de pe catedră și ne-a făcut, cu spiritul său filozofic, un curs asupra deosebirii dintre analiză și sinteză: prin analiză teoriile socialiste izbutise să pună în lumină multe adevăruri, dar prin sinteză, acțiunea lor nu putea duce decît la utopie și la anarhie... Eu am tăcut chitic, Văleanu a spus prostii, iar socialistii „de ghincolo”, Flueaș și Jumanca, oameni simpli și fără multă carte, au expus mizeriile muncitorimii de la Petroșani și de la Reșița și au întrebat pe Averescu prin ce măsuri înțelegea să vindece aceste mizerii... Mirat de o asemenea întrebare indiscretă, tata generalul a răspuns mîngîindu-și ciocul: „Prin întronarea legalității...” Socialistii au fost vâditi nemulțumiți de acest răspuns; întronarea legalității ar fi fost ceva, dar făgăduirea în opoziție ea se schimba regulat, la putere, în cele mai cumplite abuzuri, și socialistii nu mai voiau să se mulțumească cu simple făgăduieli de ordin general: li se făcuse destule!

Prima noastră ședință a fost consacrată teoriei, a doua programelor celor două grupări, a treia posibilităților de fuzionare sau de colaborare. Averescu a propus ca toți socialistii să se înscrie în Liga Poporului, fără să-și abandoneze teoriile și revendicările lor (!).

Ideea fuziunii ajungînd la un punct mort, s-a trecut la examinarea posibilităților unei colaborări electorale. Socialistii au fost gata să o

primească cu condiția ca lupta electorală să se dea pe programul lor. Moșul a insistat ca, dimpotrivă, lupta să se dea pe programul lui (care?). Bineînțeles că după două ceasuri de discuție nu s-a ajuns la nimic, colaborarea s-a dovedit tot atît de imposibilă ca și fuziunea. Ne-am despărțit cu făgăduială să ne mai întîlnim mai tirziu. Dar nici măcar această făgăduială n-a fost ținută: și unii și alții ne-am dat seama că nu era nimic de făcut. Nu mai vorbesc de mine, care dinainte eram sigur de rezultatul „palavrelor” noastre... Și astfel s-a năruit una din iluziile și nădejdit domnului general Pompon...

Alianța cu socialistii n-a fost singura marotă ridicată a lui Averescu în începuturile carierei sale politice. A mai avut una. Acest om, ajuns tirziu la cultură, rămăsese sub influența primelor sale lecturi, și cum nu se întîlnise cu cartea și cu istoria decît după ce intrase în școala de război de la Torino, primele sale impresii au lăsat urme indelebile în creierul său. A stat însă prea puțin în Italia ca să se pătrundă metodic de geniul italian și după cum alesese la întîmplare pe doamna Clotilda s-a înapoiazat în țară, în plus și tot din întîmplare cu Riccardo și cu o patimă specială pentru „Carbonarismul” romantic din epoca „Risorgimentului”.

O slăbiciune copilărească pentru „comploturi” l-a urmărit pînă la moarte. Le combina în mintea lui, făcea primii pași, dar lipsa lui de încredere pînă și în sine însuși, sfiala lui față de autoritate, oportunismul lui care îl împingea la compromisuri nu i-au permis niciodată (din fericiire pentru el și pentru noi!) să-și ducă planurile pînă la sfîrșit în diferitele sale încercări. Le abandona de fiecare dată și trecea la „combinații” mai practice

menite să-l ducă mai repede și mai sigur la o cit de discutabilă satisfacție a prapitei sale ambițiuni. A ratat astfel toate împrejurările să ajungă stăpin, mulțumindu-se cu ce a putut ciupi de la slăbiciunea sau de la bunăvoința stăpînilor momentului. A complotat la Bacău, în timpul războiului și s-a mulțumit să poarte o manta de vreme rea pe care i-a aruncat-o Brătianu în spălare. A complotat în 1919 și a preferat să se înțeleagă cu regele Ferdinand prin mijlocirea doamnei Aristida Disescu și a lui Guți Bălăceanu. A complotat, în 1927, și a lăsat tot baltă cum s-a prezentat Costică Hiott cu un decret de înlocuire în fața lui. A complotat în 1931 și a renunțat la orice acțiune, cum i-a trecut regele Carol al II-lea sacul cu grăunte pe la nas...

În 1919, o serie de ofiteri nemulțumiți luaseră obiceiul să se adune în casa lui Cita Davilla² și să discute nu de tronarea violentă a regelui, ci numai a lui Brătianu. Dacă regele s-ar fi solidarizat cu Brătianu, s-ar fi mers la urma urmelor și pînă la rege... S-au adunat astfel mai multe săptămîni de-a rîndul; foamfa de Arabela³ le-a servit ceai și pesmeti cu „fifticuri” și au hotărît să pună mina cu armata (?), pe toate autoritățile și să proclame pe Averescu... dictator! Sufletul complotului era un bulgar, colonelul Ghenciu, scos la pensie și năpăstuit (zicea el) — un intrigant fără pereche, fără scrupule —, dar inteligent, îndrăzneț și devotat trup și suflet generalului. Ușuratic cum era, Da-

² Fiul lui Alexandru-Cita a ajuns succesiv prefect de Vlasca, deputat, ministru la Vășevia și la Washington și în război cu regele Carol.

³ Soția lui Cita, fiica adoptivă a lui Charles Jarka și a doamnei Jarka, oameni bogați în a căror casă, la șosea (mai tirziu Palatul principesei Elena) locuia perechea Davilla și se adunau complotiștii.

villa zbîrnăia, făcea prozeliti și căuta să se compromită cît mai puțin. Deși era „omul meu”, deși ajunsesse cu greu licențiat în drept la Iași, mulțumită prieteniei mele cu A.C. Cuza, deși îl băgasem eu în Liga Poporului, ca să-l lansez în politică, Cita Davilla s-a ferit de mine ca de foc, și eu n-am aflat despre cele ce s-au petrecut în casa lui decît după ce complotul a căzut în apă și complotiștii s-au risipit. Averescu însă a luat parte la mai multe intruniri, a discutat cu cei prezenți modalitățile executării planului, pînă ce într-o bună zi, tocmai cînd trebuia să se ia contact cu comandanții diferitor unități din București, a rugat pe conspiratori să renunțe la planul lor și să se împrăștie, căci găsise el o cale mai sigură ca să ajungă la putere... Era prin octombrie 1919, nu găsise nici o cale, dar și de data asta nu avea curajul să riște o acțiune care putea să reușească, dar și să se termine rău pentru dînsul. A fost o mare decepție printre caraghioșii care se văzuse un moment stăpîni pe Țara românească, și Cita Davilla, furios, a venit să-mi destăinuiască totul... Ce a primit din partea mea, n-a mai împărțit cu nimeni. M-am dus apoi drept la Averescu și l-am întrebat cum a putut să se lase ademenit o clipă de asemenea farsori și de asemenea proiecte. Ca la Iași, după ce se înțelesese cu trimișii mei la Bacău, a negat totul fără rușine și cu o candoare care mi-a închis gura. Mi-am dat seama că cel mai mare farsor era el și că nu era nimic de temut de la dînsul, pentru săvîrșirea unei acțiuni care cerea înainte de toate curaj. Cîteva săptămîni mai tîrziu trebuia să constat că nu avea nici măcar curajul să se prezinte în alegeri — cu toată popularitatea lui — darmită să înfrunte pușcări și poate și

mai rău în cazul unui complot nereușit....]

În tot cursul anului 1919, canalizarea popularității — lui Averescu și organizarea Ligii Poporului ca grupare de guvernămintă a fost în sarcina mea. Averescu primea de obicei pe oamenii care nu aveau nimic să-i spună, acoperea pagini întregi cu scriitura lui pișigăiată în căutare după formule banale (pe care el le credea originale) ce trebuiau să servească unui program încontinuu plămădit și niciodată dospit. Dar îndeletnicirile sale preferate erau ante-proiectele, proiectele și contraproiectele menite să răscolească județele, sub formă de circuli, pe care, cînd din întimplare ajungeau să fie redactate și trimise, nu le mai citea nimeni....

Noroc că nu-mi pierdeam eu vremea. Îndată după înapoierea noastră la București, prima mea grijă a fost să organizez „Îndreptarea” și să fac din oficiosul nostru o gazetă care să-și fie onorabil rangul în presa postbelică. Cu ajutorul credinciosului Gongopol, am reușit pe deplin. Vremea pribegiei trecuse și o dată cu încheierea păcii au început să se normalizeze, mai mult sau mai puțin, toate. Acum aveau din belșug hîrtie, cerneală și redactori. Am închiriat pentru redacție și pentru administrație un frumos apartament, mai devală de Teatrul, în strada Matei Millo. Grigore Filipescu închiriasse pentru „Epoca” apartamentul [de] deasupra noastră și cu toate că dl. Grigoraș ieșise (încă de la Iași) din Liga Poporului, făceam, ca să zic așa, „popoiță” împreună. Acțiunea foilor noastre era paralelă, și Filipescu, față de importanța tot mai mare pe care o lua mișcarea averescană, începuse să regrete gestul nesocotit pe care-l făcuse în septembrie precedent și căuta să se apropie de noi.

Personal, eram pe atunci în termeni buni; sufletește, dînsul se legase din nou de Take Ionescu (pe chestia externă), și cum Take Ionescu era legat politicește și sufletește de Averescu începuse să se fiarbă la nr. 10 din strada Matei Millo o ciorbă de suflete... Eu îmi aranjam un birou alături de al lui Gongopol și-mi petreceam ziua acolo. Cobora și Filipescu, și dă-i politică. În fiecare zi îmi aducea unul sau mai mulți partizani, epave conservatoare sau takiste și mă ruga să le dau o întrebuintare în Ligă sau o piine la „Îndreptarea”. Așa mi-a adus într-o zi un individ a cărui înfățișare mi-a rămas întipărită în minte: era un om slăbuț și agitat, îmbrăcat într-un fel de halat cenușiu, care îi bătea glesnele și care ar fi putut fi o manta militărească reformată sau un antereu de popă șterpelit în Basarabia. Omul da din miini ca să-și salte minecile prea lungi spre umeri și tăcea smert: am avut astfel pentru prima dată în fața mea pe D. R. Ioanîțescu, destinat unei ilustre cariere politice și unei frumoase averi... să îi zicem, tot politice. Dar pe vremea aceea murea de foame și Filipescu mi-l adusesse ca să-i dau o lefșoară la „Îndreptarea”. „A fost un agent devotat al lui Take, în Negru, vezi dacă poți face ceva pentru el; îți va fi foarte util în Culoare...” Aceasta a fost recomandarea ce a servit de punct de plecare faimosului Dere. Dar trebuie să mărturisesc aci că Ioanîțescu mi-a fost foarte util nu numai în Culoarea de Negru, dar și în întreaga Capitală și în județul Ilfov. În cîteva săptămîni a ajuns brațul meu drept în materie de organizare și ca răsplată, cînd s-a constituit guvernul Averescu, în martie 1920, l-am numit secretar general la Ministerul Muncii....

Gazeta pusă în picioare, m-am pus pe organizarea Capitalei și a țării întregi. Am închiriat alt apartament în strada Academiei, colț cu bulevardul, la etajul întâi, pentru clubul Ligii. Acolo am instalat secretariatul general, propaganda și serviciile anexe. Un excelent ofițer de stat-major, colonelul Bădulescu⁴ (Savian) mi-a pus Liga pe fișe și mi-a făcut planul de dislocare și de mobilizare, ca la armată. Localul clubului mi-a fost de la început antipatic și nu călcam într-însul decât cu prilejul întrunirilor comitetelor sau cînd trebuia să primesc o delegație din provincie. Averescu nu da nici pe la club, nici pe la gazetă; veneau oamenii din fundul Ardealului sau al Basarabiei să-l vadă, dar de obicei nu îi primea și îi trimitea la mine. Mai ușor ajungea un simplu muritor la papa din Roma decât la dinsul. Se instalase fără jenă și fără rușine în apartamentul „prieteniei” sale Eliza Sutz⁵ și nu ieșea din el; petrecea toată ziua cu gîndul la fuste. Se scula tîrziu și se culca tîrziu, primea două-trei persoane privilegiate sau un gazetar străin între 11 și 1 și alte cîteva seara între 5 și 7, dar cit mai rar. În intimitate, și la orice oră, nu mă primea decât pe mine și pe Eliza

Sutz, dar nu pentru aceleași motive... Cu Mitzi Fischer, pe care o cărase cu el la Bacău, o terminase și o măritase după unul Mețianu, om fără scrupule.

Pe cînd Averescu se juca în palatul Sutz, eu lucram. Nu voiam ca chemarea la răspundere să ne găsească nepregătiți. Pe lângă organizațiile județene ale Ligii, cărora hotărîsem să le lăsăm inițiative locale destul de întinse, un laborator central a trebuit să fie creat la București pentru îndrumările politice de ordin general, pentru studiul problemelor sociale la ordinea zilei și pentru adunarea materialului indispensabil acestui studiu. Un organism capabil să îndrumeze o acțiune ca a noastră n-a fost ușor de pus în picioare, mai ales că pornisem de la nimic. Pînă la sfîrșitul anului 1918, Liga Poporului a fost Averescu și eu; la sfîrșitul anului 1919, nici vechiul și înstăritul Partid Liberal nu era mai bine organizat ca noi. Am putut duce la bun sfîrșit această operă într-adevăr covîrșitoare mulțumită ajutorului pe care mi l-a dat o mină de băieți de valoare diferită, dar toți plini de bunăvoință, printre care citez pe Albert Popovici-Tașcă, Alexandru Oteteleșanu, Enric Oteteleșanu, Radu Patrușiu, Anton Bardescu, D. R. Ioaniteșcu, colonel Savian Bădulescu etc. etc. [...]

Ca și cum nu aș fi avut destul de lucru la București, mă mai împinsese necuratul ca să scot o gazetă zilnică la Craiova, „Cuvîntul Olteniei”, pe care, cit timp a apărut (1919 și 1920), am dus-o singur în spinare și i-am asigurat o apariție decentă nu numai cu punga, dar și cu condeiul meu. Închiriasem un club și la Craiova în str. Unirii și instalasem acolo ca administrator pe bietul colonel Nonu Olteanu, om cîștit, care a făcut minuni și cu clubul, și cu gazeta, dar

minunile lui se soldau totuși la sfîrșitul fiecărui trimestru cu cîteva zeci de mii de lei pe care trebuia să le dau... Cit m-a mai costat și popularitatea generalului Averescu, fără să mai socotesc cauciucurile pentru mașina șefului și lemnele de foc pentru Mitzi Fischer! El trăia ca un pașă și nu cheltuia nimic: viața lui particulară i-o asigura Eliza Sutz și pe cea publică, eu!

Dacă activitatea mea mulțumea pe Averescu și pe cei mai mulți din Liga noastră, erau și cîteva nemulțumiri, democrații ireductibili, care nu se împăcau cu procedurile mele ca dictatoriale, o mărturisesc. Deși personal eram în termeni foarte buni cu fiecare din membrii acestui „soviet” (după cum se intitula el însuși), am ajuns să ne certăm de cîteva ori, căci „sovieticii” noștri luase obiceiul să aștearnă memorii și să le trimită lui Averescu, care, în loc să le arunce la coș, le discuta în amănunt cu semnatarii lor și mă convoca și pe mine la aceste discuții inutile, căci oamenii, prost informați, plecau de la premise greșite și n-aveau niciodată dreptate în reclamațiile sau în propunerile lor.

Organizarea centrală, îndrumarea județelor, conducerea gazetelor — cu un cuvînt toată partea tehnică a meseriei nu constituia decât o mică parte a preocupărilor mele, partea cea mai plicticoasă, dar cea mai lesne de îndeplinit. Partea cea mai grea, care îmi lua mai multă vreme și-mi cerea o încordare de spirit continuă, era politica propriu-zisă. Averescu trăia în lîună, nu se mișca de la biroul său și n-ar fi fost la curent cu nimic dacă nu m-aș fi dus în fiecare zi la el să-i povestesc tot ce se întîmplă și să-l orientez. El trăia cu Riccardo, și pentru dinsul România era reprezentată prin Oto Dimitriu de la Tecuci (sfetnicul economic al doamnei Ave-

⁴ Care mi-a dat apoi ea prefeet de Muscel mari deziluzii prin abuzurile sale.

⁵ Văduva lui Grigore C. Sutz. Apartamentul ocupa parterul din dreapta, în palatul Sutz, peste drum de spitalul Coltei, și se compunea dintr-un salon, un cabinet de lucru, o cameră de dormit și o sală de toaletă. Toate încăperile erau mari, ca pe vremurile vechi, și mobilate ca pentru uzul unei femei. Culoarele dominante erau albul și albastrul. Bătrîna Sutz cu băiatul Elizei, Constantin, locuiau altă parte a palatului. Tot la parter, în partea opusă, locuia Eliza Sutz, nimfă Egerie și „dame a peloter”. Doamna Averescu, cînd venea în București (sta mai tot timpul la via, la Severin), trăgea la căminul din str. Dionisie, pe care-l întemeiasă...

rescu pentru operele ei sociale), prin ing. Gheorghiu din Tîrchiilești, prin colonelul Ghenciu și prin Puju Crăiniceanu, o cutră de intrigant și secretarul său, unul din oamenii care a demontizat mai mult guvernul nostru din 1920—1921 prin șperțurile pe care le-a încasat. De luminile lui Petre Papacostea, generalul nu s-a bucurat decît mai tîrziu... Contactele utile cu lumea, cu adevărații conducători politici, cu corpul diplomatic, cu reprezentanții agriculturii, comerțului și industriei (trinitate clasică ce nu fusese încă răsturnată în acele vremuri) le făceau eu și zi de zi trebuia să restabilesc în conștiința „șefului” scara valorilor omenești și adevăratele raporturi politice, sociale și economice (altă trinitate!) în mijlocul cărora ne zbăteam. Aud și acum după alțiia ani întreruperile: „Dar bine, Dimitriu mi-a spus...” sau „da, dar Ghenciu pretinde că...” — și cite altele de același soi. Trebuia să dovedesc pe rînd că Dimitriu, Ghenciu, Gheorghiu sau Crăiniceanu nu erau bine informați, sau că se înșelau în deducțiile lor — și nu era totdeauna lucru ușor!

Tratativele pentru o colaborare politică cu conservatorii duse, în lipsa lui Take Ionescu, cu Mișu Cantacuzino și cu Dim. Greceanu (Ionaș Grădișteanu se declarase independent și nu se mai amesteca în afacerile Partidului Conservator), s-au terminat prin două hotărîri: admiterea unui cartel electoral și reînființarea Opoziției Unite, de glorioasă dar perimată amintire! Cartelul electoral era mai mult un proiect de cartel, foarte vag, prin care organizațiile noastre județene erau autorizate să alcătuiască liste de candidaturi împreună cu conservatorii, după conveniențele locale, și pentru ca

înțelegerea cu conservatorii să nu poată fi interpretată ca o orientare a Ligii spre dreapta s-a adăugat la Partidul Conservator și Partidul Muncii, inexistent. O, sfință demagogie, nici măcar tirania ta n-a vrut să o înfrîngă omul care vorbea de „refacerea morală a statului român”! Averscu a redactat cu mîna lui următoarea circulară, la care n-am schimbat nici o iotă: („ă quoi bon ?”) și care a fost trimisă tuturor organizațiilor noastre:

„Comitetul Central al Ligii Poporului a decis, în principiu, pentru viitoarele alegeri, colaborarea Ligii cu partidele ce urmăresc aceleași scopuri în politica internă și care au urmat aceeași cale în politica externă în timpul războiului.

Liga a hotărît totuși să lase fiecărei organizațiuni de județ deplină libertate de a încheia, sau nu, cartele electorale cu formațiile politice din categoria sus indicată.

Un comunicat în acest sens a fost publicat în ziarul «Îndreptarea».

În consecință, dacă credeți că un cartel electoral cu Partidul Conservator, de sub șefia domnului Take Ionescu, sau cu Partidul Muncii ar fi avantajos pentru rezultatul comun al alegerilor, vă rog a lua contact cu conducătorii acelor partide din localitatea dv. și a vă înțelege asupra alcătuirii listei de candidații, conform înțelegerii stabilită la centru (?).

Candidații vor trebui să figureze pe lista Ligii Poporului sub președinția d-lui general Averscu, iar semnul pentru toată țara este steaua plină.

Pentru orice informațiuni, vă rog a vă adresa Comitetului Electoral Central, la sediul Ligii Poporului, strada Academiei nr. 8, în București.

(ss) **Gl. Averscu**

Cum a fost pusă în aplicare această înțelegere electorală se va vedea mai la vale.

Pentru reînființarea Opoziției Unite, după tratative la care a luat parte și Ionaș Grădișteanu, s-a ajuns, la începutul anului 1919, la o înțelegere la care am împins cît am putut, fiindcă astfel se rezolva în fine, printr-o înmormîntare de clasa I, problema fuziunii takîștilor cu noi, fuziune pe care o socoteam inadmisibilă, dar de care mă temeam, date fiind raporturile de prietenie dintre Take Ionescu și Averscu și încontestabila putere de sugestiune politică pe care Take o exercita asupra generalului. S-a discutat zile întregi asupra „forme” în care va fi adusă înlăturarea Opoziției Unite la cunoștința lumii. Takîștii, care sperau, în noua combinație, să „încalece pe Averscu” (ca și cum eu n-aș fi existat!) și mulțumită lui să-și refacă un partid voiau o pornire cu surle și trompete, cu o mare întrunire la București, cu agitație în toată țara. Averscu aproba toate propunerile cu un „da” indiferent, dar eu le-am torpilat pe toate. În gîndul meu Opoziția Unită n-avea decît un scop: să ne scape de pretențiunile conservatorilor. Adevăratele noastre manifestări politice vii urmau să fie canalizate prin Ligă, iar Opoziția Unită să rămîie un simplu canal de scurgere pentru ambițiile celor răsuflați și în realitate inutilizabili. În cele din urmă, s-a hotărît redactarea unei simple „declarații” publicată în ziare și comentată, după temperament, de foile fiecăreia din părți. Declarația a fost redactată de Averscu, corectată (adică redusă și simplificată de mine) și semnată de reprezentanții Ligii și ai Partidului Conservator, la care s-a asociat și independentul Ionaș Grădișteanu pentru care titlatura

de Opoziție Unită avea farmecul patimilor din tinerețe... Textul definitiv al declarațiunii a fost următorul:

„Pentru ca Parlamentul ce va ieși din viitoarele alegeri generale să aibă tărie constituțională, este necesar ca toți locuitorii țării, cu drept de vot, să-și poată exercita acest drept, bucurându-se de libertățile garantate de constituție ca: libertatea de a comunica ideile și opiniunile lor prin grai sau prin scris (art. 24) și dreptul întrunirilor (art. 26).

Pe baza acestor drepturi garantate explicit de constituție cerem:

1. Ridicarea stării de asediu și a cenzurii cu două luni de zile înainte de prima zi de alegeri.

2. Încredințarea liberării cârtilor de alegători, cu prealabilă verificare a listelor electorale, instanțelor judecătorești.

3. Interzicerea amestecului autorităților administrative în propaganda electorală*.

Fără îndeplinirea acestor condițiuni, Parlamentul viitor nu v-a avea tărie constituțională, nefiind expresiunea liberă a voinței națiunii.

În numele *Opozițiunii Unite*,

Pentru Liga Poporului.

(ss) **Gl. Averescu**

Pentru Partidul Conservator:

(ss) **Mihail Cantacuzino, Dimitrie Greceanu și Ion C. Grădișteanu** (independent)."

* Averescu mai adăugase și un al 4-lea punct cu cuprinsul următor:

„4. Interzicerea oricăror fel (sic) de întruniri în localurile autorităților publice; și încheierea astfel proza lui de vagmistru: „Fără îndeplinirea acestor condițiuni, Parlamentul viitor nu ar fi expresiunea liberă, luminată și nestinjenită a voinței națiunii și deci înțelesul lui constituțional nu va fi diferit de acela al fostului Parlament suprimat și considerat ca neexistent prin decret-lege din octombrie 1918". Am tăiat punctul 4 și am înlocuit pețeaua finală prin fraza care a rămas în textul definitiv.

După ce declarațiunea a fost semnată, Grădișteanu a obținut să se adauge la titlatura Partidului Conservator și epitetul „Naționalist”.

Pe mine, această sârbădă declarație m-a încântat, căci în locul unei definițiuni a Opoziției Unite de care mă temeam, în locul unor angajamente de viitor care m-ar fi putut incurca, conservatorii s-au mulțumit cu cereri electorale formulate în comun. Incontinuu stăpîniți de ambițiile lor nejustificate, de nădejdiile puse în acțiunea lui Take Ionescu la Paris și de grija ascunsă de a nu se lega prea strîns de revoluționarul Averescu, conservatorii n-au înstatat nici ei pentru o adevărată clarificare a situațiunii lor față de noi, mulțumindu-se să apară față de corpul electoral mină în mină cu idolul țărănimii. Dar mie îmi tot era frică să nu vrea mai mult și iată de ce n-am insistat pentru o redactare mai inteligentă și mai politică a unei „declarațiuni” care în gîndul citorva, dar nu în al meu, trebuia să fie un punct de plecare într-o nouă orientare în luptele noastre.

Marele nostru adversar, pînă după alegerile lui Văitoianu, a fost Ionel Brătianu. Cu toată popularitatea lui Averescu, Brătianu a fost convins pînă la aceste alegeri că va putea „să-l dea gata” pe general. L-a înfruntat după pace, pe tot cuprinsul regatului, cum îl înfruntase în Moldova, înainte de pace. Obişnuit cu samavolnicia guvernamentală, Brătianu a crezut că, înfrînt în alegeri și strîns apoi în curele într-o nouă și lungă guvernare liberală, Averescu v-a fi adus la aman și că popularitatea lui se va irosi și va dispărea cum dispărea roua de pe iarbă la razele soarelui. Și doar soarele era el... Pe lîngă rolul de înlocuitor vremelnic, Văitoianu primise misiunea de a „curăți” în ale-

geri pe Averescu. Numai după înfrîngerea lui Văitoianu și înscăunarea anarhiei țărăniște și-a dat Brătianu seama că „chestia” era mai serioasă decît crezuse și s-a văzut nevoit să întindă — provizoriu — mîna lui Averescu ca să scape printr-insul de pericolul țărănist...

Dar pînă să ajungă acolo a făcut în tot cursul anului 1919 tot ce a putut ca să nîmicească acțiunea noastră. La Paris, unde a petrecut mai tot timpul pînă s-au încheiat negocierile de pace, Brătianu a zăgărit pe Averescu ca un general trădător care-și detese mîna cu vrăjmașul încă din 1916 (telegrama trimisă lui Mackensen) și care, la Buftea, încercase în ianuarie 1918 să vîndă țara nemților... În țară lăsase pe Mișu Ferichide, pe Duca și pe Alecu Constantinescu să se războiască cu noi și să ne zădărnicească orice acțiune de propagandă. Noroc că de propagandă n-aveam nevoie; ne-o făcea guvernul prin înșeși măsurile de silnicie ce le impunea la sate: cu cît împiedica mai brutal pe sătenii să se apropie de „steaua” lui Averescu, cu atît îi lega mai strîns de generalul lor...

Resorturile mele fiind organizația și legăturile politice, adică îndeletniciri de oras, Averescu luase asupra lui — cum era și natural pentru întreținerea popularității sale — raporturile noastre cu țărănimia. Dar în loc să meargă prin sate, în loc să ia contact direct cu nevoile oamenilor, sta la birou și trimetea bilețele după bilețele pe care serviciile noastre le transformau în circulări inutile, căci sătenii șiau de „stea” și raționamentele subtile, criticile și făgăduielile alunecau peste umerii lor ca ploaia de vară. Averescu avusese însă ideea genială — avea și el cite o dată idei geniale! — să-și pună portretul pe orice ma-

nifest, pe orice circulară, pe orice tract. Și pentru „poza” mîntuitorului, țărani se băteau pe imprimatele Ligii. Jandarmii, vătășeii, primarii se făceau numai că împiedică propaganda noastră, căci erau mai toji cu noi⁷, dar totuși se nășteau deseori bătăi și scandaluri.

Ca să ne taie iarba de sub picioare, Duca, ministrul agriculturii, a promulgat în primăvara anului 1919 faimosul său Decret-Lege prin care a reglementat exproprierea votată în principiu la Iași în 1917. Alcătuit în pripă de funcționari nepregătiți, conceput în liniile sale generale de un om înat numai de ură de clasă împotriva marilor proprietari, decretul lui Duca n-a zdruncinat popularitatea lui Averescu, dar a zdruncinat țara pe noile ei temelii.

Fiindcă era bun de gură și vorbea cu facilitate, Brătianu îl socotea bun la toate și după ce îl ținușe patru ani la Ministerul Instrucției îl puse în noua sa guvernare ministru al agriculturii, sub cuvînt că înainte de a intra în politică se ocupase cu cooperajia. Dar una era cooperajia și alta e agricultură, și mai ales una e patima politică și invidia personală și alta întocmirea unei reforme ce trebuia să transforme economia noastră națională. Marea eroare a lui Duca, greșeala sa de neiertat, aș putea zice crima pe care a comis-o, e de a fi conceput reforma agrară ca o reformă de ordin juridic, iar nu ca o reformă de ordin economic. S-au creat drep-turi de proprietate pentru

țărani, pe categorii legate de suferințele războiului, iar nu mici gospodari și mici gospodării, cum ar fi trebuit să se facă, alegîndu-se pentru improprietărire oameni ași pentru cultura pămîntului. S-au împărțit pogoanele de pămînt cum s-ar fi împărțit pachete de tutun, fără nici o prevedere, fără să se pună la dispoziția noilor improprietăriți mijloacele cele mai elementare care să le permită punerea în valoare a noilor proprietăți. S-a distrus marea cultură tocmai în momentul în care țara trebuia să-și panseze rănilile și să-și refacă economia distrusă de război. S-a distrus marea cultură și în locul ei nu s-a pus nimic. Noii improprietăriți s-au înglodat în datorii, marii proprietari au fost ruinați, exportul țării a scăzut catastrofal tocmai în momentul în care prin prețurile cerealelor pe piețele mondiale am fi putut să ne îmbogățim — și rezultatul a fost nemai-pomenita criză din anul 1928—1932, care a necesitat conversiunea datoriilor agricole cu alte pagube și alte nenorociri.[...]

Căci o dată cu decretul promulgat, o dată poftele celor chemați la pomană deschise, o dată liniile mari ale demagogice reforme fixate nu s-a mai putut da înapoi. Tot ce am putut face, venit la putere în 1920, am făcut. Am numit pe Garoflid ministru al reformei (căci eu l-am băgat pe gît lui Averescu), pe Garoflid conservatorul și teoreticianul marii proprietăți, și l-am sprijinit cît am putut, dar n-am putut decît îndulci unele prevederi în afară din cale absurde ale decretului Duca : în trăsăturile ei gene-

rale, reforma agrară a rămas cum fusese decretată în 1919. N-am putut învinge „curentul” unei demagogii electorale pe care nimic nu-l mai putea zăgăzui.

Prin decretul din 1919, Duca și guvernul liberal au urmărit două scopuri : unul să îndrumeze reforma agrară spre folosul instituțiilor și politiciilor lor de partid — altul, să distrugă popularitatea lui Averescu, inamicul lor nr. 1. În aparență, primul scop a fost atins, în ce privea pe Averescu însă, nici măcar atît. După ce decretul a fost afișat la ușa tuturor primăriilor, țărani au binecuvîntat pe „tata Averescu”, care le-a dat pămînt, și s-au strîns și mai tare în jurul lui. Pe Duca, pe Brătianu, pe liberali nu îi pomenea nimeni decît ca să îi injure. O, îngratitudine omenească !

Tata Averescu nu se emoționa însă de nimic, declara decretul lui Duca stupid și insuficient, și continua să trimită la țară fițuici fără rost împodobite cu portretul său de pe vremea cînd, încă general tinăr de cavalerie, purta cărare și o freca cu cosmetic. Sătenii aruncau proza idolului, dar îi puneau poza la icoană — și așteptau alegerile sau aeroplanul⁸... În fițuicile sale, pe lângă criticile aduse decretului de expropriere și de improprietărire, generalul mai împroșca guvernul cu tot felul de învinuiri, din care unele închipuite. Cum era și firesc, agenții guvernului și cenzura duceau un aprig război împotriva fițuicilor averescine, iar autorul lor

⁷ Mai ales jandarmii și soldații. Primarii și impiegaiții stăpînirii nu îndrăzneau să se opună „curentului”, de frică.

⁸ În toate satele oamenilor erau convinși că Averescu va sosi într-o bună zi la ei cu aeroplanul...

protesta aproape zilnic împotriva acestui război de distrugere, prin scrisori de data asta fără poză, adresate primului ministru ad-interim, Mișu Ferichidi.

La plecarea lui la Paris, Ionel Brătianu numise interimar la președinție pe bătrînul sforar Mișu Ferichidi, om de mîna tare și cîine credincios, însărcinat să fe-rească căruța guvernamentală de accidente, și Ferichidi își luase rolul în serios. Numirea lui avusese darul să exaspereze pe lăncu Flondor, ministru fără portofoliu, care sperase să fie însărcinat el cu interimatul președinției. Două temperamente „cassante” ca al lui Flondor și al lui Ferichidi nu puteau merge împreună. Flondor a demisionat, și scurtă vreme după demisia lui m-am dus cu Zamfirescu la Cernăuți să-l cîștigăm pentru acțiunea noastră, după cum am povestit mai sus. Găsesc din întîmplare printre hîrtiile mele una din numeroasele scrisori pe care Ferichidi le-a trimis lui Averescu, ca răspuns la contînuele sale reclamațiuni. O reproduc aci, căci ea zugrăvește bine dirzenia palcărului, care nu știa multe :

Președinția
Consiliului de Miniștri

16/29 martie 1919

„Domnule general,

Fiindcă supuneți judecării mele tăierea făcută de cenzura și comunicarea pentru țărani, subscrisă de d-voastră, vă declar că, după părerea mea, cenzura a avut dreptate.

Afirmarea că s-ar putea amenința o populațiune de

a fi lăsată să moară de foame nu este de natură a consolida ordinea în stat. Într-altfel, nu este nevoie de o mare doză de spirit critic pentru ca oricine să-și dea seama de inanitatea ei.

În ce privește amenințarea cu mobilizarea, ea este și mai stranie. Mobilizarea, cînd se decretează, cheamă la o datorie patriotică pe toți fiii țării, nici o dată însă ea nu poate fi privită ca o pedeapsă pentru unii din ei. Oricum, mobilizarea nu poate fi lăsată a fi un subiect de polemică. Cred dar că cenzura și-a făcut datoria cînd a suprimat acest pasagiu, mai cu seamă că el apărea sub semnătura unui general, fost șef de guvern, în momentul tocmai cînd dușmanul amenința hotarele țării.

Adaog că, de vreme ce nu avem în fața noastră articularea unor fapte precise, concrete, cu indicare de localități și de persoane, nu este locul să fie pus în chestiune crezămîntul ce se cuvine afirmațiunii personale a d-voastră.

Primiți, vă rog, domnule general, încredințarea prea osebitei mele considerațiuni.

(ss) M. Pherekyde (sic)”

Scrisoarea e scrisă toată de mîna bătrînului, cu slovă energică și tăioasă, ca și firea lui. Chestia mobilizării era unul din caii de bătaie ai demagogiei lui Averescu. Deși starea de război luase sfîrșit, armata nu fusese trecută pe picior de pace, și oamenii, deși legal încă mobilizați, fusese numai trimiși în concediu pe la vetrele lor.

Una din amenințările guvernului împotriva celor ce duceau pe la sate acțiunea noastră era și trimiterea la cazarmă. Protestînd aproape zilnic împotriva stării de mobilizare, Averescu-și apăra oamenii; dar dată fiind firea lui nu numai de general, dar și de generalizator, dînsul se ridica mai întîi împotriva principiului și numai în subsidiar împotriva aplicării acestuia[...]. Constanta cerere de demobilizare, ce nu lipsea în nici una din fițuicile sale, a întărit și mai mult popularitatea lui Averescu, considerat deja ca omul păcii în ultima fază a războiului. De fapt, armata n-a fost trecută pe picior de pace decît sub guvernarea noastră, și încă nu imediat, după înscăunarea ministerului din martie 1920.

În paginile care preced m-am mulțumit să schițez cadrul în care s-a desfășurat activitatea noastră în cursul iernii, primăverii și verii anului 1919. N-am avut cîtuși de puțin intenția să fac istoricul evenimentelor din acea epocă de încordare internațională și nici chiar a celor întîmplate la noi și în care n-am fost amestecat. Am lăsat asemenea la o parte tribulațiile noastre de partid, care ne-au pasionat și frămîntat alîta, dar care după cîțiva ani și după evenimentele de importanță capitală care s-au desfășurat nu mai prezintă nici un interes. Am socotit că atît cît am scris era de ajuns pentru înțelegerea celor ce am să povestesc de aci înainte.

Geofizica, apărută ca o știință de graniță, este relativ tinăra. Ea s-a născut din necesitatea evaluării, precise și eficiente a depozitelor de petrol, cărbune, minereuri, de care secolul al XX-lea avea tot mai multă nevoie. Astfel s-a trecut de la metodele geologice clasice ale prospecțiunii, la metodele fizice moderne, cu aparatură electronică, la bordul avioanelor, navelor sau la sol, care măsoară proprietățile magnetice, electrice, radioactive, termice naturale ale subsolului, comportarea acestuia la propagarea undelor seismice, a

importante: ziduri, drumuri, morminte, cetăți.

Aplicațiile efectuate de peste un deceniu în acest sens, au adus mari satisfacții cercetătorilor prin caracterul rapid și spectacular al descoperirilor. Noi interpretări și răspunsuri au putut fi astfel date multor întrebări ale istoriei, unde indicii arheologiei clasice se dovedeau insuficienți iar cronologia incertă.

Dar dacă geofizica a dat mult arheologiei în verificarea unor informații deja existente și în obținerea altora complementare, circulația de valori s-a putut face

acest caz este nevoie de un generator și un detector.

Rezistivitatea solului depinde de cantitatea de apă reținută în porii acestuia, rocile compacte fiind rău conducătoare în comparație cu nisipul sau argila, care au rezistivități scăzute, deci sint buni conducători. În aceste condiții, zidurile de piatră, drumurile, șanțurile tăiate în stîncă și umplute cu pămînt, spațiile subterane goale (morminte, catacombe, galerii) se pot detecta ușor, de la suprafață, prezentînd un contrast de rezistivitate electrică față de terenul ce le acoperă.

GEOFIZICA ȘI

curenților electrici provocați etc.

„Geologul de odinioară — afirmă savantul J. D. Bernal — cu micul său ciocan, este astăzi tot atît de anacronic ca și căutătorul de aur de altădată, cu măgărușul, tîrnăcopul și albia sa”.

În măsura în care prospecțiunea geofizică și-a cîștigat prestigiul prin detectarea și delimitarea unor corpuri geologice la adîncimi de mii de metri, s-a pus întrebarea dacă aceste metode nu pot fi folosite și pe scară mai redusă (microprospecțiune), în vederea descoperirii unor corpuri artificiale, de interes arheologic, și chiar a unor vestigii mai

și în sens invers. Între cele două științe s-a creat un fel de „simbioză” cu toate fenomenele ei tipice.

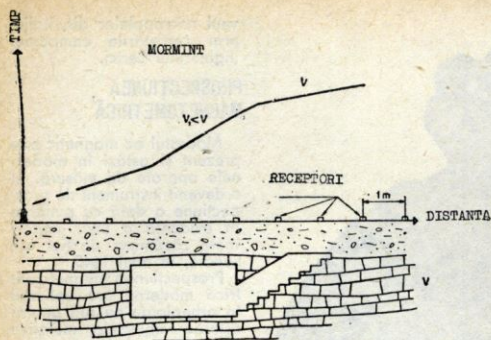
În rîndurile de față ne propunem să înfățișăm cîteva dintre cele mai importante metode geofizice a căror aplicare aduce reale și eficiente foloase arheologiei.

PROSPECȚIUNEA ELECTROMETRICĂ

În prospecțiunea electrometrică, respectiv a cercetării rezistivității solului, se trece un curent electric prin sol și se află rezistența acestuia între cei doi electrozi. În

Cercetări intense de acest fel s-au făcut în Anglia de către Clark și Atkinson cu privire la structura primelor fundații ale castelului Windsor. Tot în Anglia s-a scos în evidență configurația unor așezări neolitice, unde s-a conturat cu precizie sistemul de șanțuri concentrice și vetre.

Rezultate convingătoare în această direcție au obținut în Italia cercetătorii „Fundației C. M. Lerici” din Milano, care au explorat necropolele etrusce de la Cerveteri, în muntele Abbatone, zona arheologică Vulci, necropolele din Monterozzi (Tarquinia) etc. Doar în cursul unei campanii (1957),

Detectarea unui mormint etrusc prin metode seismice

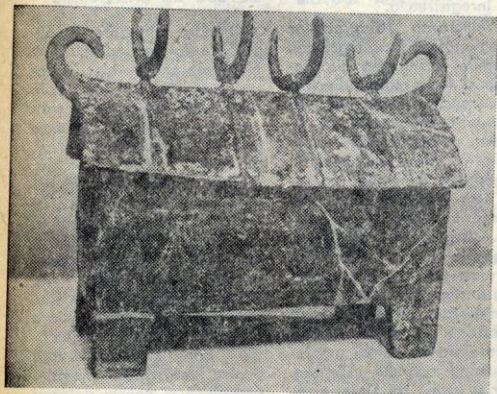
s-au pus în evidență 450 de morminte, dintre care, pentru 180 s-au făcut releveuri cu sonde fotografice și s-au recuperat 2500 de piese arheologice de o mare valoare artistică și istorică.

PROSPECTIUNEA ELECTROMAGNETICĂ

Metoda, folosită cu succes la detectarea minelor în timpul războiului, este aplicabilă exclusiv pentru obiecte metalice, aflate la o adâncime relativ mică (până la 2 m), întrucât sensibilita-

ARHEOLOGIA

ing. CONSTANTIN ROMAN

Urnă funerară din secolul al VI-lea î.e.n., descoperită prin metode geofizice (zona arheologică Abbatone, Italia)

tea detectorului scade rapid pe verticală.

Detectoarele portabile (ce se plimbă la suprafața solului întocmai ca brațul unui aspirator, transmițând semnale electromagnetice printr-o bobină) au un gabarit redus și pot fi ușor mînuite de către nespecialiști. Fiind și relativ ieftine, ele au devenit în Statele Unite o sursă pentru alimentarea pieței cu un anume gen de „suveniruri”: numeroși colecționari de obiecte din timpul războiului civil investighează vechile cîmpuri de luptă din sudul Statelor Unite, mai ales în Georgia și California, înarmați cu aceste „detectoare

Idol de lut ars, cultura Hohokan (Arizona) datată prin metode arheomagnetice de prof. Du Bois

de suveniruri". Cu ajutorul lor au fost descoperite unorii și obiecte istorice de valoare.

PROSPECȚIUNEA SEISMICĂ

Tot pe principiul generator-receptor se bazează și prospecțiunea seismică, folosită curent la mari adâncimi pentru punerea în evidență a formațiunilor petroliere.

În cazul acesta, generatorul este reprezentat de sursa de unde seismice, provocate de o mică explozie subterană, care se propagă în sol și, prin reflexia pe diverse suprafețe sau prin refracția prin diverse corpuri, ajung la receptori (geofoni), care transmit apoi semnalul unui

aparat care le amplifică și le înregistrează.

Prelucrarea diagramelor înregistrate (seismograme), permite conturarea cu precizie și la o mare adâncime a corpurilor îngropate și, totodată, oferă indicații asupra densității lor, știindu-se că viteza undei este în funcție de densitatea corpului traversat. Contrastele de viteză între zid și pământul de umplură dimprejur, dintre o cavitate subterană și formațiunile ce o înconjoară sînt ușor puse în evidență. Este singura metodă geofizică, capabilă să indice exact nu numai amplasamentul corpului subteran, dar și forma sa. Datorită acestei metode s-a putut excuta, de la suprafață, rele-

veul necropolelor din Italia, prin cercetările companiei inginerului Lerici.

PROSPECȚIUNEA MAGNETOMETRICĂ

Modestul ac magnetic este prezent și astăzi în modernele aparate de măsură. El a devenit instrument de prospecțiune o dată cu punerea în evidență a unor importante zăcăminte de fier din Suedia, în anul 1640.

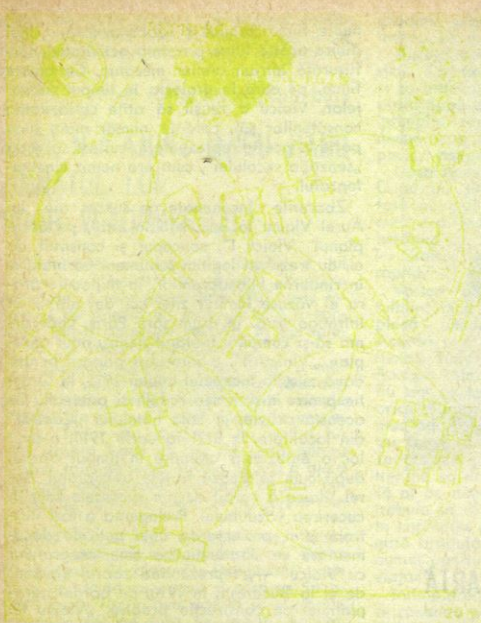
Prospecțiunea magnetometrică modernă are aplicații în arheologie nu atât pentru aflarea obiectelor metalice cit pentru a detecta cuptoarele sau vetrele din argilă arsă, zidurile de cărămidă arsă, precum și zidurile și drumurile de piatră.

Fenomenul este posibil, datorită conținutului în oxizi de fier, ce conferă proprietăți magnetice rocilor din care sînt extrase pietrele de construcție. Întrucît anomaliile magnetice create de vestigiile arheologice menționate sînt de obicei slabe, este necesară o aparatură sensibilă, de felul magnetometrului cu rezonanță protonică, experimentat de Belshé, în 1956.

METODE DE CRONOLOGIE

O mare amploare au căpătî în datarea arheologică metodele carbon-14 și datarea magnetică, aceasta din urmă dînd naștere unei subramuri — arheomagnetismul (vezi „Magazin istoric”, nr. 5/1967, pag. 46, art. „Fizică, Chimie, Arheologie” de Claude Nicolau) care se aplică și la noi în țară, în cadrul Institutului de Cercetări Geofizice al Academiei R. S. România.

Metoda ionului radioactiv, mai puțin cunoscută, nu are aplicații directe în arheologie dar este interesantă pentru verificarea metodei carbon-14 și pentru datarea formațiunilor geologice de acum 400 000 de ani (epoca

Identificarea unei necropole prin interpretarea datelor seismice

glaciațiunilor tirzii, legată de începuturile dezvoltării omului).

De un interes crescând în arheologie este cronologia absolută oferită de metoda potasiu-argon, care se poate folosi pentru vestigii mai vechi de 70.000 de ani, unde metoda radiocarbonului nu se poate aplica.

O metodă pe cit de nouă și puțin cunoscută, pe altă de practică și ingenioasă, este datarea oaselor prin ultrasunete. Ea se bazează pe fenomenul scăderii vitezei sunetului o dată cu creșterea vechimii osului, după o curbă bine stabilită.

Un interes deosebit prezintă și datarea termoluminescentă, care se bazează pe aprecierea schimbărilor structurale întinse suferite de obiectul respectiv, expus radiațiilor din natură, prin încălzirea și măsurarea ener-

giei luminoase cu ajutorul unui fotomultiplicator.

METODE AUXILIARE

Deși nu pur geofizice, metodele fotografice sînt folosite și în prospecțiune, pentru cartări, în special în zonele muntoase, unde fotografiile aeriene scot în evidență formațiunile rocilor pe distanțe mari. Aceste cercetări fac obiectul unei ramuri noi — aerofotogrammetria, care și-a găsit aplicație și a fost adoptată și de arheologie. Marele său avantaj, în afară de operativitate, este localizarea fără echivoc a vestigiilor arheologice majore. Ceea ce nu se poate percepe cu ochiul liber la sol: șanțuri, ziduri, fundații, necropole aflate la o oarecare adîncime, apar perfect conturate în fotografia aeriană, datorită diferenței de umezeală dintre structura

respectivă și pămîntul de umplutură. Cercetările din diferite țări (Franța, Anglia, Italia etc) au permis descoperirea mai multor obiective arheologice decît s-ar fi bănuît la început, pe un teren unde alte metode ar fi fost mai puțin expeditiv și precise și mult mai costisitoare.

O altă formă de investigație fotografică a fost încercată în Italia, cu o sondă fotografică specială, care prinde pe peliculă situația interioară a unor cavități artificiale, subterane (morminte de exemplu), înainte de deschiderea acestora.

Este vorba de forare și introducerea aparatului fotografic prin plafonul cavității localizate, cu ajutorul unei sonde de calibru redus, astfel încît să se prevină contactul timpuriu cu aerul proaspăt, care poate deteriora unele piese din interior.

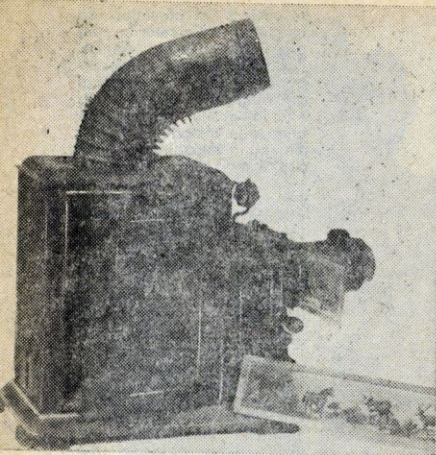
În același scop, se folosește periscopul fotografic. Ambele aparate s-au dovedit de o valoare excepțională în cercetarea arheologică de acest gen.

LIMITĂRI ȘI PERSPECTIVE DE DEZVOLTARE

Scopul prospecțiunii geofizice în arheologie este detectarea, estimarea adîncimii și a formei obiectului arheologic, aflarea virstei lui. Nici una din metodele amintite nu este în stare să dea singură informații atât de complexe, însă, prin eforturi conjugate, în condiții optime de prospecare, se pot obține indicații în măsură să scutească eforturile unor săpături inutile.

Evoluția din ultimul deceniu a rezolvării problemelor arheologice prin prospecțiunea geofizică, lasă să se întrevadă o perfecționare rapidă a mijloacelor și metodelor de investigație și în viitor.

Introducerea pe scară mai largă a metodelor geofizice în cercetările arheologice înțeprine în țara noastră poate fi considerată nu un deziderat, ci un imperativ.

AUREL VLAICU ȘI CEA DE-A ȘAPTEA ARTĂ

Eminentul inventator și aviator Aurel Vlaicu, pionier al aviației românești și universale, a intrat în istoria tehnicii de la începutul secolului nostru ca unul dintre cei mai buni constructori de avioane din lume și primul inițiator al zborului peste Carpați. Născut pe meleagurile Orăștiei, el a avut, alături de alte invenții strălucite, preocupări și în domeniul celei de-a șaptea arte: cinematografia. În anii în care-și desăvârșea studiile, ca student la München (1905—1906), a construit, după un plan propriu, un original aparat de proiecție pentru diapozitive și filme. Aparatul se află expus în Muzeul memorial „Aurel Vlaicu” din Binținți, comuna sa natală, care astăzi îi poartă numele.

În colecția muzeului se păstrează, de asemenea, 6 diapozitive color, precum și o bucată de peliculă de film, care, însă, datorită faptului că nu a fost bine întreținută, nu mai are nici o urmă de imagine. Diapozitivele, de formă dreptunghiulară, având dimensiunile de 14 cm x 3 cm, reprezintă animale domestice și sălbătice, jocuri de copii, portrete de oameni.

După cum relatează fratele și colaboratorul său, Ion, Aurel Vlaicu a adus de la München aceste diapozitive, precum și mai

multe filme comice și documentare. Unul dintre aceste filme prezenta activitatea desfășurată într-un atelier mecanic. Cu aceste filme, pe care le proiecta în timpul vacanțelor, Vlaicu a reușit să ațîțe curiozitatea conștenților săi, care în număr mare luau parte la aceste reprezentații, curioși să vadă „senzația secolului”, cum era numit cinematograful.

Zborurile încununate de succes ale lui Aurel Vlaicu la București în 1910, pe aeroplanul „Vlaicu I”, conceput și construit de el, au trezit un legitim sentiment de mândrie în rindurile hunedorenilor, în mijlocul cărora el văzuse lumina zilei ca, de altfel, în întreaga țară. În drum spre Paris, unde urma să-și cumpere motorul pentru noul aeroplan, „Vlaicu II”, aviatorul a poposit pentru două zile, la începutul anului 1911, la Orăștie pentru a-și vedea rudele și prietenii. Cu această ocazie, în sala hotelului „Central” din localitate, la 8/21 ianuarie 1911, a avut loc o entuziastă adunare în timpul căreia, după cum relatează fratele aviatorului, Aurel Vlaicu a vorbit despre succesele sale în cucerirea văzduhului. Prelegerea a fost ilustrată prin proiectarea unei pelicule documentare — „Producțiunea cinematografului cu Vlaicu” —, reprezentînd zborul efectuat de el la București, în 1910, pe bordul aeroplanului de construcție proprie, „Vlaicu I”.

Despre acest film, unul dintre primele filme românești realizate în București și care au fost proiectate în Transilvania, ziarul „Libertatea” ce apărea la Orăștie scria, în numărul său din 13/26 ianuarie 1911, următoarele: „Producțiunea cinematografului cu Vlaicu dată simbăta trecută a fost privită cu mult interes de publicul român din Orăștie, adunat în număr mare. Zborurile domnului Vlaicu la București, ieșirea cu mașina, gătirea de plecare, urcarea pe el, urcarea mașinii în văzduh, plutirea ei elegantă cînd mai aproape, cînd mai departe, norocoasa coborîre iar pe pămînt, toate au fost bine prinse și dacă noi n-am avut norocul de a vedea acest zbor în natură, l-am putut vedea destul de bine reprodus de mașina cinematografică”. Aurel Vlaicu, prezent la această reprezentație cinematografică, spre mîndria și bucuria spectatorilor, arăta același ziar, „a fost de multe ori aclamat și felicitat, ca și cum ar fi zburat norocos și peste noi”.

Interesul lui Vlaicu față de cea de-a șaptea artă, care atunci, la începutul secolului al XX-lea, făcea primii pași pe scara consacrării în rîndul celorlalte arte, adăugă un nou aspect activității multilaterale desfășurate

șurate de acest pionier al aviației românești, care a dus până dincolo de granițele țării prestigiul genului creator al poporului nostru.

Prof. IOAN ANDRIȚOIU, Deva

DE CE N-A AJUNS IANCU IANU CUMNATUL LUI TUDOR VLADIMIRESCU?

În legătură cu viața de haiduc a lui Iancu Iancu, evocată în revista „Magazin istoric” nr. 6, din septembrie 1967, este interesant de relevat un moment care a contribuit, într-o oarecare măsură, la apropierea sa de Tudor Vladimirescu.

Din fragedă copilărie, Iancu Iancu a manifestat o neînfrînată dorință de libertate, care se asocia curajului și măiestriei sale de luptător. Un grup de participanți la mișcarea lui Tudor din Vladimiri i-a vorbit lui Iancu despre lupta ce trebuia dusă pentru a scăpa fără de jugul străin, pentru a ajuta populația pămînteană din ce în ce mai nemulțumită, luptă la care se angajase Tudor.

Slujind într-un fel același crez, Iancu Iancu consimți să se întâlnească cu Tudor din Vladimiri, în casa din Drăgășani, unde locuia împreună cu mama și sora sa. În această casă, Tudor avu ocazia să vadă de mai multe ori pe sora lui Iancu, Ancuța, ce împlinise atunci 16 ani. Ancuța — se spune — era o fată deosebit de frumoasă. Fără multe alocuri, Tudor o ceru în căsătorie „fratelui” său Iancu. „A ta să fie, răspuse — după cum scrie cronica — Iancu, stringindu-i mîna cu căldură. Pînă acum frate, grija sorei mele, al cărei viitor mi-a fost scump, mă mai îndemna să stau în cumpănă, de acum încolo nu mai am nici o grijă; poți dar de azi înainte să mai numeri încă un soldat printre copărtașii tăi, adică pe mine, care mă dau fie cu trupul și sufletul”.

...Într-un amurg de vară, la sfîrșitul lunii august 1813, cînd Iancu discuta cu sora sa în curtea casei lor din Drăgășani despre viitoarea logodnă, o ceată de poterași în trecere prin sat, în frunte cu vestitul circserdar Stoica, se opri în fața casei uitîndu-se spre Ancuța cu insolență. Nici una, nici două, circserdarul dădu ordin unuia din ceată ca fata să-i fie adusă vie și nevătămată la „locul știut”.

A doua zi, curtea lui Iancu era plină de cai și trăsură. Avea loc logodna Ancuței cu Tudor Vladimirescu.

Pe cînd în casa Jianului se petrecea, din-spre Drăgășani veneau patru călăreți. Cînd se apropiară, întinericul nopții era deplin. Unul dintre aceștia se țîrî pînă la poarta

grădinii, înaintă pînă la ferestrele casei și începu să miorlăie!

Ancuța, auzind, merse să deschidă ușa pisicii, dar aceasta mai scoase un miorlăt și se îndepărtă spre fundul grădinii. Ancuța porni după ea să o prindă, crezînd că i s-a înfîmplat ceva rău. Între timp, ceilalți trei necunoscuți ieșiră din ascunzătoare, se năpustiră asupra ei și o răpiră.

Lipsa Ancuței nu fu remarcată la început. După un timp, mama Ancăi observă că fata nu mai apare. Începu s-o caute. Ancuța era însă departe. Atunci Iancu făcu legătura cu ceata de poterași a circserdarului Stoica. Era limpede că Ancuța fusese răpită.

Vestea că-i fusese răpită logodnica îl tulbură mult pe Tudor. Împreună cu Iancu plecă imediat în urmărirea răpitorilor. Aceștia însă nu au mai putut fi prinși. Întristat, Tudor spuse a lor săi: „Pierderea Ancuței este o lovitură grea; am vrut să fiu om ca toți oamenii, cu inimă și dor ca orice muritor, dar am fost lipsit de scumpul meu odor chiar în ajun de a-l dobîndi pentru vecie, ca și cum mi-ar fi zis: «Scrisa ta, Tudore, nu e ca a tuturor oamenilor; tu nu trebuie să ai o soție și copii, tu nu trebuie să ai pe nimeni drag pe lumea asta, tu nu trebuie să ai legături cu omenirea care să te împiedice de a-ți îndeplini scrisa; o singură drăguță îți este urșită să ai: Țara ta, numai pentru ea ești dator să-ți jertfești viața”.

Întîmplarea din seara aceea, dorința de a se răzbuna pe răpitori au contribuit la hotărîrea lui Iancu Iancu de a lua drumul codrilor.

Despre Iancu Iancu mai trebuie arătat că o perioadă de timp a fost și zăpciu de plășă. Funcția era ocupată cu asentimentul lui Tudor Vladimirescu. În această funcție, Iancu Iancu putea mai bine să ocrotească pe săraci și să-i „jumulească” pe bogaci. Astfel, Iancu Iancu a fost numit zăpciu al plășii Bălții de Jos, din fostul județ Romanai. El a continuat însă să fie conducătorul unei cete de haiduci, avînd ca ajutor în această perioadă pe credinciosul său tovarăș de copilărie Alexe, care dădea lovitură în celelalte plăși ale județului, la Bălții de Jos fiind singura în care haiducii nu acționau, fapt ce-i oferea lui Iancu Iancu o mare trecere în fața dregătorilor oficiali.

ION LĂZĂROIU, București

VESTIGII ISTORICE LA IZMIȘA

În satul Izmișa, din județul Dolj, există numeroase indicii care atestă prezența unor interesante vestigii istorice. Dar mai întîi, o scurtă prezentare a Izmișei. Este un sat situat în partea de sud a țării, pe valea râului Drincea, la 39 km de Calafat, venind pe șoseaua de la Tr. Severin. În partea de

nord a satului se înalță dealurile ce formează al doilea prag geologic din lunca Dunării. În unele documente ale județului Mehedinți, de care aparținea, satul se numea cîndva „Uzumce”, ceea ce în limba turcă ar însemna „strugure”. Este probabil ca denumirea actuală, „Izmișă”, să derive de aci, lucru pe deplin explicabil datorită culturilor de viță de vie ce au existat și există în continuare pe dealurile satului. Bătrînii povestesc că străbunii lor își aveau așezările pe versantul nordic al dealurilor și că în urma „Ciumei lui Caragea”, care a cuprins toată populația, satul a fost distrus, ultimii supraviețuitori stabilindu-se în vatra satului de astăzi. Povestea pare a fi adevărată, în sat existînd azi cetățeni, familii cu numele de „Ciuiu”.

Pe versantul vestic, cu ocazia săpăturilor pentru terasare și plantarea viței de vie, jăranii cooperatori au găsit numeroase urme arheologice: resturi osteologice, ceramică etc. Sesizați de ei, ne-am dus imediat pe „șantier”.

Ceramica — puțină și numai cioburi. În rest, obiecte din metal, cele mai frumoase fiind brățile de aramă. Majoritatea obiectelor colecționate de noi au fost date spre analiză Muzeului de istorie din Craiova, care a confirmat presupunerile noastre cu privire la „vîrstă” acestor vestigii.

Dar numai această... precizare nu ne mulțumește. De aceea, ne întrebăm: cărei culturi îi aparține această așezare?

Aceasta, cu atît mai mult, cu cit — foarte curios — pe lângă urmele arheologice aparținînd comunei primitive se mai găsesc urme ale unor așezări romane întărite și monede turcești. Trecutul așezării de la Izmișă, dacă nu se încheagă încă, se prefigurează.

În septembrie 1967, într-o excursie cu elevii clasei a VIII-a, am găsit o compoziție metalică ce pare a fi un aliaj de fier și aramă. Va fi fiind acest obiect de proveniență locală, lucrat în atelierile meșteșugarilor așezării sau adus cine știe de unde? Mijloacele de investigare ne lipsesc.

Faptul că s-au găsit unele obiecte romane, ca urcior, opaii, cărămizi și țigle în număr foarte mare, monede ș. a., atestă o colonizare romană puternică. Dată fiind poziția geografică a Izmișei, acest fapt ni se pare foarte posibil. Membrii cooperatori au făcut săpături pentru construirea unui lac de acumulare. După o ploaie mare au ieșit la iveală urmele unei canalizări din țigle romane, al cărei fir trebuie să ducă la o cetate sau o întăritură. Dar deocamdată aceasta nu e decît o presupunere. Timpul s-ar putea să ne ofere surprize.

Localnicii mai povestesc că pe la Izmișă trecea un drum al „sării”, care era adusă dinspre Craiova și trecută peste Dunăre.

Cum spuneam, școala este în posesia multor obiecte găsite pe aceste locuri, iar

întrebările și presupunerile în legătură cu trecutul locurilor sînt și mai multe. Interpretarea istorică a informațiilor pe care le deținem, adîncirea și lărgirea lor, pe noi profesorii școlii ne depășesc. Iată de ce, prin intermediul acestor rînduri, am ținut să atragem atenția asupra vestigiilor istorice de la Izmișă. Ti așteptăm pe arheologi.

Prof. M. ADAM, Izmișă

CULT FALIC SAU FOCURI DE ARTIFICII?

O altă ipoteză privind conținutul celui mai vechi text albanez

„Magazin istoric” nr. 8, din noiembrie 1967 prezintă un text albanez mai vechi decît dicționarul lui Harff (1496—1499) și chiar decît formula de botez (1462) redactată de arhiepiscopul de Durrës, Pal Engjëlli, descoperită și publicată în 1915 de Nicolae Iorga.

Textul albanez se compune din două incluziuni pe pagina 153 (rîndurile 11, 12, 18—23) a variantei păstrate la Chantilly a lucrării medievale de inginerie militară „Bellifortis” — amănunțit studiată în ultimul timp —, scrisă de inginerul artificier, pirotehnician și artilerist Konrad Kyesser (1366—1405), specialist consultat și prețuit de contemporanii săi.

După analiza a zece de variante posibile datorită transcripției aproximative, autorii articolului din „Magazin istoric” se opresc la următoarea traducere:

Rînd:

- 11 O stea a căzut într-un loc dintr-o pădure deosebește-o
- 12 Deosebește steaua (de celelalte); sînt ale noastre
- 18 Vezi unde a căzut tunetul (răsunetul, vocea) cel mare alături?
- 19 Tunetul acela (Dar) el nu a lovit (nu a căzut lovind), nu a lovit, el care face
- 20 Ca să nu-ți lași urechea să creadă că a căzut Luna pe atunci,
- 21 Încearcă să scoți mina și să apuci pe aceea care azvîrle jetul departe;
- 23 Cere (invocă) lumină dacă luna a căzut și nu mai e acum

În articolul citat se afirmă că incluziunile reprezintă un moment din ritul de inițiere a tînrului viitor bărbat, moment în care se reîntînesc vestigii ale vechiului cult falic, practicat „în antichitate de popoarele din nord-estul european, de vechii greci și macedoneni”. Autorii motivează această afirmație prin faptul că „în contextul latin se vorbește despre cele 12 semne

luminoase ale cerului și despre «ethem» — vorbă care trebuie rostită în tăcere (în gînd — n.a.) pentru «a lega» și care vine de la verbul intransitiv albanez «ethet», desemnînd starea specială a celui care învacă».

Autorii combat aprecierea de „adaos străin” dată textului „albanez inclus în cel latin și motivează introducerea lui de către transcriptorul de la Chantilly prin faptul că acesta dorea să exprime, în context și în continuare, lucruri „prea tari” pentru urechile cititorului latin și rezervate cunoștinței „inițiaților”.

Deși ipoteza propusă de autorii articolului citat are un ton categoric (afirmîndu-se că „inserarea reprezintă o învoație legată de solemnitatea inițierii tînărului ajuns la vîrsta bărbăției, plină de influențe de ordin astrologic și ale străvechilor credințe falice prezente în mitologia greacă”), am sugera ca plauzibilă și o altă interpretare.

Este posibil ca incluziunea albaneză în textul latin să fi fost introdusă nu datorită importanței vestigiilor cultului falic la albanezi, ci datorită legăturii sale cu dispozitive zburătoare luminoase (focuri de artificii) propulsate eventual prin reacție în chiar timpul zborului (rachete) și nu obligatoriu printr-o explozie inițială, dispozitive foarte utile în luptă. Fiecare propoziție din textul tradus ar putea pleda pentru această interpretare, și mai ales fraza de la rîndul 21, care se pare că i-a dus pe autorii traducerii la stabilirea legăturii textului cu cultul falic. Aceasta ar putea fi interpretată și în sensul unui exercițiu de antrenament al tînărului luptător pentru lansarea unui foc de artificii, exercițiu de educație a curajului său și de perfecționare a reacțiilor specifice activității pentru care este pregătit.

În afară de textul propriu-zis, în favoarea ipotezei pe care o propunem pot fi aduse și alte argumente:

E mai probabil ca într-o lucrare de inginerie militară să fie incluse texte referitoare la inițierea și pregătirea tinerilor luptători în mînuirea unor mijloace de luptă sau paramilitare decît texte privind ritul falic, fără prea mare legătură cu scopul lucrării. Desigur că, într-o epocă în care gîndirea era îmbîcșită de obscurantism, în care descintele erau admise și utilizate frecvent chiar de cei ce se ocupau cu studiul naturii, e posibil ca un rit străvechi să-și găsească un loc într-un text pozitiv, dar e posibil ca între textul de bază și incluziune — făcută probabil de un specialist — să existe o legătură organică, transcriptorul in-

serînd textul albanez în măsura în care el credea că corespunde textului lucrării și numai în această măsură. Și în zilele noastre există o practică curentă de studiere a tradițiilor populare de lecure a bolilor prin plante medicinale sau acupunctură pentru valorificarea științifică și e posibil ca ea să fi existat și pe vremea transcrierii „Bellifortis”-ului. Chiar dacă incluziunea ar fi avut la origine descrierea ritului falic, e probabil ca ea să fi fost introdusă atribuindu-i-se, în necunoștință de cauză, o semnificație diferită de cea originală.

Este greu de explicat importanța acordată vestigiilor cultului falic (cult specific unor orînduiri mai puțin evoluat) de către războinicii medievali albanezi aflați în slujba regelui Franței, renumiți pentru calitățile și cunoștințele lor militare și prin care, probabil, transcriptorul lui „Bellifortis” a ajuns la textul albanez. Se prea poate ca utilizarea unei limbi diferite de cea a contextului să fie motivată de necesitatea păstrării secretului, datorită însemnătății subiectului tratat, și mai puțin din cauza „sensibilității” urechilor cititorului latin.

Un alt argument care vine în sprijinul ipotezei noastre este faptul că chiar autorul interpretării a ajuns la descoperirea incluziunii albaneze în varianta Chantilly a lui „Bellifortis” în munca de documentare pentru redactarea unui studiu privind manuscrisul din secolul al XIV-lea al lui Conrad Hass, păstrat la coligatul privitor la rachete și invenții balistice, manuscris în care se află cea mai veche scriere cunoscută despre rachetele cu mai multe trepte, dar care conține și o foarte veche variantă a „Cărții focurilor de artificii” (Fewerswerckbuch).

Aceste cîteva argumente pledează pentru admiterea ipotezei propuse de noi — ipoteză care s-ar putea dovedi utilă în programul de cercetare pentru descoperirea legăturilor mai strînse ale lui Konrad Kyesser cu Valahia și, poate, chiar a unor incluziuni românești în „Bellifortis”. Asemenea incluziuni ar putea apărea mai ales datorită aportului valahilor la progresul artei militare și mai puțin datorită riturilor lor străvechi din alte domenii.

Atribuind incluziunea albaneză legăturii ei cu focurile de artificii și poate chiar cu rachetele, s-ar putea aduce unele lămuriri în problema evoluției pătrunderii focurilor de artificii și a rachetelor în Europa pe cale arabo-bizantină.

RADU CHIȘLEAG, București

CĂTRE TOȚI CITITORII NOȘTRI

Anul acesta poporul nostru sărbătorește semicentenarul unui eveniment istoric de o excepțională importanță: desăvârșirea unității naționale. Unirea tuturor românilor, în cadrul aceluiași stat, a însemnat împlinirea visului pentru care luptaseră și se jertfiseră generații după generații; ea a deschis orizonturi noi propășirii națiunii române.

Dorim ca „Magazinul istoric” să fie, și cu acest prilej, prezent cu materiale care să răspundă interesului și exigențelor dv. Ne-am adresat unui mare număr de istorici, cercetători din toată țara, solicitându-le colaborarea. Am găsit pretutindeni dorința de a ne sprijini.

Facem, totodată, un călduros apel la toți cititorii noștri care dețin fotografii, acte, manuscrise, obiecte legate de lupta pentru unire și desăvârșirea unității naționale, să ia legătură cu redacția în vederea eventualei lor valorificări în paginile revistei.

POSTARE ACTIE

GHEORGHE ARDELEANU, comuna Mihai Viteazul, jud. Cluj. Oferta dv. coincide cu una dintre preocupările „la zi” ale redacției: pregătirea materialelor privind semicentenarul desăvârșirii unității naționale. De aceea vă rugăm să trimiteți de urgență fotografiile pe care sunteți că le aveți în legătură cu acest eveniment. În caz că vor corespunde condițiilor și cerințelor publicației noastre, le vom valorifica.

CONSTANTIN MOCANU — Constanța. Apreciez cîntecul despre „Izvoranul”, dar mai ales faptul că dv. ați aflat toate acestea din cartelele de note ale unui fost medic. Am fi bucușori dacă ne-ați da posibilitatea să luăm cunoștință de conținutul acestor cartele.

Dr. H. N. GEORGESCU — București. Vă mulțumim pentru gestul dv. După cum ați remarcat, în prezentarea grafică a „memo-riilor” lui Argetoianu nu folosim fotografii. Redacția vă mulțumește însă pentru intenție. Deoarece sunteți că dispuneți de o colecție de fotografii, vă rugăm să treceți pe la redacție pentru a o putea consulta și noi.

ION DAMINESCU — Caracal. Știri despre primele formațiuni politice de pe teritoriul Transilvaniei în prima jumătate a secolului al X-lea avem într-adevăr în cronică „Gesta Hungarorum”, aparținînd secretarului anonim al regelui Bella al III-lea (1173—1196), cunoscut sub denumirea de *Anonymus*. Voievodatul lui Glad (menționat de *Anonymus*), despre care ne cereți amănunte, se afla în Banat — între Mureș, Timiș și Dunăre („Glad ducem qui dominum habebat a fluio Morus usque ad castrum Horum”). Glad se împotrivesc — cu o armată de călăreți și pedestri („exercitum equitum et pedestrum”) formată din pecenegi, bulgari și valahi („Cumanorum et Bulgarorum atque Blacorum”) — oastei maghiare trimise de Arpad la trecerea acestuia peste Timiș. Deși în textul cronicii apar mențiuni umane, este vorba de pecenegi și nu de cumanii, cu care autorul îi confundă.

Ce ne atrage atenția în textul lui *Anonymus*? În primul rînd este clar menționată existența Valahilor (Blacorum) pe teritoriul Banatului la începutul secolului al X-lea. Știrile din „Gesta Hungarorum”, completate și verificate de alte izvoare narrative, precum și de descoperirile arheologice, duc la concluzia existenței unei stratificări sociale destul de avansate care să necesite apariția unei formațiuni statale incipiente cu caracter feudal. În cazul lui Glad, este limpede că avem de-a face cu un stăpînitor de tip feudal. El posedă un teritoriu (dominium) relativ întins, ceea ce-l face pe *Anonymus* să-i atribuie titlul de cneaz, voievod („Glad ducem”) și dispune de un loc fortificat (castrum) pentru apărare. Are o armată destul de mare, cu care se poate împotrivi unguirilor și probabil că victoria acestora nu a fost atît de ușoară cum ne-o arată *Anonymus*. În armata sa întîlnim călăreții în care putem vedea elementele înstărite feudale ale societății și cete pedestre formate probabil din țărani obștilor sîtești.

Glad întreține relații cu vecinii săi, îndeosebi cu Țaratul bulgar și probabil cu Imperiul bizantin, a cărui influență în aceste regiuni este tot mai puternică. Voievodatul lui Glad se menține și după predarea cetății Cuvin. Chiar *Anonymus* ne dă știrea — confirmată de un alt izvor narativ: „Legenda maior sancti Gerhadi” (Legenda Sfîntului Gerhards) — despre existența unui urmaș: Ahtum (Ohtum) ce se trage din neamul lui Glad (ex cuius etiam progenie longo post tempore descenderat Ohtum).

Existența unei transmiteri ereditare a stăpînirii este o nouă dovadă că Glad era un stăpînitor feudal, iar voievodatul său o formațiune statale incipientă de tip feudal.

Știrile lui *Anonymus*, analizate în mod critic și confruntate cu alte izvoare ale vremii, ne aduc deci informații deosebit de valoroase despre evoluția societății românești în prima jumătate a secolului al X-lea.

Pentru amănunte în plus, consultați volumul I din culegerea de documente: „Izvoarele istoriei românilor”, apărută sub îngrijirea lui G. Popa-Lisseanu în anul 1934.

IORDACHE CODREANU — Birlad. Pentru prima oară orașul Birlad este menționat într-un document dat de domnul Moldovei Alexandru cel Bun la 1408. Este vorba de un privilegiu comercial acordat de voievod negustorilor din Liov, în care se spune: „Liovenii care vor merge la Brlăia după peste...” vor trebui să plătească „la vama de margine, fie la Bacău, fie la Birlad, cîte un gros și jumătate pentru fiecare grivină...” (documentul se află la Arhivele statului).

Tîrg înfloritor, orașul Birlad apare tot mai des în documentele vremii. La 20 august 1422, același domnitor (Alexandru cel Bun) dăruiește vama din tîrgul Birladului mănăstirii Bistrița. Orașul apare menționat în tratatul din 1412 dintre Polonia și Ungaria. În 1435, domnul Moldovei Iliș, amînd lui Vladislav, regele Poloniei, împăcarea cu fratele său Ștefan, trece „Tîrgul Birladului cu tot ocolul” în posesia acestuia.

Acestea sînt primele știri documentare despre Birlad. Date despre istoria Birladului găsiți în lucrarea „Documente birlădene” a episcopului de Birlad Ioanovici.

MARCELA GLODEANU, NICOLAE ALBESCU, ELENA MORAR, ERIKA SCHNEIDER, MARIA BILAC — membri ai cercului de istorie de la Liceul teoretic din Tîlmaciu — Sibiu. Cele mai sincere felicitări pentru inițiativa de a organiza un cerc de istorie, pentru interesul și pasiunea cu care vreți să cunoașteți trecutul patriei noastre. Revista vă urează succes în îndeplinirea obiectivelor de studiu pe care vi le-ați propus. Temele ce sunteți că vă preocupă: „Domnitorii români”, „Personalități istorice”, „Cetăți feudale din Transilvania”, „Scene de la curțile domnești”, „Tactica de luptă specifică românilor”, „Aspecte de la un tîrg medieval” etc. sînt într-adevăr interesante, ele indicînd amploarea și seriozitatea cu care vă apelați asupra studiului și cunoașterii istoriei. Faptul că cercul își propune să întreprindă cercetări arheologice (se înțelege la nivelul mijloacelor și cunoștințelor sale!) este meritoriu.

Ne bucură că revista „Magazin istoric” vine — așa cum spuneți în scrisoare — în întâmpinarea preocupărilor cercului vostru și că unele dintre temele de pînă acum v-au oferit material pentru îmbogățirea cunoștințelor.

OLIMP CURTA — Bicăz. Trimiteți-ne articolul pe care intenționați să-l elaborați. Tema ne interesează. Deoarece spuneți că ați trăit evenimentele pe care doriți să le inserați, credem că ar fi foarte bine și mult mai pe profilul revistei noastre dacă în loc de un articol ne-ați trimite note, amintiri, poate chiar un jurnal. Așadar așteptăm.

IOSIF URDEA — morar, comuna Saeș, Sighișoara : Am reținut cu plăcere propunerea dv. Ținuta grafică a revistei, care depinde și de editură, de tipografie, de sortimentele de hirtie, constituie una dintre preocupările majore ale redacției. E drept că noi acordăm ilustrației un rol în primul rînd funcțional. Sperăm totuși ca — în timp — să vă oferim material pentru mica dv. colecție.

ȘTEFAN POPESCU — inginer, Deva. Orice informație cit de cit inedită în legătură cu personalitatea profesorului Nicolae Iorga este bine venită. De aceea venim în întâmpinarea dorinței dv. inserînd spicul din scrisoarea pe care ne-ați trimis-o : „...Mitică Diaconu l-a cunoscut pe profesorul Nicolae Iorga din anul 1920, la Vălenii de Munte. Avînd trăsura proprie, în fiecare an transporta pe Nicolae Iorga în călătoriile sale documentare la locurile istorice din județul Prahova. În fiecare vară, 50—100 de studenți efectuau călătoriile documentare însoțiți de profesorul lor. Intr-una din sălile școlii din Văleni, care devenea ad-hoc amfiteatru, Nicolae Iorga își ținea prelegerile în fața studenților săi.

În fiecare săptămînă, în timpul verii, erau organizate ieșiri la locurile istorice din împrejurimile Teleajenului. La dispoziția studenților și profesorului erau vreo 10—15 trăsuri închiriate de Nicolae Iorga și care erau dirijate de Mitică Diaconu din comuna Poșești și Ghiță Tohăneanu din Vălenii de Munte. Excursiile documentare se făceau în mai multe direcții. Se mergea, de exemplu, spre localitatea Starchiojd, o comună mare, situată la circa 24 km de Vălenii de Munte. În drum spre Starchiojd, șirul de trăsuri se oprea în satul Ogretin, la o casă veche de 200 de ani, unde locuia un anume Ion Salahoru, care povestea studenților din viața sa și a împrejurimilor comunei.

Foarte des erau vizitate localitățile și mănăstirile Cheia și Suzana. În drum către aceste localități se făceau popasuri în satele Homoricu, la Izvoarele, unde venea în timpul verii și profesorul Traian Săvulescu, la Mineciu-Ungureni etc.

M. Diaconu povestește despre profesorul Nicolae Iorga că l-a cunoscut ca un om „...foarte popular, dar în același timp foarte sever și corect...” Plecăările în vizitele documentare cu studenții erau fixate la ora 3 dimineața. N-a existat o zi cînd să se întîrzie de la această oră. Profesorul nu simțea oboseala. De la Starchiojd înapoierea la Vălenii de Munte se făcea seara tirziu. Uneori se făceau popasuri de noapte la mănăstirile Cheia și Suzana. Tenacitatea profesorului, disciplina pe care o impunea studenților, popularitatea sa au rămas vii în amintirea celor ce l-au cunoscut îndeaproape.”

TEODOR RĂDULESCU — Sibiu. Am citit cu mult interes relațiile dv. Trimiteți de urgență ceea ce ne-ați propus. Cu tovarășii A. Tatun Jianu și N. Blănă puteți lua legătura la Arhiva C.C. al P.C.R. str. Ministerului nr. 4, București.

BENIAMIN CIMPAN — Cluj. Răspunsul se află chiar în scrisoarea dv. Faptele s-au petrecut alodma. Prin urmare nu trebuie să puneți la îndoială informațiile pe care le dețineți.

MIHAI CRIȘAN — Brașov. Notița publicată de noi la această rubrică (vezi „Magazin istoric” nr. 6) în legătură cu inscripția „Decebalus per Scorio” a stîrnit într-adevăr numeroase opinii. Pro și contra. În acest context, „intervenția” dv. ni se pare foarte firească. Spre cunoștința celorlalți cititori ai noștri, pasionați de această problemă, inserăm mai jos fragmente din scrisoarea dv. :

„...După ani de zile și multe cercetări, la aceleași concluzii (vezi „Decebalus per Scorio”, de C. Dalcoviciu în S.C.I.V., anul VI, 1955, p. 204) au ajuns și D. Deceve, I. I. Russu în studiul „Limba traco-dacilor”, ca și H. Dalcoviciu în lucrarea „Dacii”.

Din indicații bazate pe izvoare și documente istorice se poate stabili aproape cu certitudine cronologia domniei regelui dacii în perioada anilor 44 î.e.n. și 106 e.n., astfel :

Deceneu și Comosicus, între anii 44 î.e.n. și 28 e.n., în total 72 de ani ;

Scorio (Coryllus), între anii 28 e.n. și 69 e.n., în total 41 de ani ;

Duras-Diurpaneus (fratele lui Scorio), între anii 69 e.n. și 87 e.n., în total 18 ani ;

Decebal, între anii 87 e.n. și 106 e.n., în total 19 ani.

Din aceste date rezultă că Decebal, la moartea tatălui său Scorio, putea să aibă între 10 și 20 de ani, iar la înscăunare între 27 și 37 de ani. Deci intervalul de la moartea lui Scorio și urcarea pe tron a lui Decebal este de numai 17 ani.

Revenind la inscripția „Decebalus per Scorio”, din felul în care au fost confecționate cele două ștampile — chenar, litere, așezare — se poate deduce că persoana care le-a lucrat, deși cunoștea scrisul latin, era la primele ștampile și ca atare nu avea experiența așezării literelor în chenar în așa fel ca ele, aplicate pe vase, să apară citibile direct și nu inversate. Iar cel care a aplicat ștampilele pe vas, probabil olarul, nu cunoștea scrisul latin și datorită acestui fapt le-a aplicat în ordine inversată, prima în poziție corectă, a doua însă răsturnată...”

REDACTORI : Livia Dandara, Nicolae Nicolaescu, Elisabeta Petreanu, Vasile Șimandan, Marian Ștefan. PREZENTAREA GRAFICĂ : George Pirjol. CORECTURA : Georgeta Apreotesel. TEHNOREDACTAREA : Nicolae Istrate.

CONTENTS • SOMMAIRE • СОДЕРЖАНИЕ • INHALT

ALEXANDRU ZUB Preludes to the Union in Foreign Testimonies • Préludes à l'Union dans des témoignages étrangers • Прелюдии к Объединению, по иностранным свидетельствам • Preludien zur Vereinigung in ausländischen Zeugnissen • **I.FELEA** When Socialism Was Taking Its First Steps at «Sotir's» • Lorsque le socialisme faisait ses premiers pas chez «Sotir» • Свремен первых шагов социализма в «Сотир» • Aus der Zeit als der Sozialismus bei «Sotir» seine ersten Schritte machte • **P. ALEXANDRESCU** Darius's Expedition North of the Danube • L'expédition de Darius au nord du Danube • Поход Дария на север Дуная • Der Feldzug des Dareios im Norden der Donau • **ION PĂCURARIU** Harry Sebold and the Over Thirty Nazi Spies • Harry Sebold et les plus de trente espions nazis • Гарри Сиболд и 30 с лишним нацистских шпионов • Harry Sebold und die über dreissig nazistischen Spione • **MIHAIL GUBOGLU** The Fortress of the Seven Towers • La forteresse aux sept tours • Крепость семи башен • Diesiebtürmige Festung • **NICOLAE COROIU** In Step with the Development of the World Socialist Movement • Au même pas que le développement du mouvement socialiste international • В ногу с развитием международного социалистического движения • Im Schritt mit der Entwicklung der internationalen sozialistischen Bewegung • **DUMITRU TUDOR** Wine at the Feasts of the Dacians and Romans • Le vin aux festins des Daces et des Romains • Вино на дакийских и римских пиршествах • Der Wein bei den Festmählern der Daker und Römer • Micro-Archives of „Magazin Istoric” • Microarchives de „Magazin istoric” • Микроархив «Магазин историк» • Mikroarchiv des „Magazin istoric” • **CONSTANTIN BOTORAN** Colonial Events: The Occupation of Morocco (Foresight of a Romanian Diplomat) • Un épisode colonial: l'occupation du Maroc (les prévisions d'un diplomate roumain) • Колониальный эпизод: захват Марокко (предсказания румынского дипломата) • Koloniale Episoden: Die Besetzung Marokkos (Voraussicht eines rumänischen Diplomaten) • **AUGUSTIN DEAC** The Last Meeting Hitler-Antonescu • La dernière rencontre Hitler-Antonescu • Последняя встреча Гитлер-Антонеску • Die letzte Zusammenkunft Hitler-Antonescu • **MARIA G. FOTINO** An Unknown Painting by Rosenthal on the 1848 Revolutionaries • Un tableau inconnu du peintre Rosenthal sur les révolutionnaires de 1848 • Неизвестная картина художника Розенталя об участниках революции 1848 • Ein unbekanntes Bild des Mahlers Rosenthal über die «achtundvierziger» Freiheitskämpfer • **JEAN HUGONNOT** The Trees of Liberty • Les arbres de la liberté • Деревья свободы • Die Bäume der Freiheit • **IOAN COJOCARU** Did the Giants' Bridge Exist? • Le pont des géants a-t-il existé? • Существовал ли мост великанов? • Hat es eine Riesenbrücke gegeben? • **ALEXANDRU ALEXIANU** Jesters at the Princely Courts • Buffons aux cours princiers • Буффоны при господарских дворах • Hofnarren • **EMIL CONDURACHI** Archaeological Itinerary: Italy • Itinéraire archéologique: l'Italie • Археологический маршрут: Италия • Itinerarium archaeologicum: Italien • **C. ARGETOIANU** Memoirs • Mémoires • Мемуары • Mémoires • **CONSTANTIN ROMAN** Geophysics and Archaeology • Géophysique et archéologie • Геофизика и археология • Geophysik und Archäologie.

3

magazin
istoric

București str. Onesti nr. 5 —
Sectorul 1 Oficial Postal Nr. 22,
telefon 15 09 91

Tiparul executat la Combinatul
Poligrafic „Casa Scînteri” București

magazin istoric

MAGAZIN ISTORIC, revistă lunară, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali difuzorii din întreprinderi, instituții, și de la sate. Prețul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe 1 an — 60 lei.

Revoluția de la 1830 din Franța a fost a doua revoluție burgheză după revoluția cea mare din 1789.

S-a îndreptat împotriva dinastiei restaurate a Bourbonilor „adusă în furgonul străinilor” care l-au înfrint pe Napoleon. Al doilea rege al Franței restaurate Carol al X-lea, și nobilimea ultra regalistă apreciau charta constituțională drept „un rod al nebuliei și al întunericului”. De aceea refuzau să mai guverneze pe baza ei. În iulie 1830, Carol al X-lea a dat „ordonanțele” de dizolvare a camerei deputaților, o adevărată lovitură de stat.

Indignat, poporul din Paris s-a ridicat la luptă, spontan, ca în 14 iulie 1789. Regele a sfidat: „E de-ajuns o cască de jandarm pe turnurile de la Notre Dame ca totul să reîntre în ordine”. În ciuda optimismului regal, în ziua de 27 iulie poporul a manifestat în tot Parisul. În 28, generalul Marmot a scos trupele pe străzi. În lupta declanșată poporul a biruit. La 29 iulie, cuprinși de un elan irezistibil, revoluționarii au alungat trupele din Paris. Carol al X-lea a fugit. Republicanii au început să arboreze tricolorul.

Temîndu-se de republică, virfurile burgheziei, marii bancheri au oferit coroana lui Ludovic Filip duce d'Orléans.

Astfel marea burghezie a îndepărtat, cu ajutorul poporului dinastia absolutistă a Bourbonilor și și-a confecționat monarhia ei: monarhia din iulie sau „monarhia sacului cu bani”. Și, pînă în februarie 1848, la cea de a treia revoluție, în Franța, cum spunea Laffitte, au domnit bancherii.

Revoluția din cele „Trei Glorioase” (27 - 28 - 29 iulie 1830) a stîrnit un val revoluționar în întreaga Europă. Succes a dobîndit numai cea din Belgia. Pe cele din Italia și Polonia le-au zdrobit forțele intervenționiste. Dar chiar aceste înfringeri au contat, în istorie, ca un preambul la anul revoluționar 1848.

